

SODR@I NA

Voved

\orge Ivanov

Gol emi ot predi zvi k EVROPA

Dal i na Evropa i treba ustav?

Angel a Merkel

^ovekovoto dostoi nstvo i -ovekovi te prava: predusl ovi za

evropski ot proces na i ntegraci ja

El ena Andreevska

Odgovornosta na Evropskata uni ja za traen mi r vo Jugoi sto-na

Evropa

Dori s Pak

^I enstvo vo Evropskata uni ja od strategi sta cel kon real i zaci ja

Dragan Ti l ev

Pri emot na Sl oveni ja vo Evropskata uni ja

Bori s Mesari ~

Germansko- f rancuskoto pri jatel stvo kako dvi gatel na evropskata

i ntegraci ja

Andreas Kl ajn

Predi zvi ci i perspekti vi

Atl anskata zaedni ca me|u nedoverba i vi tal nost

Ludger Ki nhard

Ci vi l i zi rawe na kul turi te

Hajnc Tajzen

Pol i ti -ka teori ja

Tranzi tol ogoja

\orge Ivanov

Portreti

Sonot na mal kumi na stana real nost za si te

Vasko Naumovski

Recenzi i

Razvoj na demokrati jata vo Evropskata uni ja- i stori ski i skustva i

novi kompromi si

Dane Tal eski

Vo potraga po teori ja za dene{ no vreme

Vangel Nonevski

Dokumenti

Kako Makedoni ja da se pri bl i ` i do Evropskata uni ja

Dane Tal eski

Za avtori te

P R E D G O V O R

Politi~kata misla i mislata za politikata voop{ to, sogledano istoriski, pretstavuva edna od najstari te oblasti od ~ovekovata mislova kreacija. Kako mislova aktivnost, taa e sostaven del od na{ i ot` i vot vo op{ testvoto, pa zatoa nejzi ni ot predmet se menuval zaedno so razvojt na op{ testvoto. Svojata posebnost }e ja ostvari koga razvojt na op{ testvoto }e dovode do proces na dif erenci rawe na nau~noto mislewe, ottoga{ taa e i posebna "di skurzi vna prakti ka".

Sli~na istoriska sudbina na svojot razvoj }e ima i politi~kata misla vo makedonskoto op{ testvo. Me|utoa, za `al, politi~kata nauka kaj nas - kako posebna nau~na discipli na, dosega go nema seri ozno si stemati ziranu soznani eto za razvojt na politi~kata misla vo makedonskoto op{ testvo. Kako pri~ini, no i opravduvawa (za sebezala` uvawe), za takvata sostojba naj~esto se potencira fakti te: do 20 vek makedonskoto op{ testvo nema{ e svoja naci onalna dr`ava; makedonskoto op{ testvo za sebe sozdava{ e pretstava kako arhai ~no op{ testvo; op{ testvo "zaglibano" vo istorijata so kompleks na postojano sebedoka` uvawe poradi permanentno osporuvawe na sekoj aspekt od negovi ot i dienti tet; sami te "poli ti ~ari " koi ne projavuvaa nekoj osoben interes za ne{ to { to se narekuva razvoji i investira rawe vo politi~kata misla i politi~kata nauka.

Ova spisani e pretstavuva mo`nost da po~ne seto toa da se menuva. No, za da ja dol ovi me su{ tina na toa { to, nu`no e edno malo potsetuvawe. I meno, vo anti~ki ot svet, osobeno vo Atina, preku retori kata }e se istakne speci fi ~nosta na zna~eweto na politi kata i politi~kata filozofija. Toa }e bi de pol e na koe }e se steknuvaat i obedi nuvaat teori jata i prakti kata, odnosno najvozvi { eni te obl i ci na ~ovekovoto soznani e i dejstvuvawe. Platon }e nastojuva da gi spl oti fi lozofijata i politi kata, no presvrtot }e go napravi Aristotel koga }e go odredi poi mot prakti ka (*praxis*) kako spoj na eti kata, ekonomijata (*oikonomia*) i politi kata, koja vo sebe gi opfa}a, no i nadmi nuva eti kata i ekonomijata. Edinstveno vo politi kata kako di jal og na sl obodni te se ovozmo` uval o samootkri vaweto na si te i na sekogo. So toa }e se dojde i do zasnovuvawe zaedni ca vrz na~el ata na pravdata; se doa|a do vozvi { eni te cel i na ~ovekovoto dostoi nstvo i i dienti tet; do ostvaruvawe na potencij ali te koi od ~ovekot kako su{ testvo koe ima svoe mesto vo svetot, se sozdava su{ testvo koe toj svet go menuva i go pri sposobuva na svoi te ~ovekovi cel i.

Tokmu poradi takvi ot karakter }e proi zleze i si ntagmata *episteme basilike* za politi kata, kako "kral ska ve{ tina" ili nauka koja vo tradi cijata na najvisokoto obrazovani e i kul tura (*paideia*) gi podu~uva i osvestuva vl adetel i te vo ve{ tina na uspe{ no odnesuvawe. Pokraj vakvoto ubedli vo i pri fatli vo zna~ewe, politikata }e ima i edno osobeno su{ testveno i prodl abo~eno zna~ewe na nauka, koja vrz osnova na na~el ata na eti kata (kako preskripti vna strana na politi kata), no i ekonomijata (kako deskripti vna - odnosno real na strana na politikata - kako "ve{ tina na mo`noto" { to bi rekol Bizmark), podu~uva i traga za uslovi te na najdobri ot, odnosno za ~ovekovata pri roda najpri meren politi~ki poredok. Vo toa prvobitno i izvorno zna~ewe, za~nato vo anti kata, naporite za eti~ko i filozof sko (umno) zasnovuvawe na politi~kata zaedni ca prodol` uvaat si do dene{ enden.

Kakvo zna~ewe i mala pol i ti kata vo anti ~ki ot svet, no i naukata za nea, najsl i kovi to dol ovuva I sokrat. Toj kako u~i tel za govorni { tvo i l i , kako { to bi se rekl o toga { - retor, edna od svoi te najprekrasni besedi ne i m ja posvetuva, i meno kako { to se o~ekuval o, na gol emi te dr ` avni ci , vojskovoda~i i zakonodavci , tuku na ati nski te akademi i za pol i ti ka. Tokmu bl agodareni e na ni v i na ni vni te u~eni ci , vel i I sokrat, odamna stanavme u~i tel i na cel i ot svet.

Koristej}i go sli ~ni ot motiv, vo ova spisani e, pravi me skromen obid da sozdavame pof al ba za pol i ti ~kata mi sl a, pol i ti ~kata nauka, nejzi ni te u~i tel i i u~eni ci ; obi d da go prezenti rame toa { to u { te mnogu odamna vo i stori jata na f i l o z o f i jata i i stori jata na i dei te bi l o nare~eno nauka so ubavo i me i so odbrani zborovi , naukata na koja vpro~em sme ñ se posveti l e i ni e potpi sni ci te na ovi e redovi .

Ubavoto i me i odbrani te zborovi za nea toga { ne bi l e sl u~ajni , ovaa mi sl a i naukata za nea otsekoga { bile preokupirani so pra { awata { to se najsu { testveni i najvozvi { eni za ` i votot na edna zaedni ca. Verojatno najkonci zno i najubavo, od si te dosega, toa go ka ` al Ci ceronovi ot u~i tel Seneka. Toj }e konstati ra deka bezbednosta i si l ata na eden grad, vo smi sl a na dr ` ava, sekoga { zavi sat od dve ne { ta: prvoto e kamenata gradba, a vtoroto se pol i ti ~ki te aksi omi so ~i ja pomo { se ureduvaat odnosi te vo gradot. Na prvi ot el ement ` i votot mu go vdahnuva arhi tekturata, na vtori ot gra | anskata, odnosno ci vi l nata nauka (*civilis scientia*). Pol i ti ~ki te aksi omi se su { testveni za gradot tol ku kol ku i kameni te gradbi od koi e i sozdaten gradot - i bez edni ot i bez drugi ot el ement gradot }e se urne. Tokmu zatoa Platon }e ja nare~e "kral ska nauka" i }e gi upatuva dr ` avni ci te, dokol ku sakaat da upravuvaat so dr ` avata vo sogl asnost so vozvi { eni te i te { ko dostapni pri nci pi za pravdata, dobri nata i ubavi nata, da moraat da se potprat vrz pol i ti ~kata nauka. Ne e sekoj upravuva~ dr ` avni k, vel i Platon, toa e samo onoj koj gi poznavava pri nci pi te na kral skata i l i pol i ti ~kata nauka. Taa e episteme basilike.

Aristotel }e ja ozna~i pol i ti kata kako "najzna~aen del od f i l o z o f i jata na ~ovekovi te raboti ": naukata { to se zanimava so najsu { testvenoto pra { awe - pra { aweto za ureduvaweto na eden grad - pretstavuva prva nauka me | u nauki te. Aristotel }e ni ostavi u { te edna zna~ajna pouka, no i amanet: ne mo ` e sekoj da se zani mava so pol i ti ~kata nauka. Onoj { to saka so uspeh da ja sledi politikata i da prisustvuva na predavawata za bl agorodnoto i pravednoto, potenci ra Aristotel , mora da vodi dobar ` i vot i da ima moral en stav. Lo { i te l u | e i l o { i te vl adetel i se nekori sni sl u { atel i na pol i ti kata. So ova Aristotel u { te toga { ni odgovoril i na edno mnogu va ` no pra { awe { to ~esto se postauva i denes: koj e toj na kogo ne mu treba pol i ti ~kata nauka? Pokonkreten odgovor na ova pra { awe }e dade i eden od najdobri te Aristotel ovi sl edbeni ci i u~eni ci , i sl amski ot f i l o z o f Al f arabi : Pol i ti ~kat a nauka ne mu t reba na t i rani not . I stari te i novi te pol i ti ~ki op { testva }e ja potvrdat ovaa Al f arabi eva teza. Lo { i te vl adetel i , ti rani , despoti i di ktatori se naj ` estoki te proti vni ci na pol i ti ~kata nauka. No i obratno - najgol emi te po~i tuva~i na pol i ti ~kata nauka i pol i ti ~kata f i l o z o f i ja bile gol emi te zakonodavci i najmudri te vl adetel i .

DALI NA EVROPA Ü TREBA USTAV?

Pomi na pove}e od pol ovi na vek otkako bea prezemeni prvi te ~ekori kon evroi ntegraci jata vo po~etocite na Vtorata svetska vojna. Toa { to nekoga{ be{ e vizija premi na vo sekojdnevna ral nost. So voveduvaweto na evromonete i banknoti te na 1 januari 2002, 300 mi l i oni gra|ani sekojdnevno }e bi dat svedoci na f aktot deka Evropskata uni ja ne e ve}e tema samo na pol i ti ~arite i na ekspertite, tuku i ja kroi ni vnata zaedni ~ka sudbi na. Procesot na integraci ja e ve}e tol ku usovr{ en i dl aboko vkoren et vo i nsti tuci i te na Uni jata, taka { to ` e{ koto pra{ awe od po~etokot na vekot ne e pove}e za toa dal i nekoje za i l i proti v evropsko obedi nuvawe, tuku kakov obl i k Evropa bi trebal o da i ma, i kako da se konst i tui ra. Pa taka, na evropskata i zborna kampawa vo juni 1999 DHU nastapi so sl oganot We have to get Europe right! i osvo i ogromna poddr{ ka od gl asa~i te vo Germani ja. DHU i CSU osvo i ja zaedno 53 prateni ~ki mesta od mo ` nite 99, so { to go osvo i ja i apsolutno mnozi nstvo prateni ci vo evropski ot parl ament od na{ ata zemja.

Osnovnata poraka vo Mani f estot na DHU za evropski te i zbori vo 1999, { to se odnesuva na i dni ot obl i k na Evropa, be{ e da se najde na~i n kako da se dojde do ustaven dogovor. U{ te vo po~etokot dadovme na znaewe deka so ova ne mi sl evme na ustav od konvenci onal en aspekt, povrzan so me| unarodnoto javno pravo, bi dej}i cel ta na ustavot ne be{ e da se sozdade evropska dr ` ava. Ne tol ku odamna, vo 1988 g. Hel mut Kol namerno ja i zbegna ref erenci jata "soedi neti te evropski dr ` avi, bi dej}i mnogumi na bi gi asoci ral o na Soedi neti te Amerikanski Dr ` avi i idejata za topilnica na naci i. Nie, kako demohri sti jani, nemame ni kakva namera da gi pretopi me raznovi dni te karakteri sti ~ni regi onal ni i nacional ni obele ` ja na Evropa; tokmu sprotivno na toa, i pokraj global izaci jata, nie vsu{ nost sakame da gi zajakneme regi onal ni te i naci onal ni te razliki na na{ i ot kontinent, taka za lu|eto da ne go zagubat sopstvenoto poteklo i ~uvstvoto za toa kade i m se koreni te, tuku da prodol ` at da ~uvstvuvaa deka pri pa|aat vo svojot neposreden dom. Nie mi sl i me deka tokmu gol emata raznovi dnost vo kul turi te na na{ i ot kontinent e toa { to ja pravi Evropa tol ku bogata. Na{ ata ` el ba e da gi pomi ri me regi onal ni te i naci onal ni te tradi ci i so tehno l o{ ki ot, ekonomski ot i so soci jal ni ot napredok.

Pristapot { to go i mame do denes, na postavuvawe celi za ponatamo{ na i ntegraci ja i sozdavawe na neophodni te ovl astuvawa na ni vo na EU, za da se posti gnat ti e cel i, nî vodi kon si pove}e novi ovl astuvawa koi se pri f a}aat vo Brisel. Nesakani posl edici na vakvi ot pristap bi se javi le vo sferata na pregol ema regul i ranost na vnatre{ ni ot pazar na EU, { to ja ograni ~uva sl obodata na potro{ uva~ka i kako resul tat evropskata ekonomija stanuva pomal ku di nami ~na i ne e vo sostojba da go realizi ra sopstveni ot razvoen potencijal. Ova ne e samo { tetno od ekonomski aspekt, tuku se izrazuva ekstremno negati vno i vrz op{ testvenata sfera na ` i veewe, bi dej}i ekonomija bez di nami ka nema da vli jae tol ku negati vno na bogati te kol ku { to }e vli jae na si roma{ noto naseleni e vo na{ i te op{ testva, a najmnogu na nevrabotenite i op{ testveno nei ntegrirani l i ca. Ottuka, moeto izlagawe za ustavot na Evropa del umno ja opf a}a i potrebata za da se napravi nov pristap vrz baza na op{ testvenata pazarna ekonomija vo period na evroppei zaci ja i gl obal i zaci ja.

So cel da se sprotistavi na raste~ki ot trend kon centralizacija na mo}ta vo Evropa, kako i da go spre~i vospostavuvaweto na birokratska evropska superdr`ava, Sojuznata vlada pod vodstvo na DHU se pogri`i, i vo toa uspea, pregovori te za Dogovorot vo Mاستri ht da go razrobotat i postavat supsi dijarni ot pri nci p, a oni e vo Amsterdam da rabotat na potrebata za popreci zno def i ni rawe na pri nci pot vo opredel en protokol . So toa se namal i brojot novi nacrt-di rek ti vi vo vrska so evropski ot vnatre{ en pazar. Sepak, osnovni ot probl em ostanuva da bi de toa { to, i pokraj supsi dijarni ot pri nci p, re~i si sekoja prezemena merka mo` e da bi de general no opravdana na osnova na toa deka treba da se i spol nat cel i te za komple ti rawe na edi nstveni ot pazar. Na Sami tot na Sovetot na Evropa vo Ni ca vo dekemvri 2000g., { ef ovite na dr`avite i vladi te isto taka bea vni matel ni pri premi nuvaweto od ednoglasni odluki na mnozi nsko glasawe vo Sovetot. Takov }e bi de sl u~ajot si dodeka ne se postavat pravi la vo vrska so toa koi merki mo` at da bi dat staveni na mnozi nsko glasawe vo i dni na, a koi ne. Za da bi deme sigurni vo ova oblast, potreben ni e ustav koj jasno gi def i ni ra ovl astuvawata na Evropskata uni ja i nejzi ni te zemji --lenki. Odlukata donesena vo Ni ca za odr`uvawe me|unarodna konf erenci ja vo 2004g. tokmu so taa cel prestavuva najgol em uspeh za DHU. Potrebna e soodvetna podgotovka za me|unarodnata konf erenci ja. Tokmu zatoa e potrebna { i roka javna debata za i dni ot ustav na Evropa.

Na{ i ot vode~ki pri nci p, { to se odnesuva na raspredel bata na mo}, e pri nci pot na supsi dijarnost. Koga se otpovikuvame na supsi dijarnost zna~i deka prednost imaat pomal i te edi ni ci pred narednoto ni vo na avtoritet { to se odnesuva na prezemaweto odgovornost, kako i razmerot na obl i kuvawe na merki te. Dol`nost e na povi soki te ni voa na avtoritet da go prezemat toa { to poni ski te ni voa ne mo` at da go ostvarat. Toa zna~i deka regi onot go prezema samo toa { to op{ ti nata ne mo` e da go ostvari, dr`avata go prezema toa { to regi onot ne mo` e da go ostvari i, na evropsko ni vo, se prezemaat samo ti e ovl astuvawa na regul i rawe { to ne mo` e da gi prezeme dr`avata. Na toj na~in, Evropa razvi vana na osnova na supsi dijarnost }e prodol` i vo i dni na da bi de Evropa na op{ ti ni, regi oni i naci onal ni dr`avi. Samo Evropa od vakov vi d, struktui rana od dol u nagore, e Evropa bli ska do gra|ani not.

Za da se pronajde trajno re{ eni e za drugi te i nsti tuci onal ni pra{ awa treba da se re{ i pra{ aweto za li ~ni te ovl astuvawa. Potrebna e promena vo si stemot na EU, od parti ci paci ja na decentral i zi rani te ni voa vo donesuvaweto na si te odluki na central no ni vo (kooperati ven f ederal i zam) kon eden si stem nabroeni ovl astuvawa za central noto ni vo (f ederal i zam bazi ran na podel ba na trudot).

Evropa }e bi de najsi l na dokol ku se ogradi samo na oni e obl asti vo pol i ti kata koi navi sti na baraat evropsko re{ eni e. Li stata nabroeni dol`nosti { to }e proi zl ezat }e prodol` i da bi de op{ i rna i zna~ajna. Raboti te { to bi trebal e da se regul i raat na evropsko ni vo, pred si, se odnesuvaat na zaedni ~kata nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka, vnatre{ nata bezbednost kako i pravi lata na i mi graci ja vo obl ast bez vnatre{ na kontrol a na grani ci te, ovozmo` uvawe konkurenci ja vo vnatre{ ni ot pazar so stabi l na val uta, kako i op{ testveni i ekol o{ ki mi ni mum standardi, a po mo` nost i buxet, kako i si stem za f i nansi ska kompenzaci ja.

Sl edej}i go pri nci pot na supsi di jarnost i vo obi d da se obezbedi jasna podel ba na ovl astuvawata, potrebno e da se oddal e~i me od i dejata deka samo ti e koi baraat pogol emi i poop{ i rni evropski ovl astuvawa se proevropski orientirani. Da bi deme precizni, pri nci pot na supsi di jarnost ovozmo` uva stabi lna osnova za prenos na i ndi vi dual ni te ovl astuvawa nazad na naci onal no ni vo. Oni e koi se vo odbrana na decentral izacijata i supsi di jarnosta ne mora da se evroskeptici, naprotiv, mo` no e tokmu tie da se najposvetenite Evropejci. So ogle d na podgotovkite prezemeni za me|unarodnata konf erenci ja vo 2004g., jasno e deka Germani ja i Franci ja se vode~kata si l la na evropskoto obedi nuvawe. Ottuka, zadovol stvo ni e { to debatata za evropski ot ustav po~na tokmu vo Franci ja. Dvete strani , **UDF** i **RPR**, podnesoa nacrt-ustav za Evropa. Vo svojot govor pred Bundestagot vo juni 2000g. pretsedatel ot [i rak go promovira{ e evropski ot ustav so jasno def i ni rani ovl astuvawa.

Sepak, ne e dovol en dogovor vo teorija da ja natera Evropa da odi ponataka. Toa e zada~a na Evropskata narodna parti ja (ENP) da osiguri deka pra{ aweto za ustav }e bi de tema na di skusija na evropsko ni vo. Jas li~no o~ekuvam deka komisi jata sostavena od Kongresot na ENP vo Berl in, so koja zaedno zasedavaat Vil f red Martens i Vol f gang [ojble, }e dostavi konkretni predl ozi koi }e go poso~at patot vo taa nasoka. I sto taka, go poddr` uvam povi kot do Sovetot na Evropa da odr` i konvencija { to }e se sostoi od pretstavni ci na naci onal ni te vl adi i sobrani ja, vkl u~uvaj} i gi i zemji te koi apl i ci raat za pri em, kako i prestavni ci od evropski ot parl ament, so cel da se napravat potrebni te podgotovki za me| uvl adi nata konf erenci ja { to treba da se odr` i vo 2004g. Edna sl i~na konvencija zavr{ i mnogu dobra rabota vo i zrabotkata na povel bata za f undamental ni te prava na Evropskata uni ja. Ja pozdravuvam odl ukata na Sovetot na Evropa vo Ni ca vo vrska so zada~ata koja ñ se dade na me| uvl adi nata konf erenci ja da go determi ni ra pravni ot status na povel bata. Za mene e sosem jasno deka prvi te ~l enovi na evropski ot ustav mora da gi opf atat f undamental ni te prava na evropski te gra| ani. Tokmu zatoa se zalagam za i nkorpori rawe na Povel bata za f undamental ni te prava, usvoena ednogl asno od Sovetot na Evropa, na na~i n koj zakonski obvrzuva, vo Spogodbata na EU.

Ustavot }e im dade trajna garancija na nacional ni te dr` avi za nivnoto konti nui rano postoeve. Tie }e prodol` at da bi dat tel ata so pri marna odgovornost za raspredel bata na vl asta. I stovremeno, sigurna sum deka dr` avnata di menzi ja na EU zna~i tel no }e se zgol emi vo kl u~ni te obl asti na nadvore{ nata i bezbednosnata pol i ti ka.

Vo nasoka na donesuvawe na ustavot, potrebno e da si postavi me zada~a sl obodno da di skuti rame, bez ni kakvi tabua, za toa kako bi trebal o demokratski da se organi zi raat strukturi te na EU.

Mojata vizija za i dni nata na Evropa e za podemokratska, poef i kasna i potransparentna EU.

Zatoa, pred sî, potrebno e da bi deme si gurni deka raste~kata dr` avna di menzi ja na EU odi raka pod raka so zgol emeni mo` nosti za gra| ani te da i maat svoe vl i jani e. Osnovni ot pri nci p { to proi zle guva od koja bi l o demokraci ja e gl asa~i te da go opredel at pol i ti ~ki ot tek preku gl asawe za i l i protiv vl adi te, na toj

na~in poka`uvaj}i kolku se zadovolni ili ne{ to drugo. Sepak, mnogu lu|e se ~uvstvuaat nemo}ni vi zavi EU, bidej}i socijal isti ~ki te vladi, koi se vo mnogi nstvo vo Sovetot na Evropa na { ef ovi na dr`avi i vladi, uspeaja da proturkaat socijal isti ~ko mnogi nstvo vo Komi si jata sprotivno na rezultati te od javnoto glasawe na evropski te izbori vo juni 1999g. Treba da im go dademe na gra|ani te istoto fundamentalno demokratsko pravo za odreduvawe na pol i ti ~ki ot tek na evropsko ni vo preku svojot gl as.

Toga{ , ajde povtorno da go vospostavi me si nxi rot na legiti mnost koj po~nuva so evropski te gra|ani. Potrebno e da se donese odl uka na me|uvl adinata konf erencija vo 2004g. so koja evropski ot parl ament, koj go izbi raat di rektno gra|ani te, }e mo` e da go izbere pretsedatel ot na Komi si jata, namesto samo da go odobruva predl ogot od { ef ovi te na vl adite. Drugi te ~l enovi na Komi si jata ne treba ve}e da se i spra}aat od vl adite na zemji te ~l enki, tuku da bi dat i zbrani od pretsedatel ot na Komi si jata.

Ponatamu, potrebno e da se napravi jasna podel ba me|u zakonodavstvoto i i zvr{ nata vl ast vo EU, za da ne se dozvol i nekoi bi tni procesi na donesuvawe odl uka da se zagubat vo xungl ata nastoti ci komi si i.

Dokolku napravime takov pristap, EU kone~no }e bide ef ikasno zastapena vo nadvore{ ni te raboti. Vo momentov, pretsedatel stvoto na Sovetot, koe roti ra sekoi { est meseci, komesarot odgovoren za nadvore{ ni te odnosi i vi soki ot prestavni k za zaedni ~ka nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka se raspravaat za toa koj za koja zada~a e ovl asten. Toa sigurno e dobar recept za dramati ~no namalena ef ikasnost. Potrebno e brzo da ja podobrim ovaa situacija za da gi ostvarime celite { to nie, kako Evropejci, si gi postavivme pred sebe za da se postigne pogolema ednakvost vo transatl antskoto partnerstvo.

Svesna sum deka e potrebna gol ema upornost. Sekoga{ e taka koga se bara i skrena ref orma. Sepak, Evropa e lul ka na demokratijata, a site tie koi }e se protivat na neophodni te promeni vo EU treba da se potsetat na toa. Jas bi gi potti knal a Evropskata narodna partija i nejzinite ~l enovi, so toa { to }e zazemat jasna opredel ba i }e gi iskoristat site sili, da napravat napori za { to e mo` no poskoro da se dostigne su{ ti nskata cel : cel osno demokratska EU vrz baza na evropski ustav.

^OVEKOVOTO DOSTOI NSTVO I ^OVEKOVI TE PRAVA: PREDUSLOVI ZA EVROPSKI OT PROCES NA I NTEGRACI JA

^ovekovi te prava vo dogovori te se osnova za Evropskata zaedni ca

Povel bata, so koja se osnovani Obedi neti te naci i, be{ e potpi { ana vo San Franci sko od 51 dr`ava. Cel ta na Obedi neti te naci i be{ e da se vospostavi nov me|unaroden poredok, i nspi ri ran od lekci i te { to bea nau~eni od neuspahot na Li gata na narodi te, ~i ja posebna obvrška be{ e gol emata vl ast bal ansi rana so u~estvoto na si te narodi . Povel bata e prvi ot i najva`en izraz na taa nade`. Taa gi povi kuva si te ~lenovi na ~ove~ki ot rod da vospostavat mi r me|u naci i te, osnovan vrz demokrati ja i po~i t sprema ~ovekovi te prava i osnovni te sl obodi za si te - "bez ogl ed na rasata, pol ot, jazi kot ili rel i gi jata". Cela mre`a agenci i specijal i zi rani vo obl asta na ekonomijata i socijal ata (na pri mer, oni e osnovani spored dogovori te od Breton Vuds i Povel bata od Havana, kako i ve} e postojnata Me|unarodna organi zaci ja na trudot) podocna }e bi dat konstui tui rani za da go dopol nat si stemot na Obedi neti te naci i.

^esto se diskutira okolu toa deka me|unarodno priznati te ~ovekovi prava se odnesuvaat na si te kulturni tradi ci i i se pri sposobl i vi kon razli ~ni vi dovi socijal ni strukturi i pol i ti ~ki re` i mi. Vakvi te argumenti gi me{aat poi mi te "~ovekovi prava" i "~ovekovo dostoi nstvo". Si te osnovni me|unarodni standardi za ~ovekovi te prava baraat poseben vid "li beral en" re` i m. Ovoj zakl u~ok e donesen preku sporedba na socijal ni te strukturi na eden idealen tip razvoen liberalen re`im i negovoto vlijanie vrz avtonomnost, ednakvosta, privatnosta, socijal ni ot konflikt i def i ni cijata za socijal nata pri padnost. Zami sl ena kako op{ t standard na posti gnuvawe za si te lu|e i si te naci i', Uni verzal nata deklaraci ja na ~ovekovi te prava be{ e prvi ot obid od mnogu pravni ci i pol i ti ~ari da gi izdvojat i identi f i kuvaat vrednosti te zaedni ~ki za ~ovekovoto op{ testvo i da sozdadat me|unaroden poredok vrz osnova na za{ ti tata na osnovni te sl obodi i prava na edinkata od zloupotrebata na dr`avata. Vo 1966 godi na Deklaracijata be{ e nadopolneta so u{ te dva dogovora, od koi prvi ot e za ekonomski, socijal ni i kulturni prava, a vtori ot za gra|anski i pol i ti ~ki prava. Ovie tri i nstrumenti zaedno go konstui tui raat Me|unaroni ot predlog-zakon za ~ovekovi te prava. I sto taka, ovi e zal o` bi sl u`ea i kako osnova za regi onal ni te i nstrumenti za za{ ti ta na ~ovekovi te prava.

Uni verzal nata deklaraci ja za ~ovekovi te prava be{ e objavena od General noto sobrani e na Obedi neti te naci i, vo Pari z, na 10 dekemvri 1948 godi na.

Uspe{ nata uni verzal na i mpl ementaci ja na i nstrumenti te na Obedi neti te naci i i zajaknuvaweto na me|unarodni te procesi na nabqduvawe sega se najgol emi ot pri ori tet vo o~i te na sekoja me|unarodna i nadnarodna organi zaci ja, na sekoja dr`ava, na sekoja nevl adi na organi zaci ja i na sekoja edinka. Ni tu edna naci onal na, kulturna ili rel i gi ozna razmi sl a ne bi mo`el a da bi de upotrebena kako osnova na koja bi se povi kuval o kakvo bi lo nepo~i tuvawe na ovi e i nstrumenti.

Evropskata konvencija za za{ ti ta na ~ovekovi te prava i sl obodi od 1950 godi na, kako i Amerikanskata konvencija za ~ovekovi te prava od 1969 godi na, se pottiknati od centralnata zagri` enost za edinkata i govorat za sli~ni prava. Vo prvi ot dogovor, vladeeweto na pravoto e pretstaveno od Sudot za pravda, a demokratijata od Sobrani eto. Ako ~ovekovi te prava, vo po{ i roka smi sla, se odvaj prisutni, toa e poradi toa { to zagri` enosta e naso~ena kon lu|eto kako cel i na, pove}e otkol ku kon edinkata. Cel ta be{ e so pomo{ na vospostavuvawe na edna ekonomska zaedni ca da se sozdade osnova za po{ i roka i podlaboka zaedni ca me|u lu|eto, { to ve}e podol go vreme se razdeleni od razli~ni krvavi konflikti; kako i, da se postavat temel i te na i nsti tuci i te, { to bi ñ dal e i zvesna nasoka na sudbi nata { to ovi e lu|e bi ja del el e vo i dni na. Pokraj toa, Dogovorot od Ri m mo` e{ e samo da go pro{ i ri, a so toa i da go potvrdi pristapot { to go sl edi Dogovorot na EZJ^ (Evropska zaedni ca za jagl eni ~el i k). Na pol eto na ~ovekovi te prava, Dogovorot od Ri m dosl edno se povikuva na me|unarodni ot tekst i sto kol ku i Dogovorot od Pari z. Sepak, dвете osnovni prava za{ ti teni so Uni verzalnata deklaracija za ~ovekovi te prava i Konvencijata na Sovetot na Evropa, vsu{ nost i spa|aat vo opredel enata sf era na i nsti tuci i na Zaedni cata: slobodata na zdru` uvawe rabotnici i samovraboteni lica, kako i apsolutno poi novati vnata zabrana za kakva bil o di skri mi naci ja vrz naci onal na i li pol ova osnova. Ovi e ~lenovi na Dogovorot od Ri m sl u` ea kako osnova za osobeno va` nata legi sl ati va i precedentното pravo vo vrska so ednakvi ot tretman, mo` nosta za vrabotuvawe, kako i poddr{ kata na ednakvosta me|u pol ovite vo u~ili { teto i na rabota. Pri dobi vki te od Dogovorot od Ri m, { to se odnesuvaat na mo}ta na odlu~uvawe { to ja i ma evropski ot parlament, kako i i mplementacijata na zakonot od Sudot za pravda, se si guren i zraz na gri` ata da se zemaat predvi doni e demokratski pri nci pi i vrednosti { to doa|aat di rektno od glavni ot izvor. Ova a vni matel nost be{ e osobeno potrebna poradi faktot deka legi sl ati vata na Zaedni cata mi nuva ni z postojani promeni i razvoj i se pro{ i ruva na novi poli wa, preku ~len 235. Pokraj toa, edinstveni ot evropski akt be{ e prvata ustavna revizi ja, soodvetno rati f i kuvana od parlamenti te na 12 zemji ~lenki, na dogovori te { to se osnova na Evropskata zaedni ca, kako i na potrebi te vo vrska so pol i ti ~kata sorabotka, prvpat organi zira na kako edinstveni instrument.

Edinstveni ot akt gi postavi cel i te za sozdavawe obl ast bez vnatre{ ni granci vo koja sl obodnoto organi zira rawe dobra, lica, sl u` bi i kapi tal e osi gureno do 1993 godi na. Ova bara{ e pri fa}awe ogromno zakonodavno tel o so di rektna i li i ndi rektna pri mena na osnovni te sl obodi na gra|ani te od Zaedni cata vo { i rok opseg obl asti : premi nuvawe granci, pravo na prestoj, sl oboda na organi zira rawe i sl oboda na vrabotuvawe vo pogol em broj novi sf eri (bankarstvo, osi guruvawe, kompani i za i nvesti rawe, avi osoobra}aj, transport, tel evizi ja, agenci i za rekl ami rawe, medi cinski proi zvodi, prenos i za{ ti ta na podatoci i tn.). Pokraj toa, vo ova vreme koga "bezgrani ~nata obl ast" postepeno se vospostavuva i koga odl uki te za i mplementaci ja zemaat si pogol em zamav, po

Af rri kanskata povel ba za ~ovekovi te prava i za pravata na lu|eto se bazi ra na razli ~en koncept, koj se odnesuva i na odnosot me|u edinkata i grupata, kako i na pravata na lu|eto.

Pari ski ot dogovor za jagl eni ~el i k, od 18 april 1951 godi na.

Dogovorot so koj e osnovana Evropskata ekonomska zaedni ca e potpi { an vo Ri m, na 25 mart 1957 godi na.

Od ~len 48 do ~len 58.

^len 7, 48 i 220.

^len 119.

^len 137, 138 i 144.

^len 164.

pravilo ili naredba, nasovaveto na vni manieto kon edinkata na ni vo na Zaedni cata se odrazuva so pojavata na novi prava na edi nkata, i stovremeno zajaknuvaj}i gi prethodno vospostaveni te prava. Poradi toa vredi da se navratime na gl avni te pri meri i na procesot na i spi tuvawe na oni e pra{ awa i probl emi , { to toga{ i zl egoa na povr{ i na. Evropski ot parlament trгна vo nasoka na sozdavawe posebena povel ba za sl obodata na Zaedni cata: na 12 april , 1989 godi na toj ja usvoi Dekl aracijata za osnovni te prava i sl obodi , sostavena od 28 ~l ena { to gi iznesuvaat osnovni te pri nci pi na "zaedni ~kata zakonska tradi ci ja zasnovana na po~i t sprema ~ovekovoto dostoi nstvo i osnovni te prava". Gl avnata ul oga { to ja odi gra evropskata pol i ti ~ka sorabotka ponatamu se zabel e` uva vo nasoki te na dejstvuvawe pri f ateni na 16 dekemvri 1991 godi na, koi go zemaat predvid pri znavaweto na novi te dr` avi { to se pojavuvaat vo I sto~na Evropa i oni e f ormi rani po raspa|aweto na Sovetski ot Sojuz i Jugosl avi ja.

Sepak, po~ituvaweto na ~ovekovi te prava postepeno stana eden od kamen-temel ni ci te na nadvore{ nata pol i ti ka na Zaedni cata. Na pri mer, vo edna i zjava od jul i 1986 godi na, mi ni stri te za nadvore{ ni raboti , i staknuvaj}i ja al armantnata sostojba na ~ovekovi te prava vo svetot, postojani te zl oupotrebi na sl obodata na edi nkata, represi jata i nasi l stvoto vo mnogu zemji , beskone~ni ot broj lu|e { to stradaat od gl ad..., ja potvrdi ja svojata namera da prodol ` at so dejstvuvaweto proti v kr{ eweto na ~ovekovi te prava vo pol i ti ~kata sorabotka i dodadoa deka vo razvojot na ni vni te odnosi so zemji te { to ne se ~l enki i vo admi ni stri raweto na pomo{ ta, Zaedni cata i nejzi ni te zemji ~l enki na ova pozi ci ja bi zel e posebna obvraska vo vrska so osnovni te prava.

Dekl aracijata usvoena od Evropski ot sovet na 29 juni 1991 godi na, povtorno na najvi soko ni vo, potvrduva deka nabqduvaweto, poddr{ kata i za{ ti tata na ~ovekovi te prava se neophoden aspekt na me|unarodni te odnosi i se eden od kamen-temel ni ci te na evropskata pol i ti ~ka sorabotka i na odnosi te me|u Zaedni cata, nejzi ni te zemji ~l enki i drugi te zemji . Dekl aracijata, koja sega e va` na to~ka na orientacija na Zaedni cata i nejzi ni te zemji ~l enki , ja istaknuva ni vnata privrzanost kon principite na parlamentarnata demokrati ja i vl adeeweto na pravoto.

Pokraj toa, na 28 noemvri 1991 godi na pol i ti ~kata pl atf orma na Zaedni cata be{ e pro{ i rena so pri f a}aweto na rezol uci jata za ~ovekovi te prava, demokrati jata i razvojot, od Sovetot i zemji te~l enki . Rezol uci jata vospostavi ramka za koncentri rawe i koordi ni rawe na na~i ni te na koi napredokot na pol eto na demokrati jata i ~ovekovi te prava, }e bi de zemen predvid vo pol i ti kata na bi l ateral na pomo{ , kako i vo pol i ti kata na sorabotka na Zaedni cata so zemji te vo razvoj. Na ovoj na~i n, razvojnata pol i ti ka na sorabotka na Zaedni cata pri donesuva vo zajaknuvaweto na demokrati jata i vl adeeweto na pravoto, kako i za po~i tuvawe na ~ovekovi te prava i osnovni te sl obodi . Sepak, sl obodata, bezbednosta i pravdata se osnovni te i komplementarni posti gnuvawa za evropska i ntegraci ja. Bez somnevawe, sl obodata e obedi nuva~ki ot pri nci p, koj ja i ma kl u~nata ul oga vo evropski ot proekt. No, bez bezbednost, bez si stem od zakoni i pravda pri f aten odl u|eto, primenata na sl obodata i po~ituvaweto na demokratski te vrednosti ne bi bile zagaranti rani . Spored toa, evropskata obl ast na sl oboda, bezbednost i pravda garanti ra za pri nci pi te na demokrati ja i po~i tuvawe na ~ovekovi te prava. Kako neophoden el ement na evropskoto dr` avjanstvo, zaedni ~koto pri znavawe na ovi e pri nci pi , { to se otel otvoreni vo Povel bat a za osnovni t e prava, e kamen-temel ni k na i ntegraci jata na si te { to ` i veat vo Uni jata.

I meno, evropskata integracija, bazi rana vrz istoriskoto pomiruvawe me|u evropski te nacji i lu|e, gi zacvrsti mirot i stabilnosta vo Zapadna Evropa. Pro{ iruvaweto nesomneno e najgol emi ot pol i ti ~ki ~ekor { to Unijata }e go prezeme vo naredni te godi ni , koj naedno e i najodlu~uva~ki ot za bezbednosta na kontinentot. Navi sti na neposredni te sosedi na Unijata, od jug i od i stok, se prvoto "pri stani { te" na povi kuvaweto na zaedni ~ka nadvore{ na politika, pokraj mestoto { to Unijata odamna im go otstapi na prekuokeanski te

^ovekovoto dostoi nstvo: l i b e r a l i z a m i e d n a k v o s t

Me|unarodni te ~ovekovi prava obraboteni vo Univerzalnata deklaracija na ~ovekovi te prava i me|unardni te odredbi za ~ovekovi te prava ~estopati se smetaat za soodvetni na ogromnata raznovidnost na pol i ti ~ki re`imi. Na primer,]u{ alani rasprava{ e deka "konceptot na ~ovekovite prava mo`e da se sledi od po~etokot na ~ove~ki ot rod" i deka "si te f i l o z o f i o d n a { e t o v r e m e i m s e p o s v e t u v a a t n a ~ o v e k o v i t e p r a v a". Sli~no na ova, Gref rat rasprava deka me|unarodni te standardi na ~ovekovi te prava bi mo`ele da "se primenat na koj bilo zakonski sistem". Sepak, toj standard na ~ovekovi prava e zasnovan na posebno postojano razbirawe na ~ovekovoto dostoi nstvo. Spored toa, tie baraat poseben vid "liberalen" re`im, { to mo`e da bide i n s t i t u c i o n a l i z i r a n v o r a z l i ~ n i f o r m i , n o e d i n s t v e n o v o r a m k i t e n a t e s e n o p s e g n a m o ` n o s t i .

"^ovekovoto dostoi nstvo" zna~ajno f i g u r i r a v o m e | u n a r o d n i t e d o k u m e n t i z a ~ o v e k o v i t e p r a v a ; n a p r i m e r , m e | u n a r o d n i t e d e k l a r a c i i z a ~ o v e k o v i p r a v a g o v o r a t d e k a ~ o v e k o v i t e p r a v a " p r o i z l e g u v a a t o d v r o d e n o t o d o s t o i n s t v o n a ~ o v e k o v a t a l i ~ n o s t". Pokraj toa, sekoja forma pol i ti ~ki re`im cel osno ref l e k t i r a p o s e b n o o p { t e s t v e n o r a z b i r a w e n a ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o . I p o k r a j t o a , ~ o v e k o v i t e p r a v a i ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o s e p r i l i ~ n o r a z l i ~ n i k o n c e p t i . T o l k u v a w a t a n a ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o , v o n i v n i o t o p { t e s t v e n i p o l i t i ~ k i a s p e k t , i z r a z u v a a t p o s e b n i r a z b i r a w a n a m o r a l n a t a p r i r o d a i v r e d n o s t n a ~ o v e k o v a t a l i ~ n o s t i n e j z i n i o t s o o d v e t e n (p o l i t i ~ k i) o d n o s s o o p { t e s t v o t o . ^ o v e k o v i t e p r a v a , n a s p r o t i t o a , s e e d n a k v i i n e o t u | i v i p r a v a , v o s i l n a s m i s l a n a o v l a s t u v a w a t a { t o s e z a s n o v a a t n a o s o b e n o m o } n i t v r d e w a p r o t i v p o z i c i j a t a { t o j a i m a s e k o j a l i ~ n o s t , k a k o ~ o v e ~ k o s u { t e s t v o . ^ o v e k o v i t e p r a v a s e p o s e b n a o p { t e s t v e n a p r a k t i k a , { t o s e s t r e m i k o n r e a l i z i r a w e n a e d n o p o s e b n o p o s t o j a n o r a z b i r a w e n a ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o . T o l k u v a w e t o n a ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o z n a ~ i t e l n o s e r a z l i k u v a o d o p { t e s t v o d o o p { t e s t v o , i p o v e } e t o o d o v i e v a r i j a c i i n e s e p o i s t o v e t u v a a t s o v r e d n o s t i t e n a e d n a k v o s t i s a m o s t o j n o s t , { t o s t o j a t z a d ~ o v e k o v i t e p r a v a . P o v e } e t o r e ` i m i , k a k o i n i v n i t e z a d n i n s k i o p { t e s t v e n i k o n c e p t i z a ~ o v e k o v o t o d o s t o i n s t v o , s l e d s t v e n o j a o t f r l a a t i d e j a t a i p r a k t i k u v a w e t o n a ~ o v e k o v i t e p r a v a .

Komuni ke od Komi sijata, Komi sijata na evropskata zaedni ca, COM (2002) 240, Bri sel , 22. 5. 2002, str. 8.

]u{ alani, J., "^ovekovi te prava vo Azija i Afrika", Praven vesnik na ~ovekovi te prava, vol. 4, 1983, str. 404.
Gref rat, B., "I mpl ementacija na me|unarodni te standardi na ~ovekovi te prava", GDR Komi tet za ~ovekovi prava, vol. 3, 1983, str.6.

Rezolucii na Generalnoto sobranie 2200 A (XXI) od 16 dekemvri 1966 godi na.

Doneli, X., "^ovekovi te prava i ~ovekovoto dostoi nstvo: analiti~ka kritika na nezapadni te tol kuvawa na ~ovekovi te prava"; Pregled na ameri kanskata pol i ti ~ka nauka, vol. 76, 1982a, str. 316.

Se soglasuvam so Hauard i Donel i koga go sl edat Ronal d Dvorki n vo raspravata deka srceto na li beral i zmot se i zrazuva preku osnovnoto pol i ti ~ko pravo na ednakva gri ` a i po~i t:

Vladata mora da se odnesuva gri ` livo sprema tie so koi vladee, { to zna~i da se odnesuva kako so ~ove~ki su{ testva { to mo` at da stradaat i da se f rustri raat, a naedno i so po~i t, { to zna~i da gi tretira kako ~ove~ki su{ testva { to i maat sposobnost da f ormi raat i pri menuvaat intel i gentni i dei za toa kako treba da go ` i veat svojot ` i vot. Vladata ne treba da se odnesuva sprema lu|eto edinstveno so po~i t i gri ` a, tuku so ednakva po~i t i gri ` a. Taa ne smee da raspredel uva dobra ili mo` nosti neednakvo vrz osnova na toa deka na neкои gra|ani i m sl eduva pove}e, bi dej}i tie zasl u` uvaat pove}e gri ` a. Taa ne smee da ja ograni ~uva sl obodata vrz osnova na toa deka i dejata za dobar ` i vot na eden gra|ani n... e posveta ili, pak, domi ni ra nad i dei te na drugi .

Dr` avata mora da se odnesuva sprema sekoja li ~nost kako sprema moral na i pol i ti ~ki ednakva - ne da gi osiguri si te so ednakov del od op{ testveni te (soci jal ni te) i izvori, tuku da se odnesuva sprema si te so ednakva po~i t i gri ` a. Neednakvosti te vo dobrata ili mo` nosti te { to di rektno ili i ndi rektno proi zleguvaat od pol i ti ~ki te odl uki - a mnogu od vakvi te neednakvosti lesno se i spravaat vo ramki te na li beral ni ot re` i m - moraat da soodvetstvuvaa so pravoto na ednakva gri ` a i po~i t. I meno, li ~nata sl oboda, osobeno sl obodata na i zbor i sopstven ` i vot, e jasno obusl ovena od pri nci pot na ednakva po~i t: koga dr` avata bi se zame{ ala vo pra{ awata od li ~en i nteres, toa bi zna~el o deka taa sprema ` i votni te planovi i vrednosti na neкои edinki se odnesuva kako sprema superi orni vo odnos na drugi .

I sto taka, se bara i opredel en kvanti tet ekonomska sl oboda, barem do taa mera { to odl uki te koi se odnesuvaat na upotrebata, vl o` uvaweto i ri zi kot, ja odrazuvaat sl obodnata odl uka zasnovana na li ~ni te vrednosti { to poteknuvaat od zasebno odbrani te i dei za dobar ` i vot. Sl obodata sama po sebe, se pak, ne bi mo` el a da sl u` i kako domi nantna vrednost na op{ testveni ot ` i vot, { to na krajot bi bila cel osno i skori stena od pol i ti ~ka asoci jaci ja. Pokraj toa, sekoe ~ove~ko su{ testvo ima ednakva i ndi vi dual na moral na vrednost, bez razli ka na negovata op{ testvena ef ekti vnost. Edinki te - bez razli ka na toa { to se ili kade pri pa|aat - i maat vrodено dostoi nstvo i moral na vrednost, { to dr` avata ne treba samo pasi vno da ja po~i tuva, tuku za nea treba da poka` e cel osna akti vna zagri ` enost. Spored toa, sekoj ima pravo na ednakva gri ` a i po~i t. Mi ni mal ni te standardi na pol i ti ~ki tretman se otel otvoreni vo (~ovekovite) prava; tie ne se samo posakuvani celi na op{ testvenata pol i ti ka. Ova nametnuva posebno tol kuvawe na odnosot me|u edinkata i zaedni cata i edinkata i dr` avata. Sepak, dr` avata, osobeno sovremenata dr` ava, i sto taka pretstavuva osobeno seri ozna zakana za ~ovekovoto dostoi nstvo. Dr` avata lesno se svrtuva kon nepri znavawe na ednakvata gri ` a i po~i t, preku f orsi rawe edna vi zi ja za dobar ` i vot ili, pak, potkrepuvawe pri vi legirana neednakvost. Poradi toa, ~ovekovi te prava se posebno ori enti rani kon dr` avata so cel da ja zadr` at kako i nstrument za real i zi rawe, a ne potcenuvawe, na ednakvata gri ` a i po~i t. Vo nei zbe` ni te konf l ikti me|u edinki te i dr` avata, li beral ot, vo oblasti te za{ titeni so ~ovekovi te prava, na edinkata ñ dava

pri ori tet pri ma fa cie. Za li beral ot, ~ovekovoto dostoi nstvo e { i roko vkl u~eno vo vi zija ta za `i vot kako ednakov i samosto en ~len na op{ testvoto, koj gi u`i va si te ~ovekovi prava. Pokraj toa, li beral ni ot pogl ed na ~ovekot i ma koreni vo struktural ni te promeni { to po~naa da se pojavuvaat vo Evropa vo docni ot sreden vek i rani ot nov vek, a osobeno se zajaknaa vo osumnaesetti ot i devetnaesetti ot vek i denes u{ te pove}e se zacvrstuvaaat kako standard ni z cel i ot svet. Sozdavaweto samostojna edi nka oddel ena od op{ testvoto e tesno povrzano so pojavata na nova i posl o`ena raspredel ba na trudot, so promeni te { to se javuvaat vo kl asnata struktura i so novata vi zi ja na odnosot na edi nkata so op{ testvoto i dr`avata. Osobeno e va`no da se istakne deka vo ramki te na op{ testveni te modernizaci ski promeni, kako { to se migracijata, urbanizacijata i tehnol o{ ki ot razvoj, moral nata dupka na tradi ci onal noto i li f eudal noto op{ testvo, koja cel osno opkru`uva{ e, e zameneta so u{ te posegmenti ran op{ testven poredok. Poto~no, pol i ti kata be{ e oddel ena od rel i gi jata, ekonomijata i zakonot, koi i sami te bea oddel eni edni od drugi. Edi nki te, isto taka, bea oddel eni od op{ testvoto kako cel i na; pove}e ne be{ e mo`no lu|eto da se poi stovetuvaaat so ni vnata ul oga, i li so del ovi od Zaedni cata. Osnovata za ~ovekovi te prava be{ e vospostavena preku oddel ni i ndi vi dul aci { to i maa posebna vrednost i dostoi nstvo tokmu kako edi nki. Sepak, kako { to raste{ e mo}ta na modernata dr`ava, taka taa sî pove}e mu se zakanuva{ e na i ndi vi dual ni ot gra|ani n. Spored toa, ~ovekovi te prava prvenstveno bea i zre~eni kako revol t na sekoja edi nka proti v dr`avata. ^ovekovi te prava ja pol o`ija osnovnata forma na odnos me|u (novata, sovremenata) edi nka i (novata, sovremenata) dr`ava, odnos zasnovan vrz pri ori tet pri ma fa cie na edi nkata vo odnos na dr`avata, vo oni e obl asti za{ ti teni so ~ovekovi te prava. Ova ne ja odrazuva samo ednakvosta na si te edi nki, tuku i ni vnata samostojnost, ni vnoto pravo da gi i maat i da gi sledat i nteresi te i cel i te razl i ~ni od oni e na dr`avata i li na oni e { to vl adeat so nea. Vo obl asti te i akti vnosti te za{ ti teni so ~ovekovi te prava, edi nkata e "kral " i li, poto~no, ednakvata i samostojna l i ~nost i ma pravo na ednakva gri `a i po~i t. Spored toa, i ndi vi dual ni te ~ovekovi prava sî pove}e se javuvaat ne samo kako moral ni i deal i, tuku kako objekti vna i subjekti vna potreba so cel da se za{ ti ti i da se real i zi ra ~ovekovoto dostoi nstvo.

Zakl u~ok

Za{ ti tata na ~ovekovi te prava e vi sti nskata i postojana obvraska na svetskata zaedni ca i na sekoja poodel na naci ja. I zrazi te na zagri `enost vo vrska so zl oupotrebata na ovi e prava ne bi mo`el e da se smetaat za me{ awe vo vnatre{ ni te raboti na edna dr`ava. Dr`avata treba da sorabotuva so vnatre{ novl adi ni te organi zaci i, koi ja nabqduvaaat i mpl ementacijata na ~ovekovi te prava, ~i i zastapni ci se. Po~i tuvaweto na ~ovekovi te prava e mo{ ne va`en el e ment vo odnosi te me|u Evropskata zaedni ca i drugi zemji. Sostojbata so

Ibid. str. 802-3.

Vo prakti ka, sekako, ovi e vrednosti i struktural ni promeni ostanuvaaat necel osno real i zi rani duri do denes, a vo pogol emi ot del od modernata era ti e se ograni ~eni na eden mal del od nasel eni eto. I pokraj toa, i deal ot be{ e postaven i negovata i mpl ementaci ja zapo~na.

Hauard, R., " ^ovekovi te prava vo Komonvel tot vo Af ri ka", Totova, Rovman i Al anhel d, 1986.

~ovekovi te prava ni z cel i ot svet ostanuva al armanтна pri postojani te kr{ ewa na i ndi vi dual ni te slobodi , kako i ti ranijata, represijata i nasi lstvoto vo mnogu zemji . Zagri ` enosta za kr{ eweto na ~ovekovi te prava pretstavuva mo{ ne va ` en f okus na vni manie za zemji te~lenki na Evropskata zaedni ca, zagri ` enost { to mi ni stri te ja spodel uvaat so evropski ot parl ament. Bez somnevawe, zemji te~lenki na Evropskata zaedni ca } e prodol ` at so akcijata proti v naru{ uvawata na ovi e prava vo koj bi lo del od svetot, vo ramki te na evropskata pol i ti ~ka sorabotka. Pokraj toa, Evropskata zaedni ca apel i ra do si te dr ` avi da ja zgolemat javnata svest vo vrska so ~ovekovi te prava preku edukativni programi i so pottiknuvawe na nevladinite organizaci i slobodno da ja distri buiraat i nformacijata za ~ovekovite prava. Pokraj toa, poddr{ kata na ekonomski te, soci jal ni te i kul turni te prava, a naedno i na pol i ti ~ki te i gra|anski te prava e od neproceni va va ` nost za cel osnoto real i zi rawe na ~ovekovoto dostoi nstvo i za posti gnuvawe na real ni te o~ekuvawa i streme ` i na sekoja edinka. Ni tu nedostigot od soci jal eni ekonomski razvoj, ni tu, pak, koe bi lo ubeduvawe i li i deol ogija ne bi mo ` el e da slu ` at kako opravduvawe za poni { tuvawe na gra|anski te i pol i ti ~ki te prava. I pokraj si , dol gotrajni ot mi r i bezbednost se nevozmo ` ni bez kompletно u ` i vawe na ~ovekovi te prava. I maj}i ja predvi d svojata posebna obvrсka kako Evropejci , zemji te~lenki i staknuvaat deka po~i tuvaweto na ~ovekovi te prava od strana na si te dr ` avi { to se del od Konf erencijata za evropska bezbednost i sorabotka e neophoden faktor za posti gnuvawe mi r i bezbednost, pravda i bl agosostojba vo Evropa. Dr ` avni te i vl adi ni te vrvovi ja potvrди ja svojata ` el ba, kako { to stoi vo Dekl aracijata za evropski ot i denti tet od Kopenhagen, da se osi guraat deka neguvani te vrednosti na ni vni ot zakonski , pol i ti ~ki i moral en poredok se po~i tuvani i da gi za~uvaat pri nci pi te na primerna demokratija, vl adeeweto na pravoto, soci jal nata pravda i po~i tuvaweto na ~ovekovi te prava.

Treba da se i stakne i deka pri menata na ovi e pri nci pi pretpol aga pol i ti ~ki si stem na plural i sti ~ka demokratija, koja go garanti ra slobodnoto i zrazuvawe na mi sl eweto vo ustavnata organizaci ja na vl asta, no i neophodni te pravila i merki za za{ tita na ~ovekovi te prava.

Prof . d-r El ena Andreevska

ODGOVORNOSTA NA EVROPSKATA UNI JA ZA TRAEN MI R VO JUGOI STO^NA EVROPA

Zapaden Bal kan - del od Evropa

Posledni te deset godi ni , kako i vojni te vo zemji te od porane{ na Jugosl avija, ñ poka` aa na EU kol ku regi onot e tesno povrzan so EU na nejzi nata jugoi sto~na grani ca. Destabi lizacijata na regi onot, { to kul mi ni ra{ e vo voen konf likt, ima{ e di rektno vl i jani e i vrz Uni jata. Stana sosem jasno deka razvojot na nastani te tuka i ma vl i jani e vrz cela Evropa. I sto taka sosem e jasno deka Evropskata uni ja mora da ima opredel ena odgovornost - del umno od sopstven i nteres - za mi rot i stabi l nosta vo regi onot, i deka pod znak pra{ awe e staven nejzi ni ot kredi bi l i tet kako stabi l i zi ra~ki f aktor vo Evropa. Toa { to ni e go znaeme kako Zapaden Bal kan e i sto taka del od Evropa. Za da se pojasni vrskata, }e go kori sti me termi not Jugoi sto~na Evropa za zemji te od porane{ na Jugostavi ja, vkl u~uvaj}i ja tuka i Abani ja.

U{ te od 1989g. Evropskata uni ja sosem bespomo{ na ja toleri ra{ e krimi nal nata pol i ti ka na Mi lo{ evi } vo Kosovo, Hrvatska, Bosna i Hercegoi na. Vo akutnata f aza na konf liktot NATO bea tie koi - pod ameri kansko vodstvo, a ne evropsko, i pokraj docneweto i dol goto negoduvawe - pomognaa vo gol ema mera da se stavi kraj na ci ni ~nata pol i ti ka na Mi lo{ evi }, na ubi stvata, etni ~ki te ~i stewa i si l uvawata. Na toj na~i n, SAD bea tie koi vo gol ema mera go opredel i ja Dejtonski ot mi roven dogovor od 1996g.

Pogol emi te slabosti na dogovorot prebrzo stanaa o~i gledni . Od edna strana, ne najde re{ eni e za probl emi te vo Kosovo, ni tu pak go pri mora Mi lo{ evi } da ja promeni pol i ti kata na Kosovo. I sto taka, i vo konf l i ktot na Kosovo, NATO i Ameri kanci te bea tie koi ja prezedoa pri marnata odgovornost za i ntervenci ja. Duri vo f azata po vojната, vo vtorata pol ovi na na devedesetti te, 2000g. vo slu~ajot so Kosovo, Evropskata uni ja gi pri f ati vodstvoto i glavni te odgovornosti za rekonstrukci ja i odr` uvawe na mi rot, i f ormuli ra dol gotrajna pol i ti ~ka strategi ja za regi onot. Od druga strana, pak, podel bata de f akto na Bosna kako rezultat na Dejtonski ot dogovor do den-denes pretstavuva nenadmi nli va pre~ka za funkci oni raweto na dr` avata kako cel ina so site nejzi ni i nsti tuci i .

Evropskata pol i ti ka e na krajot od re~i si desetgodi { en proces na u~ewe za Uni jata. Taa postepeno sf a}a{ e deka po raspadot na komuni zmot vo central na Evropa mora da pri f ati pogol ema odgovornost za odr` uvawe na mi rot i stabi l nosta vo Evropa, duri i nadvor od nejzi ni te grani ci . Konf l i ktot vo Jugoi sto~na Evropa, koj di rektno vl i jae{ e na bezbednosni te i nteresi na Uni jata, go razjasni probl emot i predi zvi ka gol em napredok vo zaedni ~kata nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka.

Mi r i stabi l nost vo Jugoi sto~na Evropa - samo so EU

Da se sozdade oblast na mi r, prosperi tet i stabi l nost vo Jugoi sto~na Evropa e pri ori tet od strategi ski i nteres za Evropskata uni ja.

Sovetot na Evropaja def i ni ra seop{ tata cel kako cel osna i ntegraci ja na zemji te od regi onot vo pol i ti ~ki ot i ekonomski ot si stem na Evropa, centri rani kon Procesot na

stabilizacija i asocijacija. Neposrednata kratkoro~na cel e da se dade poddr{ ka vo rekonstrukcijata i otstranuvaweto na { tetata napravena poradi vojната. So sredi { en rok kako cel bi bilo postavuvaweto trajni strukturi koi }e promovi raat demokracija, pazarna ekonomija i stabilnost; dolgoro~no cel ta bi bila celosnata integracija vo evrostrukturi te.

Za da se postigne ova cel EU si postavi jasna golema opredelba. Dosega EU e najgol emi ot f i nansi ski donator za rekonstrukcija na Jugoi sto~na Evropa. Od 1991 do 1999g. EU obezbedi pribli ` no 4.5 milijardi evra za pette zemji od Jugoi sto~na Evropa; 520 milioni evra za programi te za poddr{ ka vo 2000g.; kako i programa za i tna pomo{ za Srbija, so sogl asnost na Sovetot na Evropa vo (Biarritz) Bjari c po padot na Mi lo{ evi } vo oktombri , do 200 milioni evra. Programata CARDS gi zameni svoi te prethodni ci , PHARE i Obnova, od krajot na mi natata godi na i gi snabduva pette zemji so novi f ondovi . Sovetot na Evropa od Li sabon ja pri zna posebnata odgovornost na Uni jata vo regi onot i dade do znaewe deka i ma namera da go { titi uspehot na me|unarodni te naponi vo Kosovo. So svoi te 30.000 vojnic i vo KFOR, 800 policajci vo nevoeni te oblasti i 500 milioni evra, EU ve}e ja prezede ulogata na glaven graditel vo rekonstrukcijata na Kosovo. Vo 1999g., Zapaden Balkan stana prvata oblast na dejstvuvawe na zaedni ~kata nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka; a i stovremeno, be{ e osnovana Evropskata agenci ja za rekonstrukcija pod vodstvo na Komi sijata i Paktot za stabilnost, isto taka, pod evropsko vodstvo. Komi sijata donese nova strategija za asocijacija vo forma na Programata za stabilizacija i asocijacija i na zemji te od Jugoi sto~na Evropa i mponudi cel osna i ntegracija vo EU, gl edano dol goro~no vo ovi e ramki .

I ma tri di menzi i do rekonstrukcija i procesot na demokracija i stabilizacija. Sami tot vo Saraevo gi def i ni ra kako kl u~ni obl asti za rabotata na Paktot za stabilnost. Pol i ti ~kata di menzija gi opf a}a pra{ awata za ~ovekovi te prava, demokracijata, slobodnoto izrazuvawe i vladeeweto na pravoto. Klu~no pra{ awe za kakov bilo ponatamo{ en razvoj vo regi onot e sozdavaweto stabilni i nsti tucii i strukturi koi }e go promovi raat vladeeweto na pravoto. Ni tu pak }e i ma ekonomski podem vo procesot na rei zgradba dokol ku nema zakonska si gurnost. Doma{ ni te i stranski te i nvesti tori }e se vozdr ` uvaat si dodeka ne se re{ at kri mi nal ot i korupcijata na ef i kasen na~i n. Nema da i ma napredok ni tu vo ekonomskata di menzija, preku ekonomski ref ormi , regional na sorabotka, slobodna razmena na stoki i kapital , ni tu pri vati zaci jata }e dade pl od dokol ku ne se tesno pridru ` uvani od pol i ti ~ki te ref ormi . Na krajot, kontrol ata na oru ` je i merki te za gradewe doverba, isto taka, mora da ja zajaknat bezbednosnata di menzija na regi onot.

Procesot na demokratizacija mora da po~ne vo poleto na izbori te, vladata i admi ni straci jata, kako i gra|anskoto op{ testvo. Za ` al , pri merot so Bosna poka ` uva deka i pokraj ogromnata me|unarodna pomo{ za rekonstrukcija efektot e ograni ~en dokol ku i stovremeno ne se posti gne uspeh i vo rekonstrukcija na i nsti tucii te. Samata pomo{ za rekonstrukcija ne vodi do ekonomski porast i li demokratski razvoj. Dokol ku EU saka da ja ostvari cel ta i da sozdade oblast na bezbednost i stabilnost vo Jugoi sto~na Evropa, se soo~uva so predi zvi kot da se posti gne napredok vo poleto na pol i ti kata, ekonomijata i bezbednosta i stovremeno.

Pol i ti ~ki ot koncept na EU za Jugoi sto~na Evropa

Evropskata uni ja e edi nstveni ot akter na me|unarodnata scena koj i ma razvi eno jasen pol i ti ~ki koncept za razvojot na mi rot i stabilnosta vo regi onot po voeni te konf l i kti

Na toj na~i n, od gol emi ot broj me|unarodni operati vci, EU prezede vode~ka ul oga vo rekonstrukcijata na Jugoi sto~na Evropa, osobeno vo f orma na Paktot za stabi l nost. Ovoj Pakt, potpi { an na 10.6.1999 vo Keln po ini cijativa od EU, e glavната dol `nost na nadvore{ nata pol i ti ka na EU, vo koja pol i ti ~ki ot kredi bi l i tet na Unijata mora da se potvrđi . Sovetot i Komi sijata mora da se pri kl u~at na ova a zada~a, a od gol emo zna~ewe e i sorabotkata me|u aktuelni ot komesar na EU i visoki ot prestavni k za nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka. Strukturata na Paktot bi bi l a poednostavna i poef i kasna dokol ku personal ot, isto tak, a se locira vo strukturata na EU, namesto da se postavuva drug "speci jal en koordi nator" za kogo }e bi de mnogu te{ ko da se najde prostor pokraj komesarot za nadvore{ ni raboti na Komi sijata i vi soki ot prestavni k za nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka. Pokraj toa, predlozi te { to treba da se stavat na di skusi ja vo t.n. "trkal ezni masi" na Paktot za stabi l nost se bez somnenie novi, no dolgo vreme se poznati na Komi sijata i oni e koi so godi ni rabotele lokal no na teren. Ottuka, vo interesot na dosl ednosta i ef i kasnosta bi bi l o podobro da ñ se dade na Komi sijata odgovornost da go vodi Paktot za stabi l nost.

Procesot nast abil i zacija i asocijacija (PSA)

Evropskata uni ja po~na da gi razvi va svoi te odnosi so zemji te od Jugoi sto~na Evropa na osnova na regionalen pristap u{ te od 1997g. Pristapot postavuva politi ~ki i ekonomski usl ovi kako osnova za razvi vawe na bi l ateral ni te ekonomski odnosi so EU. Od aspekt na predi zvi ci te od kri zata vo Kosovo i promenl i vata si tuaci ja vo regi onot, kako i postavuvaweto na Paktot za stabi l nost, Komi sijata go pro{ i ri svojot regi onal en pristap vo dolgo~en Proces za stabilizacija i asocojacija (PSA), so izgl edi za celosna i ntegracija vo evrostrukturi te. Vo PSA, EU f ormul i ra jasen pol i ti ~ki koncept i nov pro{ i ren pristap kon zemji te od Jugoi sto~na Evropa, { to vo isto vreme pretstavuva zna~aen pri dones na EU za i mpl ementi rawe na Paktot za stabi l nost. No EU o~i gl edno mora da obezbedi deka PSA }e stane nose~ki stol b na Paktot za stabi l nost, a isto taka da bi de i mpl ementi ran vo taa obl ast.

Paktot za stabi l nost se potpi ra na dva operati vni el ementa: pobl i ska asocijacija so EU, vkl u~uvaj}i ja mo `nosta za pristap na si te zemji od Jugoi sto~na Evropa, vedna{ { tom }e gi i spol nat kri teri umi te, kako i regi onal na sorabotka, na koja se obvrzaa zemji te za da gi nadmi nat pre~ki te za i ntegraci ja vo evrostrukturi te na regi onal no ni vo. Su{ ti nata na procesot na asocijacija e PSA za pette zemji od regi onot (Al bani ja, Bosna i Hercego vi na, Hrvatska, Srbija i Crna Gora, i Makedoni ja) pod vodstvo na Komi sijata. Jasni te i zgl edi za pristap gi postavuvaat odnosit e so ovi e zemji na sosem novo ni vo. I pokraj toa { to pretstavuva vi sti nski sti mul za zemji te od regi onot da i zvedat neкои bi tni no~esto bol ni ref ormi, se nametnuva potrebata za pri f a}awe pote{ ki uslovi za politi ~ki ot i ekonomski ot razvoj i regi onal nata sorabotka. Kl u~ni ot f akt e toa { to sekoja zemja mora da bi de pri mena i ndi vi dual no so ogl ed na napredokot koj go i ma ostvareno dosega. Vakvi pregovori ve}e se po~nati na Dogovorot za stabi l i zacija i asocijacija so Makedoni ja i Hrvatska. Pregovori te za ovi e dogovori }e se odvi vaat samo dokol ku zemji te i spol nat odredeni kri teri umi, kako { to se vladeeweto na pravoto, demokratijata, sl obodni te medi umi, ~ovekovite prava i pravata na mal ci nstvata; sl obodni i fer izbori, kompl eti rawe na prvi te ~ekori kon ekonomski ref ormi (pri vati zaci ja), podgotvenost za kul ti vi rawe dobrososedski odnosi i po~i tuvawe na Dejtonski ot dogovor (sorabotka so Ha{ ki ot sud, vra}awe na begal ci te, i tn.).

Za da im se daje poddrška na zemjite od Jugoi sto~na Evropa so neophodnata seopfatna i nstucionalna reforma i da se pribli`at kon Evropskata zaednica na vrednosti i sozdavawe na pazarna ekonomija, od 2001g. EU gi snabduva pette zemji so ponatamo`ni sredstva pod CARDS-programata, namesto Obnova i PHARE-programite. Pomo`ta od ova programata e na sl i ~en na~i n povrzana so i spol nuvawe na jasno opredel eni uslovi: po~ituvawe na demokratski te principi, vladeeweto na pravoto, ~ovekovi te i mal ci nski te prava, osnovni te sl obodi i pri nci pi te na ma|unarodnoto pravo.

Uslovi te { to gi postavuva EU se fundamentalen aspekt na strategijata za evropeizacija. EU ima gol emat { ansada i zvr{ i vl ijani e, i treba da se pri f ati.

Regionalna sorabotka

Bilateralnata poddrška na EU za sekoja zemja posebno ne e samo po sebe zadovol i tel en na~i n da se sozdatat si gurnost i stabi l nost vo regi onot, osobeno ako i ma me|ugrani ~ni probl emi. Ottuka, konceptot za regionalna sorabotka e vtori ot po zna~ewe stol bna Paktot za stabi l nost. Vo osnovni ot tekst za Paktot od 10.6.1999 zemji te-u~esni ~ki se obvrzuvaat na "bilateralna i regionalna sorabotka me|u sebe za da si ja unapredat i integracijata, na i ndi vi dual na osnova, vo evroatlanski te strukturi". Ova be{ e povtorno potvrdeno na Sami tot na Paktot za stabi l nost vo Saraevo vo jul i 1999g. Toa ja def i ni ra regionalnata sorabotka kako katalizator za integracija vo pogol emi te strukturi. Obvrskata za sorabotka { to ja prezdoa zemji te e od gol emo zna~ewe, bi dej} i regionalnata sorabotka ne e o~i gl eden pol i ti ~ki ~ekor na zemji te od Jugoi sto~na Evropa. Od edna strana, si u{ te postoi pri taen strav od domi nacija na edna zemja nad drugi te (nova forma "regionalna i integracija"); od druga strana, zemji te stravuvaat deka } e zavr{ at vo i st ko{ . Kako { to ka` a pretsedatel ot Mesi } od Hrvatska, pri dvi ` uvaweto kon EU ne smee da i ma forma na karvan tuku na regata; so drugi zborovi, zemji te { to brzo napreduvaat mora da i m se daje mo`nost poskoro da se pri kl u~at kon EU. Na toj na~i n, od gol emo zna~ewe e zada~ata na Paktot za stabi l nost da uka` e deka regionalnata sorabotka ne e al ternati va tuku neophodno dopolnieni na pribli ` uvaweto kon EU. Bidej} i strategijata za asocijacija e del od odgovornosta na Komi sijata, raznovi dni te "trkal ezni masi " na Paktot za stabi l nost treba da se naso~at kon pra{ awata za regionalna sorabotka, kako i sorabotkata za me|usebno povrzuvawe.

I ma dva aspekta na regionalnata sorabotka. So toa mo` e da se re{ at probl emi te { to se javuvaat kaj sekoja zemja vo ednakva mera, kako { to e procesot na demokratski ja, pravni i ekonomski reformi, reformi na i nst i tuci i te i tn. Tuka gl avnata cel mora da bi de razmena na iskustva i znaewa. No si u{ te e mnogu va`no za zemji te da i m pri stapat na regionalni te probl emi { to mo` at podobro da se re{ at so zaedni ~ko dejstvuvawe. Vo ni v bi gi vbroile, na primer, slo` eni te pol i ti ~ki pra{ awa kako { to e statusot na Kosovo, mi rovni ot proces vo Bosna i etni ~ki te odnosi vo regi onot. Drugi pra{ awa od operati ven karakter go vbrojuvaat vra}aweto na begal ci te, spravuvaweto so organi zi rani ot kri mi nal i sozdavaweto regionalna struktura. Pri ori tet na Paktot za stabi l nost bi trebal o da bi de da go naso~i vni mani eto kon obl asti te kade { to mo` e da se razvijat regionalni te strategi i i dagi pri meni neophodni te mehani zmi za dagi reali zi ra.

Paktot za stabi l nost treba da ja naso~i svojata dejnost kon onie proekti koi pri donesuvaat za dodadena vrednost sporedena so drugi me|unarodni dejnosti. Ova e osobeno mo`no so inicijativi koi odat i preku poedine~ni te "trkalezni masi " na Paktot. Dokumentot od diskusii te odr` ani vo Bel grad na Paktot za stabi l nost spomnuva dva prakti ~ni pri mera na takvi proekti: sl obodnoto dvi ` ewe na lu|e i regul i rawe na vi zi te i

gradewe energetska mre`a. Vakvi ot proekt }e ñ sl u` i na cel ta za pri bli ` uvawe kon EU, kako i regional nata sorabotka. So toa bi se ovozmo` ilo da se dopre eden od kl u~ni te problemi na regionot - organi zira ni ot kriminal i trgovijata so lu|e, vku~uvaj} i trgovija so `eni, deca i ~ove~ki organi. Paktot za stabi l nost mo` e da razvi e eksperti za vo po leto na grani ~ni sistemi i migracija, na toj na~in }e pridone se za razmena na tehni ~ki dosti gnuvawa, pogolema sorabotka na ni vo na pol i cija i voveduvawe ref ormi vo instituci i te. Na ovoj na~in, Paktot mo` e da izvr{ i zna~ajno vlijani e vo smisla na synergy.

Vtor proekt za Paktot mo` e da bi de sozdavawe energetska mre`a vo Jugoi sto~na Evropa. Vakvata mre`a neophodno dobiva me|ugrani ~na dimenzija i mo` e da bide postavena mnogu poef i kasno kako zaedni ~ka merka, osobeno kako vo energetski ot sektor, resursi te mo` e da se napravat na zaedni ki te strukturi { to postoel e vo mi natoto. Na vakov na~in regional nata sorabotka mo` e da pomogne pri re{ avaweto na eden od najgolemi te regional ni problemi i da sozdade ne samo pogolema sigurnost vo snabduvaweto so energijata, tuku i pogolema vnatre{ na stabi l nost. Sorabotka vo strategi ski zna~ajna obl ast mo` e da pomogne vo gradeweto doverba me|u regi onal ni te subjekti, kako { to se sl u~i so Evropskata zaedni ca za jaglen i ~elik me|u Francija i Germani ja po voj nata.

Zna~i, pri ori teti te na speci jal ni ot koordi nator bi trebal o da se f okusi raat vo obl asta na regi onal nata sorabotka i toj konkretno da prepora~a pri ori tetni obl asti, metodi i da gi prepoznae partneri te vo regi onot. Na ovoj na~in, Paktot za stabi l nost bi ovozmo` il zaedni ~ko f unkcioni rawe na dvata stolba na evropskata strategi ja za Jugoi sto~na Evropa, pobl i ska asoci jaci ja so EU i regi onal na sorabotka, na eden ef i kasen i nadopol nuva~ki na~in.

Jugoi sto~na Evropa - nadmi nuvawe na konf l ikti te so pol i ti ~ki sredstva

Krajot na re` i mot na Mil o{ evi } vo Bel grad na cel i ot regi on mu dade novi nade` i i ~uvstvo za novi cel i. Dodeka Mil o{ evi } - gl avnata pri ~i na za konf l i ktot vo Jugoi sto~na Evropa - si u{ te be{ e na vl ast, ni koja od sosedni te zemji nema{ e dovol no samodoverba da gi sprovede neophodni te ref ormi. Sega ve}e i Jugosl avi ja posti gnuva napredok, i pokraj toa { to i ma golemi probl emi za spravuvawe. EU sosema jasno go pri zna f aktot deka kl u~ot za mi rni ot razvoj na Jugoi sto~na Evropa e da go predade Mil o{ evi }. Taka, so i tnata pomo{ od 200 mi l i oni evra, { to be{ e dogovoreno vedna{ otkako Mil o{ evi } zami na, i pri sti gna do svojata dsti naci ja neobi ~no brzo, EU mu davaa poddr{ ka na lokal noto nasel eni e na patot kon demokrati jata, osobeno za da se otstranat dokazi te za posl edi ci te od sankci i te na EU vrz Jugosl avi ja pod vodstvo na Mil o{ evi }. Ova be{ e i dna pomo{ i so namera brzo da i m pomogne na lu|eto, bez crvena l i ni ja i l i posebni usl ovuvawa. No, kakvi bil o ponatamo{ ni f ondovi na EU }e bi dat podl o` ni na i sti te uslovi i ref ormi kako i za drugi te zemji od Jugoi sto~na Evropa. Vo ova nasoka nema i ne smee da i ma ni kakvi otstapuvawa za Jugosl avi ja. Novoto vodstvo, koe kone~no be{ e postaveno vo Srbi ja po i zbori te, na brz na~i n dade do znaewe deka e podgotveno za ref ormi.

Pol i ti ~kata strategi ja na EU za Jugoi sto~na Evropa po voeni te konf l ikti se f okusi ra na bl i skata i nvol vi ranost na regi onot, { to na krajot }e vodi do pri kl u~uvawe vo Unijata. Strategi jata napravi mnogu za da se zajakne kredibilitetot na EU vo Jugoi sto~na Evropa. Za samata EU strategi jata f rla svetl i na na odl u~nosta da go pro{ i ri sopstveni ot mi roven si stem kon peri f eri jata, a preku ef i kasna i ntegraci ja na kri zni ot regi on, da sozdade si gurnosen pojas za sebe. Ova sosema ovozmo` uva mi rovnata i ni ci jati va na EU vo Jugoi sto~na Evropa, jasno da go i l l ustri ra na~i not na koj EU akti vno

i interveni ra vo pol i ti ~ki ot razvoj nadvor od svoi te grani ci so cel da ispol ni eden od pri ori teti te na zedni ~kata nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka. Ona { to e neobi ~no vo strategi jata na EU e toa { to - za razl i ka od nadvore{ nata i bezbednosnata pol i ti ka na SAD i NATO - nejzi ni te instrumenti ne opf a}aat spre~uvawe konf likti so voeni sredstva, tuku nadmi nuvawe na konf l i kti te so pol i ti ~ki sredstva. Vo i zmi natata dekada dvete strategi i bea ef i kasno pri meneti zaedno, vo sorabotka me|u Evropejci te i ni vni te transatl antski partneri. Bez voenata intervencija na NATO, konf liktot mo` ebi }e trae{ e mnogu podol go i }e predi zvi ka{ e mnogu pogol emi ~ove~ki, pol i ti ~ki i ekonomski zagubi. Strategi jata za rei zgradba na regi onot ne smee da se ograni ~i samo na pomo{ za rekonstrukcija, tuku mora da pri vl e~e pogol emo vni mani e, kako i da obezbedi pomo{ za obrazovani eto vo ovi e zemji, so cel da se podgotvat ml adi te lu|e za podobra i dni na i neophodnata sposobnost za so` i vot so lu|e bez ogl ed na ni vnata etni ~ka pri padnost. Bez takva strategi ja regi onot }e nema ni kakvi { anski za i dni na vo mi r i sl oboda, a EU }e se soo~i so postojan i zvor na nemi r vo svoeto najbl i sko sosedstvo.

G-di n. Dori s Pak

^LENSTVO VO EVROPSKATA UNI JA, OD STRATEGI SKA CEL KON REALI ZACI JA

Aktuel ni ot moment kako { ansa za si l en ~ekor napred

Vo ovoj moment se slu~uva i spi { uvawe na i stori jata na Evropskata uni ja i se ski ci raat konturi te na i dnata evropska f ederaci ja. Republ i ka Makedoni ja ne smee da si dozvol i da ostane nastrana od ovoj proces i mora da vlo` i maksimum napor za f a}awe pri kl u~ok so drugi te napredni evropski zemji.] e bi deme ceneti spored na{ i te postignuvawa, no i spored odl u~nosta, cvrsti nata i verbata vo procesot na i ntegrirawe vo sega{ nata i i dnata evropska struktura. Republ i ka Makedoni ja mora kone~no da poka` e deka saka i mo` e da i nvestira vo i dni nata i dni te generaci i. Mora da se konsol i di ra postojni ot si stem i nst i tucii { to se odgovorni i nadle` ni za upravuvawe, koordi ni rawe i zabrzuvawe na procesot na i ntegrirawe vo EU, krajno vreme e si stemot da se doeki pi ra so kval i teten i kompetenten kadar, da se prezeme odgovornosta za realizaci ja na dogovorenoto so Spogodbata za stabi l i zi rawe i asoci rawe i so Pri remenata spogodba za trgovski te odnosi so EU, da se iskori stat sredstavata { to ni stojat na raspol agawe preku FARE, KARDS-programi te, kako i mnogute programi razvi eni na bi lateral na osnova. Od vetuvawa za evropska i ntegraci ja, mora da se pomi ne na real i zaci ja na ova vi zi ja. Pravni ot si stem treba temel no da se ref ormi ra, da se transponi ra evropskoto zakonodavstvo na po~vata na Makedoni ja i da se i zgradat i nst i tucii { to } e bi dat sposobni da go vl adeat evropskoto pravo i evropskata sovremena prakti ka.

Vakvata pol i ti ~ka jasna namera i konkretni ~ekori i natamu } e se nadgraduvaat i i zrazuvaat. No, ona { to treba da sleduva bez odl agawe e i ntenzi vi rawe konkretni operati vni akti vnosti vo nasoka na i ntegraci ski ot proces, penetri rawe do si te dr` avni strukturi, ekonomski operatori, nevladi ni strukturi, gradewe sopstvena strategija za i ntegraci ja, bazirana na realnata apsorpci ska mo} na strukturite, raspol o` l i vi te ~ove~ki resursi i kapaci teti te na i nst i tucii te, di nami ~ki determi ni rana od i nteresi te na dr` avata, ni zpri zmata na i nteresi te na stopanstvoto, no i negovi te sposobnosti.

Momentot po kopenhagenski te odl uki za masovno pro{ i ruvawe na Evropskata uni ja e mnogu povol eni za Republ i ka Makedoni ja pretstavuva mo` nost kone~no da se vlo` i sebesi vo procesot, i za vreme na gr~koto pretsedatel stvo so EU, a potoa i i tal i janskoto, da napravi ~ekor napred so sozdavawe kl i ma za podnesuvawe barawe za pol nopravno ~l enstvo vo Evropskata uni ja. Toa nei zostavno treba da se slu~i, no mora da poka` eme deka sme zrel i za takva i stori ska odl uka i deka toa go pravi me vo cel ost ubedeni vo negovata i spravnost, bez tronka somnevawe za mo` ni reverzibil ni dvi` ewa. Samo taka } e mo` e da o~ekuvame poddr{ ka od zemji te~l enki na EU i od oni e { to naskoro } e stanat ~l enki.

Procesot za stabilizaci ja i asoci jacija i m dava pottik na site zemji od regionot, vku~i tel no i Makedoni ja. Dosega ne poka` avme deka gi koristi me si te benef i cii od procesot i deka tojni e traen i mperati v. Hrvatska go i skori sti predi zvi kot i e na pragot da podnese barawe za pol nopravno ~l enstvo i verojatno naskoro da dobi e status na kandi dat za ~l enstvo vo EU. Po Kopenhagen, ostanaa Bugari ja i Romani ja da gi doka` at svojot kapaci teti i strajnost na patot kon EU-i ntegraci ja. Znaej} i ja cvrastata pol i ti ka na EU za

grupi rawe na zemji te i raci onal i zi rawe na tro{ oci te za pri bli ` uvawe na isti te kon EU, mo` e da se zaklu~i deka i m e daden si gnal na zemji te od regi onot deka mo` e da go sl edat pozi ti vnoto i skustvo i da se obi dat da f atat pri kl u~ok. Nei zostavno i Makedoni ja treba da go sl edi toj pat, i vedna{ po Hrvatska i li otkako/ako bi dat sozadani predusl ovi za toa, da podnese barawe za pol nopravno ~l enstvo vo EU (sekako do krajot na godi nata). Mo` nosta Makedoni ja da se stekne so status na kandi dat pred krajot na godi nata, zaedno so Hrvatska, a pri kl u~uvaj} i i m se na Bugari ja i Romani ja, e real na i otvorena. Dokol ku Vl adata na RM i drugi te strukturi ja poka` at svojata cvrsta opredel ba, ne samo dekl arati vno, tuku i na del o, toga{ mo` e da smetame deka Makedoni ja mo` e naskoro da stane zemja so status na kandi dat za pol nopravno ~l enstvo vo EU.

Neophodno e prezemawe ni za merki i akti vnosti od Vl adata na Republ i ka Makedoni ja i drugi te ~i ni tel i na vl asta i pol i ti ~ki ot ` i vot vo zemjata, za vo ovoj i skl u~i tel no va` en moment za Republ i ka Makedoni ja da se sozdade pozi ti vna kl i ma i pol i ti ~ka po{ i roka me|unarodna podloga za real izi rawe na ~i not na podnesuvawe of i cijal no barawe do Evropskata uni ja za pol nopravno ~l enstvo, sogl asno so ~l enot O od Dogovorot za Evropska uni ja spored koj sekoja "evropska dr`ava mo` e da podnese barawe da stane ~lenka na Uni jata".

Operaci onal i zaci ja na strategi skata opredel ba na Republ i ka Makedoni ja za ~l enstvo vo Evropskata uni ja

[to mora Republ i ka Makedoni ja nei zostavno da napravi na patot za vl ez vo semejstvoto na razvi eni te demokrati i i ekonomi i:

Vl adeewe na pravoto i f unkcioni rawe na si gurnosni te si stemi

Nesomneno natamo{ nata stabilizacija na sostojbite vo Republi ka Makedoni ja pretpostavuva i i mplementacija na Ramkovnata spogodba niz f ormata na vl adeewe na pravoto i legal ni te dr`avni i nstucii. Prvo, f okusot na na{ i ot i nteres, pred si, e vra}aweto na rasel eni te li ca i begal ci te so sozdavawe kl i ma na bezbednost i doverba vo i nstucii te na si stemot, rekonstrukcija na domovi te i pri dru` nata i nf rastruktura za normal no ` i veewe i restavri rawe na normal ni ot ekonomski ambi ent za razvi vawe na stari te i novi bi zni si so koi lu|eto od ti e kra i ta se zani maval e. Vtoro, cel osna i vo sogl asnost so utvrdenata di namika realizacija na legislativnata agenda, odnosno navremeno donesuvawe na si te zakoni utvrdeni so Ramkovnata spogodba. Naredni ot ~ekor vo ova nasoka e razvi vawe na soodvetni te podzakonski akti i otstranuvawe na si te di l emi vo tol kuvaweto na dogovorenoto. Treto, real izaci ja na zal o` bi te za upotreba na jazi ci te sogl asno so zakonskata regul ati va i ramnopravna zastapenost na zaedni ci te vo dr`avnata uprava, bazi rana na pri nci pot na kompetentnost. ^ etvrto, paral el no di nami zi rawe na procesot na decentralizacija i prenesuvawe na kompetenci i te od central nata kon l okal nata vl ast, vo di nami ka koja }e gi respekti ra aktvosti te povrzani so podgotovkata na novi ot zakon za teri torijal na podel ba na op{ ti ni te, zakonot za f i nansi rawe na op{ ti ni te i procesot za zajaknuvawe na kapaci teti te na l okal ni te vl asti .

Paral el no i mnogu poi ntenzi vno i pokonkretno, bez nepotreben vi { ok emoci i, treba da se raboti na ~l enstvo na Republ i ka Makedoni ja vo NATO-strukturi te. Vo ova nasoka na{ ata cel e sosema jasna, ~l enstvo vo NATO so i spol nuvawe na na{ i te obvrski i bezrezervno pri sposobuvawe kon NATO-standardi te, vo o~ekuvawe na povikot za ~l enstvo vo 2007 godi na. Pozi ti vni te efekti bi bile pove}eslojni, no osobeno bi go istaknal i psi hol o{ ki ot ef kt { to bi se posti gnal kaj gra|ani te na Republ i ka Makedoni ja.

Kon pol nopravno ~l enstvo na Republ i ka Makedoni ja vo Evropskata uni ja

Svesni deka Procesot na evropska i ntegraci ja e dol g proces i go nadmi nuva vekot na traewe na edna vl ada, si te zaedno mora da go dademe svojot maksimal en pri donesi da i nvesti rame vo i dni nata na ova zemja i nejzi ni te i dni generaci i. Mnogu nabrgu treba da se

opredeli najpogodni ot moment za podnesuvawe of i cijal no barawe za pol nopravno ~l enstvo vo Evropskata uni ja, { to nesomneno e na{ a najsi l na strategi ska opredel ba. Akti vni ot i bezrezerven odnos kon Procesot za stabi l i zaci ja i asocijaci ja preku i mpl ementaci jata na Spogodbata za stabi l i zaci ja i asocijaci ja i Pri remenata spogodba, zasi l uvawe na procesot na usoglasuvawe na na{ eto zakonodavstvo so zakonodavstvoto na Evropskata uni ja i gradewe si l ni i nsti tuci i { to } e mo` at da go sproveduvaat toa zakonodavstvo, se osnovni predusl ovi za i spol nuvawe na cel ta, pol nopravno ~l enstvo vo EU. Mora da se obezbedi ef i kasna upotreba na KARDS i drugata EU-pomo{ so maksimal ni ef ekti , i skori stuvawe na i skl u~i tel ni te trgovski pogodnosti { to ni gi dava EU, podobruvaj} i ja konkurentnosta na na{ ata ekonomija so specijal en f okus na regi onal nata sorabotka.

Ekonomski razvoj

Ovoj pri ori tet bi rekol deka e pri ori tet nad pri ori teti te i ne{ to { to se podrazbi ra samo po sebe. Ni eden rezul atat ne mo` e da se posti gne bezsol i dna ekonomija { to } e mo` e da go ponese tovarot na ref ormi te. Ottuka, Vl adata mora da se koncentri ra kon merki za stabi l i zaci ja i podobruvawe na ekonomski ot ambi ent so nade` deka pregovori te so MMF } e zavr{ at uspe{ no i } e pretstavuvaat temel za nadgradba na merki vo tekot na 2003 godi na, koi } e obezbedat investici ski ciklus i novi rabotni mesta. Enormnoto ni vo na nevrabotenost mo` e da stane osnoven ograni ~uva~ki f aktor vo procesot na evropska i integraci ja. Treba vo najkus mo` en rok da se zavr{ i so procesot na pri vati zaci ja i da se ras~i sti so sopstveni ~ki te odnosi , natamu da se zajakne f i nansi ski ot sektor, no i da se obezbedi sol iden menaxment so javni te investicii i soodvetna kontrol a, vnatre{ na i nadvore{ na. Mal i te i sredni pretprijati ja i natamu se kl u~ni ot potencial i mo` nost za podobruvawe na bi zni s-sl i kata za Makedonija, no i generator na novi rabotni mesta. Treba def i ni ti vno da se i skori stat komparati vni te prednosti na Sektorot zemjodel stvo kako dobar i zvozen potencial . Podobreni ot ambi ent za pretpri eml i vost treba da se kombi ni ra so podobruvawe na kl i mata za pri vl ekuvawe stranski di rektni i nvesticii . Pri ori teti te kaj golemite i nfrastrukturni proekti i natamu treba da bidat na oskata Sever-Jug (Kori dorot 10), so perspektivi i za i nvesticii na oskata I stok-Zapad (Kori dorot 8).

Soci jal na kohezi ja

Osnovata na ekonomski ot razvoj l e` i vo ~ove~ki ot potencial i ottuka posebno vni mani e mora da ñ se posveti tokmu na taa komponenta. I meno, obrazovni ot si stem treba si l no da se poddr` i, no i ref ormi ra so cel da sozdava kadar so sposobnosti da i m odgovori na predi zvi ci te na novoto vreme. Na{ a devi za e deka sekoja i nvestici ja vo obrazovani eto e i spl atl i va i nvestici ja. Sozdavaweto povol en ambi ent za zdravstvena i soci jal na za{ ti ta, i sto taka, } e go okupi ra na{ eto vni mani e, so poseben akcent na ref ormata na penzi ski ot si stem.

Razvoj na gra| anskoto op{ testvo i poddr{ ka na nevl adi ni ot sektor

Vo izmi nati ot period, a osobeno vo tekot na krizni ot period se izdi ferencira poziti vnoto poi mawe na ulogata na nevl adi ni ot sektor vo komplementi raweto na akti vnosti te na dr` avni te i nsti tuci i i vo si tuaci i od poosetl i v karakter. Vl adata mora otvoreno i bezrezervno da go poddr` uva ovoj segment od op{ testvoto, na partnerska osnova.

Zaokru` uvawe na ref ormata na javnata admi ni straci ja

Potrebno e i ntenzi vi rawe i dosledna reali zaci ja na Strategi jata za ref orma na javnata admi ni straci ja i soodvetni te operati vni planovi . Cel ta e gradewe mala, ef i kasna i kompetentna admi ni straci ja so kapacitet { to } e mo` e da se nosi so predi zvi ci te na novoto evropsko zakonodavstvo i { to } e mo` e nepre~eno da komuni ci ra so evropski te i nsti tuci i .

Ovaa ref orma e va` na i od aspekt na i mpl ementaci ja na Ramkovnata spogodba i od aspekt na procesot za decentral izaci ja i od aspekt na procesot za evropska i ntegraci ja. Vo ova nasoka se i zal o` bi te za zajaknuvawe na sposobnosta na Vl adata za strategi sko pl ani rawe i anal i za i koordi naci ja na sektorski te pol i ti ki , zaradi obezbeduvawe konzi stentnost pri utvrduvaweto na pri ori teti te i koncentri rawe na raspol o` l i vi te resursi .

Novi i ni ci jati vi

Formi rawe Sovet za evropska i ntegraci ja so cel i nvol vi rawe na naukata i prakti kata vo def i ni raweto na klu~ni te ~ekori vo procesot na evropska i ntegraci ja;

Reaf i rmi rawe na Centarot za evropska i ntegraci ja so osnovna zada~a za i stra` uvawe, i nformi rawe i dokumenti rawe i realizi rawe treninzi za razvi vawe novi znaewa i ve{ ti ni { to proi zle guvaat kako potreba od i ntegraci ski ot proces;

I zgotvuvawe i soodvetno promov i rawe na "Naci onalna strategi ja za i ntegr i rawe na Republ i ka Makedoni ja vo Evropskata uni ja", { to treba da ja odrazi zrel osta na Republ i ka Makedoni ja za prepoznavawe na pri ori teti te i trasi rawe na patot na stopanstvoto i op{ testvoto kon Evropskata uni ja;

I zgotvuvawe i soodvetna promoci ja na Strategi ja za komuni kaci i -i nformi rawe na makedonskata javnost za procesot na i ntegr i rawe. Dosega{ noto i skustvo poka` uva deka javnosta mnogu mal ku e i nformi rana za makedonski te ~ekori vo procesot za evropska i ntegraci ja i l i voop{ to za sami ot gl obal en proces. Toa neretko sozdava pogre{ na sl i ka za sami ot proces, a osobeno za rezul tati te na RM vo taa nasoka. Anal ogno, bi mo` el o da se prezemat ~ekori vo nasoka na i nformativna i promotivna kampawa, kako na primer, pretstavuvawe i promov i rawe na klu~ni te osnova~ki dogovori na Evropskata uni ja, pretstavuvawe i promov i rawe na Naci onalna strategi ja za i ntegr i rawe, Strategi ja za komuni kaci i i i nformi rawe na javnosta za procesot na EU, Naci onalna programa za usogl asuvawe na zakonodavstvoto za 2003 godi na, Strategi jata za EU treni ng na dr` avni te sl u` beni ci , otvorawe WWW-strani ca za procesot na evropska i ntegraci ja i Republ i ka Makedoni ja, so si te pozna~ajni i nformaci i , restarti rawe na i nformativni ot vesnik "Evro-Mak", organi zi rawe debati po poodel ni temi od procesot so u~estvo na stranski i doma{ ni eksperti , promov i rawe na znameto i znakot na Evropskata uni ja, di zajni rawe i promov i rawe na znak i slogan so koj Vl adata }e ja vodi i nformativnata kampawa, vo pe~ateni te i el ektronski te medi umi promoci ja na SSA, na EU i procesot na evropska i ntegraci ja, osmi sl uvawe i pe~atewe i nformativni bro{ uri (mnogu ednostavni , lesno razbi rl i vi i ef ektni), nameneti za razl i ~ni vozrasti i tn.

Podnesuvawe of i ci jal no barawe za pol nopravno ~l enstvo vo Evropskata uni ja

I ntenzi tetot na akti vnosti te na si te ni voa treba da se gl eda ni z pri zmata na i stori skata mo` nost za podnesuvawe of i ci jal no barawe za pol nopravno ~l enstvo za pri em vo Evropskata uni ja. Toa e generaci ski predi zviki pe~at na edna etapa od procesot za koj Republ i ka Makedoni ja se opredel i kako za strategi ska cel . Toa ne zna~i i ne treba da se sf ati deka nie o~ekuvame Evropskata uni ja da reagira vedna{ i vedna{ da ni povi ka na pregovori za ~l enstvo, no e odrazi rezul tat na edna konti nui rana, i strajna pol i ti ka { to Vl adata bi ja zaokru` i l a so barawe za pol nopravno ~l enstvo, na osnova na i sti te pri nci pi i po i sti ot pat po koj odat zemji te od Central na i I sto~na Evropa.

Vo Procesot na stabil izaci ja i asocijaci ja, Republ i ka Makedoni ja so ovoj ~i n bi ja zadr` al a svojata pozici ja i bi go di kti ral a tempoto na procesot. Republ i ka Hrvatska u{ te mnogu pred da gi po~ne pregovori te so EK za ni vnata SSA, objavi deka }e podnese barawe za pol nopravno ~l enstvo vo EU najdocna do f evruari 2003 godi na.

Od ovi e pri ~i ni vo naredni ot peri od treba da se sprovedat naredni te ~ekori :

Real izacija na pl an i rani te akti vnosti na si te ni voa so af i rmacija na postignati te rezul tati i proekti rani te zada~i;

Vl adata na Republ i ka Makedoni ja da donese odl uka za podnesuvawe barawe za pol nopravno ~l enstvo vo Evropskata uni ja;

Sobrani eto na Republ i ka Makedoni ja da odr ` i specijal na sedni ca i da zaklu ~i vo soodvetna f orma vo vrska so podnesuvawe of i cijal no barawe za pol nopravno ~l enstvo na Republ i ka Makedoni ja vo Evropskata uni ja;

Vl adata da gi i spi ta si te pravni aspekti koi neophodno treba da se apsol vi raa pred i vo samoto barawe za ~l enstvo, kako i dago podgotvi tekstot na baraweto (memorandum);

Vl adata da go podnese baraweto sve~eno na prigoden na~in i so soodvetna najava i lobi rawe.

G-di n: Dragan Ti l ev

PRI EM NA SLOVENI JA VO EVROPSKA UNI JA

[to ñ pretstoi na Evropska uni ja, a { to na Sl oveni ja

Na 31 dekemvri 2002 Evropska uni ja ja pokani Republi ka Sl oveni ja za ~l en na Uni jata. Ovoj ~ekor, pred sî, proi zle guva od dve pri ~i ni : vedna{ po progl asuvaweto na nezavi snost od SFRJ, Sl oveni ja uspeva da dosti gne vi soko ekonomsko ni vo na razvoj i uspeva da se razvi e vo zrel a demokrati ja, taka Sl oveni ja denes va` i za zemja na rabot na Bal kanot, koja tri umf i ra nad bal kanski ot kof li kt. Sogl asnosta za pri em na Sl oveni ja vo EU e mnogu gol ema kako vo zemjata, taka i vo stranstvo.

Sl oveni ja na patot do Evropska uni ja

Vedna{ po i ntegraci jata na Sl oveni ja vo ramki te na SFRJ vl adeja~kata Komuni sti ~kata parti ja na Sl oveni ja se potrudi da se vospostavi na rastojani e so SSSR. Vo 1948g. koga toga{ nata vl ada se zal aga{ e za vni matel no otvora we na soci jal isti ~ki ot si stem, regi onal na avtnomi ja i del umna decentral i zaci ja se pojavi ja prvi te sporovi so Stal i n.

Poradi si l noto rakovodstvo na SFRJ, Sl oveni ja vo naredni te deceni i ne uspeva{ e da gi sledi ekonomski ot i pol iti ~ki ot razvoj na Zapadot. Sepak, poradi svojata geograf ska pol o` ba zemjata be{ e vo bl i zok kontakt so zapadni te demokrati i.

Ovie kontakti, na vnatre{ nopol iti ~ki plan, zna~ea bavno, no se pak postojano napu{ tawe na central i zaci jata na vl asta, a vo odnos so drugi te soci jal i sti ~ki republ i ki na Jugosl avija pretstavuvaa poj dovna to~ka za pobrz ekonomski i pol iti ~ki razvoj na Sl oveni ja. Kone~no vo 1991g. Sl oveni ja ja progl asi svojata nezevi snost od SFRJ. Od ovoj moment zemjata se stremi da stane ~l enka na Evropska uni ja.

[to ñ pretstoi na Evropa?

So napu{ taweto na SFRJ po~nuva patot na Sl oveni ja kon EU, kako i li beral i zaci jata na slovensko stopanstvo. Denes ekonomski te podatoci vetuvaat mnogu. So ekonomski porast od 3,5%, i bruto-op{ testven proi zvod po` i tel od 11.000 evra, kako i u~estvo od 60% vo si te izvozi vo EU, Sl oveni ja slobodno mo` e da se meri so drugi te evropski zemji. Procentot nevraboteni vo Sl oveni ja e osobeno ni zok, samo 6,4% (predvi duvawe za 2003).

Sepak, ne e napraveno mnogu samo na ekonomski, tuku i na pol iti ~ki plan. Vo 1999 godi na po~naa pregovori te za asoci jaci ja na Sl oveni ja vo EU. Ottoga{ Sl oveni ja e sî pobl i sku do pri emot vo EU. Sedmata sedni ca na zaedni ~kata parl amentarna komi si ja, vo koja ~l enovi se prateni ci od slovene~koto sobranie i pretstavni ci od evropski ot parl ament, se oddr` a vo oktombri 2001 vo Qubqana. Dodeka EU se nao|a{ e pod bel gi sko pretsedatel stvo, Sl oveni ja uspea kako edi nstvena zemja da gi zatvori si te predvi deni pogl avja. Do septemvri 2002 bea zatvoreni vkupno 28 od 31 pogl avje. So toa Sl oveni ja stana u~eni k na Evropska uni ja, koj mo` e na drugi te da i mposl u` i za pri mer.

Eden ~ekor napred kon pri bl i` uvawe na Evropska uni ja pretstavuvaa i promeni te na ustavot kon krajot na f evruari 2003. Ova be{ e predusl ov za predavawe na naci onal ni te nadle` nosti na me|unarodni organizaci i. So ova tret a izmena na ustavot po 1991g. sl ovne~kata vl ada go trasi ra svojot pat vo procesot na i ntegraci ja.

sl ovne~kata vl ada go trasi ra svojot pat vo procesot na i ntegraci ja.

Kako dokaz za demokratski ot razvoj na Slovenija slu`at i pretsedatel ski te i lokal ni te i zbori vo noemvri /dekemvri 2002. I ako i zbornata kampawa be{ e odbel e` ana so stru~ni temi, kako na primer: ekonomskata sosotojba i pri emot na Slovenija vo EU i NATO, sepak na ovi e i zbori treba da se gl eda kako na edna generaci ska promena i promena na vrednosti te vo op{ testvoto. Pol i ti ~rai te od bi v{ ata i postkomuni sti ~kata parti ja na Slovenija si pove}e se sudi raat so novi si li, { to kako pol i ti ~ka zadni na go i maat zapadni ot model vrednosti. Ni vnoto i skustvo se bazi ra i skl u~i tel no i li, vo najmal a raka prvenstveno, na demokratski model i.

Sepak, sl ovne~ki ot parl ament pred da go rati f i kuva dogovorot za pri em vo EU na 23 mart 2003g. }e odr` i ref erendum. Na nego }e se odl u~uva za mo` no ~l enstvo kako vo NATO, taka i vo EU. Od 16 apr il 2003g. Slovenija }e sorabotuva so si te i nsti tuci i na EU, me|utoa bez pravo da u~estvuva vo procesot na odl u~uvawa. Pravoto za odl u~uvawe }e ñ bi de dadeno na 1 maj 2004g., koga Slovenija }e stane ~l enka na Evropska uni ja.

[to ñ pretstoi na Slovenija?

Po rati f i kuvaweto na dogovorot za pri em, Slovenija }e stane ~l enka na EU. Toa zna~i deka i za Slovenija }e va`at si te dogovori i drugi evropski propi si. Procesot na pri mena i real i zaci ja na ovi e dogovori nema da bi de l esen za Slovenija.

Dobrite ekonomski pokazateli krijat vo sebe i lo{ i strani vo pregovori te so Evropska uni ja. Slovenija }e bi de prvata nova ~l enka, { to }e bi de neto-pl a}a~ vo buxetot na Uni jata. Dokol ku Slovenija ne se podel i vo dva i li tri razl i ~ni regi oni, ve}e vo 2006g. }e stane neto-pl a}a~. So podel abata na regi oni bi se sti mul i ral razvojot vo regi onot, koja i naku bi zaostanal a zad regi onat na Qubqana. Samo na ovoj na~i n na Slovenija }e ñ se ovozmo` i da dobie sredstva od strukturni te f ondovi. Tuka treba da se dodade deka Slovenija naedno ima i mal vnatre{ en pazar. Dokol ku zemjata saka da go odr` i pozi ti vnoto sal do na bil ansot, }e mora da go pro{ i ri i zvozot. Poradi otvoraweto na grani ci te i namal uvaweto na ograni ~uvawata za trgovija se o~ekuva dopol ni tel no zgol emuvawe na i zvozot.

Grani ci te me|u Slovenija i Ital i ja, odnosno Slovenija i Avstri ja }e postojat i po 4 maj 2003g. Predvi den e dvegodi { en preoden peri od. Otvoraweto na grani ci te }e i ma pozi ti ven psi hol o{ ki ef ekt za cel i ot pograni ~en regi on. Mnogu Sl ovenci, Ital i janci i Ungarci nema pove}e da ` i vaet zad za{ ti teni te grani ci, tuku zaedno vo Evropska uni ja. Sl obodni ot premi n preku dosega postojni te grani ci }e ñ donese na Slovenija novi i nepoznati zapadni vl i jani ja. [engen-grani cata, sepak, nema da i s~ezne. Taa }e se pomesti na 550 km dol gata sl ovensko-hrvatska grani ca, a za Slovenija }e pretstavuva dopol ni tel en f i nansi ski tovar. Pri toa treba da se vni mava da ne dojde do vl o{ uvawe na bi l ateral ni te odnosi me|u Slovenija i Hrvatska. Po raspadot na SFRJ, ova a grani ca ne be{ e kone~no def i ni rana. Def i ni raweto na kopneneta grani ca e zavr{ eno, ostanuva u{ te da se posti gne sogl asnost za pomorskata grani ca. Ova a odl uka si u{ te ne e donesena.

Probl emi i { ansi po pri emot vo EU

Proti vni ci te za ~l enstvo vo EU, osobeno prateni ci te od Sl ovenskata naci onal na parti ja, tvrdat deka Slovenija od jugosl ovenska "pot~i netost" premi nuva vo evropska. Ti e ñ pref rl aat na vl adata deka se zboruva samo za ppozti vni te strani na ~l enstvoto vo EU, no ne i za negati vni te. Dol unavedenata tabel a i ma za cel da gi pojasni probl emi te i { ansi te pri pri emot vo EU.

Glavno naseljeno etno slovenstvo je go poddr`uva baraveto na vladata za priemvo EU. Vo medijama se sive te vladee debatata "za" ili "protiv" priemvo EU, no vo osnova di skujata na ova tema ve ee zavr{ena. Pretstojni ot referendum ee mora da poka`e dali seoptata simpatija za Evropaja deli i narodot.

Slovenija gi ispolnuva ekonomskite i politiki te preduslovi za da mo`e da gosledi procesot na evropska integracija. No, dali Slovenija ekonomskije mo`e da se odr`ivo Evropa po prvi ot krug pro{iruvawe ee se poka`e najmnogu za edna godi na. Zasega treba da se zatvorat otvoreni te poglavja, da se realiziraat predvidenite i da se ubedat drugite skeptici

Kategorija	Problemi	[ansi
Nadr`avno ni vo	Strav od gubeweto na nacionalni otidititet	Evropski idititet
	Gubewe na nacionalni ot suverenitet	Evropski sistem na vrednsoti
	Problemi pri pri sposobuvaweto na pravni otistem	Pogol ema bezbednost i stabilnost vo regionot
	Grani~ni problemi so Hrvatska	Zajaknuvawe na demokratski ot proces
	Odzemawe na vlata na optititete	Razvoj na lokalnata samouprava
Ekonomski	Namalena zemjodelska kvota	Porast na investicijete
	Gol ema konkurencija vo oblasti te: kapital, rabotna sila, zemjodelstvo	Postabilen valuten kurs
	Opasnost za industrijski granki preku uki nuvaweto na za{titnitemerki, kako na primer vo tekstilnata industrija	Podobar pristap do EU-pazarot
	Problemi pri privatiziraweto na bankite	Pogol em transfer na tehnologii i na znaewe
		Podobri mo`nosti za vrabotuvawe
		Fiansirawe preku ERM 2 (Exchange Rate Mechanism 2)

G-din. Boris Mesari~

GERMANSKO-FRANCUSKO PRIJATELSTVO KAKO DVI GATEL NA EVROPSKATA I NTEGRACIJA

Na 22. januaru 2003. god. po ~eti ri esetti pat se odbel e` a godi { ni nata od potpi { uvaweto na germansko-f rancuski ot dogovor, me|u dvata gol emi evropski dr` avnici, prvi ot sojuzen kancel ar na Sojuzna Republ i ka Germani ja, Konrad Adenauer, i pretsedatel ot na Republ i ka Franci ja, [arl de Gol, vo Pari z. So t.n El i sejski dogovor Adenauer i De Gol go zape~ati ja germansko-f rancuskoto prijatelstvo za svoite narodi. Obete vladi se obvrzaa na postojani konsultacii i redovni sredbi, na koi }e se razgleduvaat pra{ awa od nadvore{ nata pol ti ka, stopanstvoto, odbranata i kul turnata pol i ti ka. I sto taka be{ e donesena odl uka da se vovede i zasi l ena razmena na germansko-f rancuskata ml adi na, koja se i nsti tucional izi ra so germansko-f rancuskata ml adinska organi zaci ja. Zaedni ~ki te sredbi i konf erenci i se odr` uvaat dvapati godi { no i do den-denes gi prakti kuvaat si te { ef ovi i premieri kako determinanti na germanskata i f rancuskata nadvore{ na pol i ti ka.

Nadmi nuwawe na tradi ci onal noto neprijatel stvo

Germansko-f rancuski ot dogovor be{ e prosl aven kako epohal en nastan, oti toj stavi kraj na vekovnoto rival stvo na dvata sosedni naroda. So voeni te pohodi na Napoleon Bonaparta i sto~no od Rajna, { to vo 1807 god. dovede do kone~no raspa|awe na staroto sveto Rimsko Carstvo, na germanskata naci ja ne be{ e prvpat na dnevni ot red na Germanskoto Carstvo i Franci ja da se najdat krvavi presmetki i me|usebni poni ` uvawa. Germanski ot kancel ar Bi zmark ja i skori sti pobedata na germanski te vojski vo germansko-f rancuskata vojna od 1870/71 god. za povtorno vospostavuvawe na Germanskoto Carstvo i pruski ot kral Vil hel m go progl asi za car na Germanskoto Carstvo vo stakl enata sala vo dvorecot Versaj.

No najposle i dvete gol emi vojni od prvata pol ovi na na 20 vek, koi se razgorea od germanska po~va, do po~etokot na { eesettite godi ni kaj f rancuski ot narod ostavija ~uvstvoto na nedoverba sprema svojot germanski sosed. Pa zatoa, zna~aen e f aktot { to tokmu nekoga{ ni ot vojni k i voen proti vni k na Germani ja, porane{ ni ot general [arl de Gol, sega pobara pomi ruwawe so Germani ja.

U{ te vo tri esetti te godi ni De Gol vo svoeto del o "Vers l' armée de métier" pi { uva{ e za pri rodnoto neprijatelstvo me|u Germani ja i Franci ja, ~ija pri ~ina se nao|a vo nedosti got od pri rodni grani ci i razl i ~ni ot mental i tet na obata naroda. Pa, koneno toj be{ e dvi ` e~kata sil a koja pri pregovori te za novoto ureduwawe na Evropa i i dnata sl i ka na Germani ja po zavr{ uvawe na Vtorata svetska vojna ` estoko vode{ e kon raspa|awe na Germanskoto Carstvo vo l abav sojuz dr` avi na nezavi sni republ i ki. Pri ~i nata za sl abi ot odek na ovi e barawa, od edna strana be{ e poradi nezna~i tel noto vl i jani e na pol i ti ~ki rastrgnata i ekonomski uni { tenata Franci ja, kako i poradi antagonizmot { to se zaostruva{ e kratko po vojната me|u zapadni te sili SAD i Vel i ka Bri tani ja, od edna strana, i SSSR, od druga strana. Na osnova na ova nova svetska pol i ti ~ka sostojba [arl de Gol gi revidi ra{ e svoi te razmi sl uvawa za i dnoto ureduwawe na Evropa i izgledot na

Germani ja. Otsega pa natamu negovoto mi sl ewe pove}e ne go odreduva{ e kol ekti vnata vi na na Germancite, tuku bremeto na kolektivnata odgovornost na germanski ot narod i storeni te zlostorstva vrz ~ove{ tvoto. So sozdavaweto na Zapadnoevropskata zaedni ca zapadni te germanski okupaci ski zoni treba{ e da bi dat vkl u~eni vo osnovanata ku}a na Evropa.

Evropa na { estemi na -od Evropskata zaedni ca za jagl en i ~el i k do Dogovori te od Ri m Germanski ot sojuzen kancel ar Konrad Adenauer u{ te od po~etokot be{ e cvrsto re{ en za ovaa i deja. Za Adenauer kl u~ot za sozdvawe mi roqubi va Evropa le` e{ e vo nadmi nuvaweto na germansko-f rancuskoto neprijatel stvo. Pa zatoa, u{ te vo po~etokot od negovi ot prv mandat vo 1949 god. go prati prvi ot i { aret kon Pariz za sozadavawe edna germansko-f rancuska zaedni ca. Planovi te na Adenauer nesvesno dobi ja na sil a so potol erantnoto restriktivni ot stav na ameri kanski te i britanski te vladi sprema novosozdadenata Sojuzna Republ i ka Germani ja so ogl ed na zgol emuvawe na konf l i ktot i stok-zapad, kako i prvata kri za vo ~el i ~nata i ndustri ja od koja, pred sî, strada{ e f rancuskoto stopanstvo.

Blagodaren Adenauer go pri f ati planot na toga{ ni ot f rancuski mi ni ster za nadvove{ ni raboti Robert [uman od 1950 god., vo koj predl aga{ e sozdvawe Evropska zaedni ca za jagl en i ~el i k. Dogovorot stapi na sil a na 23 jul i 1953 god. i predvi de sozdvawe zaedni ~ki pazar za i ndustri jata na jagl en i ~el i k vo rok od pedeset godi ni do 2002 god. Prvpat naci onal ni te prava za buxetot ñ bea predadeni na edna nadnaci onal na sl u` ba. U{ te od po~etokot Evropskata zaedni ca za jagl en i ~el i k donese zna~i tel ni rezul tati vo razvojot na trgovskata razmena i zgol emuvaweto na proi zvodstvoto, moderni zaci jata na f abri ki te, kako i na soci jal en plan. U{ te eden va` en aspekt e toa { to na Evropskata zaedni ca za jagl en i ~el i k i manentna ñ be{ e navi kata na sorabotka, t.e. metodi te na rabota na i dni te zaedni ~ki i nstanci i .

I samo nekol ku godi ni po osnovaweto na Evropskata zaedni ca za jagl en i ~el i k na 25 mart 1957 vo Ri m bea potpi { ani dogovori te za sozdvawe zaedni ~ki stopanski prostor me|u Francija, Germanija, I talija, Hol andija, Belgija i Luksemburg. Sozadavaweto na Evropskata ekonomska zedni ca od ovie { est zemji ne zna~e{ e samo intenzi vi rawe na stopanski te vrski, tuku i tesen politi ~ki dijal og bez presedan na evropsko ni vo. Dogovori te od Ri m kako za Francija, taka i za Sojuzna Republ i ka Germani ja zna~ea i skl u~i tel na poli ti ~ka pri dobi vka. Ako ni { to drugo, sega Francija barem mo` e{ e da i gra pova` na ul oga na evropskata scena. Za Sojuzna Republ i ka Germani ja sozdvaweto na Evropskata ekonomska zaedni ca samo nekol ku godi ni po zavr{ uvaweto na opusto{ uva~kata vojna zna~e{ e vra}awe na me|unarodnat po~va, kade { to sega povtorno mo` e{ e ramnopravno da bi de pri f atena kako ~l en na evropskoto semejstvo dr` avi .

Pol i ti kata na razbi rawe me|u Germani ja i F ranci ja be{ e potti knata za vreme na vtori ot mandat na De Gol vo godi ni te od 1958 do 1969 god. Za vi sti nska godi na na ra|awe na El isejski ot dogovor se zema 1958 god., koga Adenauer i De Gol prvpat se sretnaa vo lotrin{ ki ot "Kolumbi le de Elize". U{ te vo istata godi na odr` aa u{ te edna konf erenci ja vo Bad Kreojcnah, kade { to se sogl asi ja za zacvrstuvawe na odnosi te me|u obete zemji .

General ot koj staree{ e be{ e skepti ~en sprema ameri kanskata poli ti ka vo Evropa i svetot. Pokraj toa, De Gol be{ e sosem svesen za nekoga{ nata svetska poli ti ~ka ul oga na Francuskata Republ i ka, koja do { eesete te godi ni raspol aga{ e so redi ca kol oni i, prete` no na af ri kanski ot konti nent. Pa taka ne za~uduva deka f rancuskata poli ti ka na Evropa i Germani ja vo ovie godi ni ja karakterizi ra{ e zdrven odnos sprema SAD. Francuski ot { ef na dr` avata se zalo` i za vreme na mandatot za edna poedi nstvena poli ti ka na Evropa so edna sil na F ranci ja. Ovaa poli ti ka potoa prejde vo naci onal nata programa za atomsko oru` je i i zl eguvawe na F ranci ja od voeni te f ormaci i vo NATO.

Ovoj ~ekor ne mo`e{ e i ne saka{ e da go sledi kako i prethodno ne celosno suverenata Sojuzna Republ i ka Germani ja, koja be{ e zavi sna od SAD. Za Adenauer, pred si, odl u~uva~ko be{ e obedi nuwaweto na podel enata Germani ja vo evropski te i atl antski te bezbednosni strukturi. Klu~ot za mi roqubi voto krei rawe na i dni nata na Evropa za polti ~arot na CDU le`e{ e vo pomi ruwaweto so krvni ot neprijatel Francija. Pomi ruwaweto na dvata naroda treba{ e da go ozna~i krajot na vekovnoto ri val stvo me|u ni v. Vkl u~uwaweto na Germani ja vo sistem na tesna ekonomska/stopanska i politi ~ka sorabotka vo Evropa za Adenauer be{ e pra{ awe na vojna ili mir. Na osnova na principi elni ot stav na francuskoto dr`avno rakovodstvo nasproti ameri kanski ot partner Bundestagot - spogodbata od 1963 god. ja dopol ni so preambul ata, vo koja be{ e utvrdeno deka dogovorot ne mu { teti na partnerstvoto so SAD i sorabotkata vo NATO.

I po potpi { uvaweto na Dogovorot, ~esto ima{ e raskol vo mislewata me|u Germani ja i Francija, samo { to retko javno se poka` uva. A pri zacvrstuwaweto na bil ateralni te vrski odl u~uva~ki bea i li ~ni te prijatel stva na dr`avni ci te, i ti e so razli ~na politi ~ka boja. Na krajot na sedumdesetti te godi ni Helmut [mit i Valrij Xi skan uspe{ no sorabotuvaa za pra{ aweto na val utata. Sojuzni ot kancel ar Hel mut Kol i pretседател ot F ransoa Mi teran so svojot sti sok na racete na voeni te grobi { ta vo Verdun na 22 septemvri 1984 god. go demonstri raa pomi ruwaweto na dvata naroda. Ti e bea i sti te oni e koi i vo 1988 god. vo dopol neni eto na El i sejski ot dogovor sovetuvaa i zgl asuvawe na odbranbeni te interesi i ekonomskata i monetarnata pol i ti ka. Zaedno so EZ-komesarot Del or povtorno uspeaja da ja izvle~at Evropskata zaedni ca vo toa vreme od "evropska skl eroza" na koja se ` al e{ e taa.

Promeni te vo Evropa od 1990 god. i povtornoto vospostavuvawe na germanskoto edinstvo gi izmenija i germansko-f rancuski te odnosi. Sega pro{ i renata Germani ja potkovana so cel osen suvereni tet go pro{ i ri i prostorot na dejstvuvawe, pred si, na i stok. Zaslugata na sojuzni ot kancel ar Helmut Kol be{ e { to vo ovie preodni fazi prijatel stvoto so Francija ne se razni { a, tuku samo se zacvrsti i prodlabo~i. Kol ni koga{ ne se posomneva deka ramnovesni ot odnos so Francija e najva` ni ot f aktor za stabi l i zaci ja vo Evropa i deka i stovremeno ja gradi bazata na evropskata i ntegraci ja.

A kakvi se germansko-f rancuski te odnosi denes? I zjavata na Gerhard [reder u{ te vo po~etokot na negovi ot mandat vo 1998 god. deka oskata me|u Germani ja i Franci ja mora da se pro{ i ri i za Vel i ka Bri tani ja, predi zvi ka i zvesni i ri taci i na zapadnata strana od Rajna. Ottoga{ soci jal demokratskata sojuzna vlada pa|a v o~i samo so nezna~itelen anga` man vo odnos na bil ateralni te odnosi so Francija-odlukata da se svrti grb so Franci ja vo zaedni ~ki ot stav po odnos na kri zata vo I rak barem kratkoro~no go o` i vea me|usebni ot kontakt na vl adi no ni vo. I sto i zaedni ~kata pozi ci ja koja, sepak, se potpi ra na razli ~ni dr`avni i interesi ne mo` e da previ di deka motorot e vo zastoj. Ne samo { to nedostasuva zaedni ~ka vizi ja, tuku partnerstvoto ja zagubi i svojata tradi ci onalna dvi ` e~ka sil a. Germansko-f rancuski ot anga` man pove}e ne e dovol en usl ov za uspe{ no sproveduvawe na evropski te i ni ci jati vi. Uo~li vo e { to sorabotkata me|u Berli ni i Pari z vo izmi native godi ni se sostoi edinstveno vo toa na partnerot da mu pomagaat vo sproveduvawe na dr`avni te i interesi vo EZ. Franci ja i Germani ja se obedi nuvaat prete` no proti v nesakani odl uki, no koi vo ni koj sl u~aj ne ñ sl u` ea na evropskata rabota. Pa taka, uspehot na nekoga{ ni ot dvi gatel na i ntegraci ja, so toa ostavi samo pri du{ en pri zvuk.

Perspekti va na germansko-f rancuski ot dvi gatel

Vo mi natoto Evropa mo` e{ e da ima i pogolem napredok, dokol ku Germanija i Francija bea obedineta pred toa. Pa taka, so ogle na pretstojneta zadani na EZ vo naredneta meseci i godini, zatoa eu{ te pova` no obete zemji da se svesni za ni vnata kl u~na funkci ja vo ramki te na Zaedni cata, glavna zadana za i dni nata e konceptot za eden zna~aen, transparenten i demokratski pol i ti ~ki sistem na evropsko ni vo. Vo sega pro{ i renata Zaedni ca najva` noto barawe e uki nuvawe na pri nci pot na ednoglasnost i osiguruvawe na sposobnosta za pregovarawe i vodi na. Pokraj toa, Francija i Germanija mora da razvijat edna geopol i ti ~ka vi zi ja za Evropa. Tuka pri pa|aat i i dni te granci na Zaedni cata, kako i sozdavawe edna trajna pol i ti ka so sosedite, sprema sosedite na dr` avite od EZ vo ju` ni ot sredozemen prostor. Sozdavaweto edna pol i ti ~ka zaedni ca, koja kako global en akter }e ima glas i mo}, e idnata zadana, { to mora da gi zasega obete zemji. Razmisluvaweto za Evropa-svetska sila po~na duri sega. Francija i Germanija me|utoa ne }e mo` at sami da go napravat nacrtot na EZ na 2010 god. Ama zaedni ~ki proekt, kako i pred toa, bi dobi l mnogu na te` i na.

M-r Andreas Kl ajn

ATLANSKATA ZAEDNI CA MEXU NEDOVERBA I VI TALNOST

Puknati nata vo suvereni tetot,

puknati nata vo i nteresi te i
puknati nata vo mo } ta mora
da se nadmi nat

I ma nov transatl antski dneven red, no ne znaeme ba { to~no kako treba da se popol ni . Pove } e od pedeset godi ni Transatl antskata al i jansa be { e gl avna potpora na zapadni ot svet. Po gol emi te i stori ski uspesi { to dovedoa do mi roqubi vo nadmi nuvawe na Studenata vojna, pove } e od i znenaduva~ki e { to transatl antski te odnosi vo najново vreme i zgl eda pove } e se def i ni rani so ni vni te grani ci , otkol ku so edna nesomnena mi si ja za vo i dni nata. Ri val stvata vo ekonomski te pra { awa mo ` ebi se pri rodna posl edi ca na gl obal i zaci jata i konkurencijata me | u sil nite partneri . Otvoraweto na NATO za novi ~lenovi i f akti ~koto vclu~uvawe na Rusija mo ` ebi se soodvetna podgotovka za strategiski te predi zvi ci na 19 vek; drugi pak nasproti ova smetaat deka NATO vo me | uvreme ve } e e mrtov, a Evropskata uni ja zaradi novoto partnerstvo na Rusi ja i SAD si pove } e } e bi de mel ena me | u nekoga { ni te ri val i na Studenata vojna. I pokraj gol emata sol i darnost so SAD po u ` asni te teroristi ~ki napadi od 11 septemvri 2001 godi na Evropa, osobeno Evropskata uni ja ostana margi nal i zi rana vo dosega { nata vojna proti v terori zmot.

Visti na e i ova: gol emata simpatija na koja SAD nai de vo Evropa po u ` asni te teroristi ~ki napadi od 11 septemvri 2001 godi na, od ameri kanskata vlada ne be { e sekoga { i skori stena na najve { t na~in za da se sti mul i ra zaedni { tvoto na Atl antskata al i jansa; naskoro po~na mnogu da se zboruva za uni lateral no ameri kansko dejstvuvawe, i re~i si postojano za nepostojni te kapaci teti na Evropejci te vo obl asta na odbranata. Nekoi vo Evropa duri smetaa deka pra { aweto ve } e ne gl asi { to treba da se stori proti v terori zmot, tuku kako treba da se odnesuvame so SAD. Vo SAD, i sto taka, be { e re~i si nevozmo ` no da se previ di latentnoto potcenuvawe na evropski ot udel vo gl obal nata vojna proti v terori zmot kako i di stancata i rezervata, ili duri i somnevaweto, i ponekoga { duri i nekoj vid prezir, vo odnos na Evropskata uni ja. Bez ogle d { to vel at di plomati te i pol i ti ~ari te pred vclu~eni te kameri : anti ameri kanskoto raspol o ` eni e vo Evropa i negoduvaweto proti v Evropa vo SAD se obusl ovuvaat me | usebno i vo posledno vreme zabel e ` i tel no se zasil uvaat edno so drugo.

Navi sti na e paradkosal no { to transatl antski te partneri od edna strana eden za drug se vrzani potesno od koga i da bi lo, no od druga si posi l no gi i staknuvaat me | usebni te razl i ki . Si po~esto se povi kuvaat na zaedni ~ki te vrednosti , no ni vnata i nterpretaci ja vodi do di vergi ra~ki pol i ti ~ki zakl u~oci . Kol ku pove } e se "di sputi ra" za op { testveni te procesi - od smrtnata kazna, preku obrazovni ot si stem i , vo Evropa tol ku rado so prezir prozi vani te "ameri kanski odnosi " - tol ku povreskavi stanuvaat stereoti pi te. Pri toa, ostanuva otvoreno pra { aweto kol ku ovie vpe~atoci bea posledica na razli ~nite pol i ti ~ki mnozi nstva vo i zmi nati te dve godi ni me | u konzervati vnata admi ni straci ja vo SAD i prete ` no central no~levoorientirani te vladi vo Evropa, ili treba da se obrazl o ` at so strukturni te razl i ki i razvojni procesi . Vo sekoj slu~aj, i mame si len povod da barame novi pati { ta za da gi postavime transatl antskite odnosi na povi tal na i po { i roka osnova, od ona { to be { e slu~aj vo izmi native godi ni , i maj } i go predvid zasl abnuvaweto na NATO i zasil uvaweto na ekonomski te i soci okul turni te f aktori .

Vo sekoj slu~aj, zagri`uva { to izgleda deka transatlantski te odnosi vo svojata pol i ti ~ka di menzi ja se obele`ani od sklonosta da sozdatat nai zmeni ~ni kapaci teti za veto za f akti ~ki ili bo`emno pl ani ranoto dejstvuvawe na respekti vno drugi ot partner. Atlantski te odnosi denes, nasproti seta vi sokoparna pol i ti ~ka retorika, se rakovodat pove}e od svoi te grani ci , otkol ku od svoi te mo`nosti i zada~i .

Vo Evropa ne se mal ubrojni oni e koi evropskata i ntegracija bi sakale da ja vi dat kako proekt za emancipacija od SAD. Vo SAD ne se mal ubrojni oni e koi nemaat verba vo uspehot na Evropejci te na ni vni ot ponatamo{ en pat kon i ntegracija, vkl u~uvaj}i go i uspehot vo pogled na edno trajno uspe{ no evro. Me|usebni ot strav i nedoverba se lo{ i sovetni ci za uspe{ na i dni na. Za stabi l nosta na svetskata ekonomija i dвете raboti se neprijatni i opasni .

Dokol ku Evropa i SAD se sl o`ni mo`at da posti gnat sî { to si postavi le kako cel , taka e re~eno; no, dokol ku se svrtat edni proti v drugi , ni eden od ni v nema da posti gne ni { to. Odvreme-navreme na sredbi te na vrvot me|u EU i SAD karakterot na atlantski te odnosi se vel i ~i kako motor na stabi l nost i bl agosostojba. Za ova navi sti na da ostane taka, trajno ni z cel i ot 19 vek, ili povtorno da stane taka, tamu kade { to se javi lo somnevawe vo relevantnosta i supstancijata na Atlantskata zaedni ca, potrebno e mnogu pove}e od retorika. Potrebna e edna obnovena mental na i f akti ~ka ramka vo koja smislata i mi sijata na Atlantskata zaedni ca i na *acquis atlantique*, kako nejzi n nosi tel , povtorno }e stanat vi dl i vi i pri eml i vi za si te.

Za da se i zraboti nova *grand strategy* za Atlantskata zaedni ca prethodno mora da se i denti f i kuvaat strukturni te razl i ki , koi sega ñ stojat na patot na ova a cel . Ni za razl i ki se vtemeleni vo ve}e istoriskoto odnesuvawe na SAD i na Evropa. Amerikanci te, postojano se povtoruva, razmi sl uvaat sistematski i strategiski , Evropejci te, nasproti ova, i stori ski i organski . Vo potragata po stabi l en svetski poredok, od koj dvata partnera od po~etokot na teroristi ~kata vojna na 11 septemvri se pooddale~eni od koga i da e, neophodno e jasno da se okarakterizi raat tri te f undamental ni i skustveni razl i ki me|u SAD i Evropa, koi momental no mu stojat na patot na edno ednakvo vredno partnerstvo.

Poi mot na suvereni tet

Momental no najgol emata razl i ka me|u Ameri ka i Evropa se odnesuva na poi mot na suvereni tetot i od nego izvedeni te posledici za pravoto i pol i ti kata. Ova ne e samo akademska, tuku i eminentno pol i ti ~ka debata. Od denovi te na Vestf alski te mi rovni dogovori vo 17 vek konceptot na dr`avata i onoj na suvereni tetot bea najtesno me|usebno povrzani . Dodeka dr`avnosta stana organi zi ran pri nci p na svetskata pol i ti ka, poi mot za suvereni tet ñ dade pol i ti ~ko i pravno zna~ewe na geograf skata realnost na sekoja poedi ne~na dr`ava - posleden pat od novo vo I sto~en Ti mor. Suvereni tetot, taka ni u~e{ e seta novovremena pol i ti ~ka filozofija, e kosturot na edna vistsinska dr`avnost. Negoviot vnatre{ en krvotok se sostoi od suverenata sposobnost da se opredeluva sopstvenata sudbina, pred sî vo sferite na pari ~ni ot suvereni tet, na pravni ot suvereni tet i na suvereni tetot na vodewe vojna.

Vo si te tri oblasti Evropskata unija vo i zmi native deset godi ni prezede gol emi skokovi za da gi spo i dotoga{ ni te naci onal ni nosi tel i na suvereni tetot. Evroto, nal ogot za apsewe i razvojot na evropskata nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka, kako i odbranbena pol i ti ka, ne samo { to sozda do a nova pol i ti ~ka f orma *sui generis*, ami sozda do a i evropski suveren *sui generis*. "Obedi nuvaweto na suvereni tetot" za mnogumi na stana mantra na evropskata i ntegracija. Mnogu raboti dosega ostanaa necel osni i krajno sporni . No, vo Evropa se i skri stal i zi ra i skustvoto od eden re~i si i ntui ti ven pol i ti ~ki sti l , spored koj obedi nuvaweto na naci onal ni te nosi tel i na suvereni tetot ne zna~i zasl abnuvawe na

poedi ne~ni te suvereni teti, ami zasiluvawe na si te zaedno. Onoj komu ova ne mu se ~i ni plauzibilno samo po sebe, obi~no go prifa}a argumentot deka globalizacijata gi pri nuduva Evropejci te na zaedni ~ko dejstvuvawe. Za oni e dr`avi koi doprva sakaat da bidat primeni vo Evropskata unija, priznavaweto na *acquis communautaire* pretstavuva anti ci pi rano otka`uvawe od suvereni tetot.

Prazni nata vo suvereni tetot

SAD od svoja strana ne gi sprovedoa i ksustvata na Evropa vo spravuvaweto so i dejata za suvereni tetot. Naproti v, ve}e od krajot na Studenata vojna, i vnatre i nadvor od SAD, se zboruva{e za edinstvenata preostanata supersila. Ova a objektivna sostojba ima{a enormen efekt vrz zacvrstuvaweto na tradici onalni ot poi m za suvereni tetot vo SAD. Bez ogl eddali gi }egi pogl edneme nau~ni te di sputaci i, pol i ti ~ki te debati ili -najevidentno - pol i ti ~koto dejstvuvawe, nedvosmisleno mo`e da se konstati ra deka propusnosta na poi mot za suvereni tetot vo SAD se odbi va i pobi va. Prof esorot po pravo Pi ter X. Spi ro vo renomiranoto spisanie *Foreign Affairs* rasprava{e za "najnovite suverenosti". Harvardski ot pol i ti kol og Xozef Naj gi okarakterizi ra kako oni e o~ekuvaat ili opravduvaat vnatre{ nopol i ti ~ka kontrol a vrz si te me|unarodni raboti.

Odbi vaweto na i sklu~uvaweto na testovite za oru`je i nedavaweto soglasnost za konvencijata protivi mi ni te (u{te od Klintonovata admi ni straci ja), postojani te rapravi so Obedi neti te naci i, posl edni te okol u Konvencijata za za{tita na pravata na decata, odbi vaweto na Me|unarodni ot kri vi ~en sud i na Protokol ot od Kjoto za borba protivi gl obal noto zagrevawe, pl anovite za "naci onal en raketentit", posl edni te debati za pravednata vojna, odbranata na zemjata i opravduvaweto na preventivni te voeni akcii vo vojната protivi terorot se najprominentni te pri meri od eden dolg spi sok. Me|u SAD i Evropskata unija postoi puknati na vo suvereni tetot. Niedna od dvete strani ne e na poseben na~in odgovorna za nejzi noto nastanuvawe. No i dvete mora at da ja i maat na um i da se pogri`at za nejzi noto popol nuvawe. Ova zna~i :

1. Evropskata unija mora vo SAD da go pro{iruva znaeweto za nejzi ni te vnatre{ni procesi. "Evropa" vo SAD ne e tolku prisutna, kako {to toa be{e slu~aj za vreme na Studenata vojna i kako {to bi moral a da bi de. Za Evropskata unija se zboruva premal ku ekspl i ci tno, a u{te pomal ku so vi soka kompetenci ja.

2. Evropskata unija mora podobro da ja prenesuva ~esto zapl etkanata, te{ka i bavna mehani ka na vnatre{nata struktura na sorabotka vo EU. Evropa vo SAD se nabqduva primarno od edna NATO-perspektiva, koja ne ja ot sl i kuva cel osno kompleksnosta na strukturata na EU, osobeno koga NATO-orientirani te Evropejci vo SAD nastapuvaat pri li ~no EU-skepti ~no.

3. Evropskata unija mora zabrzano i precizno naso~eno da gi zasili svoite nadvore{ni, bezbednosni i odbranbeni i nstrumenti za vo SAD da bi de sf atena seriozno kako relevanten partner; tamu seriozno se sf a}a samo partner koj mo`e da dade svoja te`i na i svoja nesporna volja na tasot na vagata, koja e soodvetna na novi te gl obalni predizvi ci. Samo sil na Evropa vo Va{ington mo`e da bi de sf atena seriozno.

O~ekuvawata od SAD

Evropejci te mora da go o~ekuvaat sl edново od SAD:

1. SAD mora at da ja pri znaat EU kako ori gi nerna pol i ti ~ka ramka na poredok, i nadvor od ramki te na nadvore{notrgovskata pol i ti ka. Samata EU mora vo SAD da pobudi pove}e i nteres za da bi de respektirana kako nova pol i ti ~ka forma.

2. SAD mora at podobro da razlikuvaat me|u demokratski ot karakter na

supranacionalno noto obedi nuwawe vo EU od edna strana, i opravdani te rezervi vo odnos na nedemokratski te pojavni formi vo odredeni me|unarodni tela od druga. Tie moraat da izrazat volja za podgotvenost zaedno so Evropa niz svetot da se zalagaat za podobri i podemokratski vladi, { to vo me|uvreme zna~i deka i samata EU mora da ima volja da prezeme gl obal na ul oga.

3. SAD moraat da se odl u~at dali i ponatamu sakaat da ja gradat svojata nadvore{ na pol i ti ka vrz pretpostavkata deka nastapuvaat kako edinstvena supersila na svetot, ili pak }e sakaat da zemat u~estvo vo gradeweto mul ti pol aren svetski poredok, bez pri toa da mora da se otka` at od svoi te sopstveni i nteresi . Evropa nema pri ~i na da poka` uva so prst kon SAD. Mnogu od ref leksi te na tamo{ noto pol i ti ~ko odnesuvawe se reakcija na edno nei zdr` ano pol i ti ~ko partnerstvo na Evropejci te.

I menuwawe na sopstveni te i nteresi

So ova ja dopi rame vtorata fundamentalna razli ka me|u SAD i Evropskata unija: sposobnosta da se imenuvaat sopstveni te i nteresi. Dosega nemalo ne{ to kako janso def inirana pretstava za "evropskite i nteresi" vo globalna ramka i vo nadvore{ nopol i ti ~kite pra{ awa. Prirodno, postojat i razli ~ni, delumno duri i sproti vstaveni ameri kanski i nteresi vo svetskata politika. Za razli ka od Evropa, analogni te ameri kanski debati poka` uvaat silen intelektual en fokus i barem se odrazuvaat vo razbirlivi pol i ti ~ki potezi. Poi mot "ameri kanski i nteresi" se razvi va{ e vo eden dolg vremenski peri od. Evropskata unija }e mora da ima mnogu trpeni e za da postigne ne{ to sl i ~no. Evropskata tradicija prodol ` uva nepreki nato da se rakovodi od specifi ~ni naci onalni i nteresi .

Ameri kanci te raspologaat so kodirani zborovi za imenuwawe na razli ~nite pozicii vo nadvore{ nopol i ti ~kite debati na koi Evropejci te sega za sega mo` at samo da im zaviduvaat. Koga Ameri kanci te zboruvaat za edna Xef ersonova ili Xeksonova, za edna Hamilt onova, Ruzvel tova ili Vilsonova tradicija znaat na { to mislat. Evropejci te, nasproti ova, prvo mislat na britanski, francuski, germanski ili drugi specifi ~no naci onalni obel e` ja. Naci onalni te obel e` ja do` iveaja enormni mutacii, no nasekade postojat se} avawai dol gotrajni vl i jani ja.

Pri ~i ni te za puknatinata vo i nteresi te me|u EU i SAD se sledstveno na pogore ka` anoto istoriski, no i normativni. Od pamtivek Evropa bila obel e` ana od divergira~ki nadvore{ nopol i ti ~ki i nteresi i zatoa pretstavuva neprekinata te{ kotija mre` ata od institucii vo Evropskata unija da se razvie na takov na~in { to formul iraweto na evropski te i nteresi }e se odvi va pove{ to i poef ekti vno. Po~nuvaat da se iscrtuvaat poedine~ni evropski lini i na i nteresi po nekoj specifi ~ni pra{ awa - od i nteresi te na EU vo regiot na ASEAN si do evropski te i nteresi vo prostorot na Balti ~ko More. No, edna konzistentna mre` a evropski i nteresi vo svetot e doprva vo proces na bavno sozdavawe. Prvi te obi di na EU da imenuvaat i nteresi , kako na pri mer 1999 godi na vo strategija nasproti Rusija, pove} e zvu~at kako di pl omatsko komi ni ke, otkol ku kako tvrda def inicija na i nteresi te.

Sproti vni i skustva od kri zi te

Pri ~i nata { to ima najsilno dol gotrajno dejstvo vrz puknatinata vo i nteresi te me|u Evropskata unija i SAD e vo vrska so sproti vni te i skustva na Ameri kanci te i Evropejci te so pri ~i ni te i posledicite od vojni te. Nasproti golemi te sopstveni zagubi, vo ameri kanskoto kol ekti vno se} avawe vojната se vre` ala kako edno i skustvo so pove} e ili pomalku poziti ven rezultat. Ne deka vojната bi bila po` elna za nadmi nuwawe na

konf l i kti te, no so i skl u-ok na vojната so Vi etnam, za ~i e zna~ewe Ameri kanci te do denes se vo me|usebna raspravi ja, pove}eto vojni vo koi bile i nvolvi rani Ameri kanci te dovel e vo krajna l i ni ja do dobri rezul tati : vojната dovede do nezavi snost, go obezbedi edi nstvoto na Uni jata, go pobedi total i tari zmot na naci sti te, ja spasi Ju` na Koreja od opasnoста da padne vo racete na ki neski ot ili sovet ski ot total i tari zam, go oslobodi Kuvajt i, pred kratko vreme, donese mi r i nova sl oboda vo Avgani stan. Vojната be{ e sekoga{ posl ednoto sredstvo na ameri kanskata pol i ti ka; no e i zgradena si l na svest za toa deka vojni te, koga ve}e stanal e nei zbe` ni , mora da bi dat vodeni za kauzata na sl obodata i , na krajot, re~i si sekoga{ }e bi dat i dobi eni -so Vi etnam kako gol em i skl u-ok.

Evropskoto iskustvo e sprotivno. Vojnite vrz Evropa isturija stradawe, uni { tuvawe i samol i { uvawe od mo}ta, od koi konti nentot sega vo znakot na EU pol eka povtorno si doa|a na sebe. Najpri marni ot i nteres na Evropejci te e po sekoja cena da ja spre~at vojната, a iskustvoto poka` uva, sekade kade { to ova im uspealo, Evropa gi do` i veal a najubavi te vremi wa na 20 vek. Sosem pol eka po~nuva da se { i ri pretstavata deka od Evropejci te mo` e, mo` ebi duri i mora, da se vodat vojni nadvor od i nsti tuci onal i zi rani ot prostor na EU za kauzata na ~ovekovi te prava. Jugosl ovenski te vojni za nasl edstvoto pretstavuvaa vododel ni ca od dotoga{ nata struja, u~estvoto pak na evropski te naci i vo vojната protiv Tal ibanci te vo Avgani stan go zajaknuva novoto iskustvo. No, pretstavata za vojната, koja pol eka se menuva, kako posl edno sredstvo na pol i ti kata so cel obezbeduvawe na ~ovekovi te prava, ostanuva tesno vrzana za pretstavata na mul ti lateral nata pol i ti ka kako cel sama za sebe. Ameri kanski te tendenci i da go af i rmi raat mul ti lateral i zmot edi nstveno kako pra{ awe na pri goda i okol nosti , gi odvojuvaat SAD od Evropa. Postojanata vojna protiv terorizmot i pra{ aweto za zna~eweto na *peace-keeping* i *nation-building* vo raspadnati te dr` avi bi mo` el e da ostanat predmet na ponatamo{ ni transatl antski raspravi .

Ona { to Evropskata uni ja mora da go napravi ne e samo da ja zasil i svojata pol i ti ~ka vol ja za verodostojno da gi arti kul i ra zaedni ~ki te evropski i nteresi . Taa mora da prezeme i nsti tuci onal ni merki za za{ ti ta vo vrska so ova. Tuka spa|a i tno potrebnoto spojувawe na zada~i te na komesarot na EU za nadvore{ ni raboti i na vi soki ot pretstavni k na EU za nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka pod kapata na Komi si jata na EU (kako sami ot pretседател na Komi si jata), koi }e bi dat odgovorni vo odnos na edno mnozi nstvo kako ona odevropski ot parl ament.

Za razl i ka od postojani te def i ci ti vo razvojot na zaedni ~ki te evropski i nteresi i , pred si , vo prakti kuvaweto na edna evropska nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka, EU be{ e uspe{ na vo razrabotuvaweto na zaedni ~ki te i nteresi vo nadvore{ notrgovskata pol i ti ka. Nasproti raspravi te za oddel ni pra{ awa, na ova pol e se vospostavi sol i dna kongruenci ja na interesite so SAD. Ova ja poka` uva sposobnoста na atl antskite partneri za kooperaci ja vodena od interesite, { to ima global ni efekti vrz bl agosostojbata na svetski ot ekonomski razvoj vo ramki te na STO i vrz rundata od Doha za l i beral i zaci ja na trgovi jata. Vakva sl i ~na dodadena vrednost bi si posakal e od atl antski te partneri i vo drugi te obl asti na pol i ti kata.

Poi mot na mo}ta

Vo vrska so pogorenavedenoto e tretata f undamental na razl i ka me|u Evropskata uni ja i SAD: poi mot na mo}ta i negovoto pri menuvawe. Mo}ta na Ameri ka se temel i na edno konti nental no stopanstvo, na edna voena i nf rastruktura na koja ñ nema ramna vo si ot svet, na edna uni katna sposobnost za vrvna obuka i vrvno i stra` uvawe, kako i na gl obal nata hari zma na nejzi ni te vrednosti i nejzi ni ot sti l na ` i vot. Dodeka voenata mo} na SAD e uni pol arna i ne mo` e da se sporedi so ni edna druga ni z svetot, stopanskata mo}e

raspredelena multipolarno, a EU vo me|uvreme e fakti~ki ramnopravna so SAD. Transnacionalni te odnosi i kulturni te atrakcii i razvoj, vkl u~itel no akti vnosta na nevladinite organizacii, se raseani niz svetot i ne sledat eden edinstven nacionalen centar na mo}. Xozef Naj ova go narekuva tri te ramni { ta na { ahovskata tabl a na mo} ta. EU i SAD evi dentno ne sedat sekoga{ na si metri ~ni { ahovski tabl i. Na momenti duri se ~i ni kako da sedat eden sproti drug, namesto eden do drug.

Se sozdava puknati na vo mo} ta me|u EU i SAD. EU poka`uva zna~itel ni def iciti koga se obiduva svojata ekonomska mo} da ja pretvori vo strategiska i nadvore{ na, kako i vo odbranbeno-pol i ti ~ka mo}. SAD, nasproti ova, se nao|aat vo opasnost voenata mo} da ja nabquduvaat odvoeno od drugi te prei spi tuvawa. Kol ku pove}e SAD i EU, me|utoa, svoi te razli ki gi zemaat kako pojdvna to~ka za def inicijata na svoi te odnosi, dotol ku e poverojatno deka }e raste za~udenosta eden od drug. Taa mo` e da dotera do zanemenost me|u ni v i do edna si tuacija vo koja dvata atl antski partnera }e se def iniraat sami te sebesi primarno kako eden protiv drug. Namesto dopolnuvawe vo razli ~nosta, se { iri razgrani ~uvaweto preku nagl asuvaweto na respektivni te svovidnosti.

Atl antski te odnosi mora da ja nadmi nat skl onosta kon di skusi i za i denti tetot na drugi ot i da go najdat patot do obnovenata zaedni ~ka gl obalna ul oga. Edinstveno ova e primerno na zna~eweto na ovi e dve dr`avi vo 21 vek i na presretot na novi te gl obalni predizvici. Pri toa, ne mora sekoga{ da se zastapuvaat zaedni ~ki pozicii. Mo` e da bi de sosemakori sno i efekti vno dokol ku SAD i EU "samo" se nadopolnuvaat.

Komplementarnostane e sekoga{ najl o{ i ot kompasvo svetski ot poredok. Razli ki te i sproti vnosti te mo`at da bidat del od edno vital no partnerstvo. No, nemu ne smee postojano da mu se zakanuva opasnost da bide def inirano preku svoi te vnatre{ ni protivre~nosti vo procenata na zaedni ~ki te zada~i, i li pak samo preku zategnati odnosi. Za{ to na toj na~i n puknati nata vo mo} ta mo` e da se pretvori vo nai zmeni ~na puknati na vo verodostojnost, pri { to sekoja strana }e ñ pref rla na drugata za nedostigot od verodostojnost, namesto da se postavi pra{ aweto za zaedni ~ki te strani vo pogl ed na cel ta, strategijata i taktikata.

Evropskata unija mora da se upati kon i nsti tucional no i f i nansi sko zatvorawe na puknati nata vo mo} ta. Kri tikuvaweto na SAD ne vodi nikade, za{ to samo EU mo` e da i zgradi nadvore{ na i odbranbena pol i ti ka sposbna za dejstvuvawe, so evropska armija koja }e bide povrzana, a ne sproti vstavena na NATO, so general { tab i so zajaknat buxet za odbrana so zadovol uva~ki kapaciteti, za koi vo Va{ ington ovi e meseci tol ku mnogu se zboruva. SAD i EU zaedno i maat okol upetnaeset procenti od svetskoto naseleni e, tro{ at okol upedeset procenti od svetski te resursi i produci raat pove}e od pedeset procenti od dobrata na ovojsvet. Obete ne }e mo`at dol goro~no da `i veat vo mi r i stabi l nost, dokol ku zaedni ~ki ne prezemat gl obalna odgovornost i i spol nat edna gl obalna ul oga koja i me primerna vo sekoj pogl ed. Vojnata protiv terori zmot ni dava mo`nost samo da go naseti me ona { to bi mo`el oda go obel e` i 21 vek.

Mora da se i zvl e~at tri zakl u~oci od postojnata puknati na vo mo} ta:

1. EU mora da postigne i nsti tucional na i konst i tucional na kohezi ja i od monetarna unija da sti gne do pol i ti ~ka unija so ustavi zaedni ~ka nadvore{ na i bezbednosna pol i ti ka za vo SAD da mo` e da bi de seriozno sf atena. EU mora da i ma vol ja za prezemawe na edna gl obalna ul oga i da se samoosposobi za toa.

2. SAD mora da bi dat podgotveni da sledat edna nadvore{ na pol i ti ka koja, kako { to formul ira{ e Henri Ki si nxe, mo} ta }e ja pretvori vo konsenzus, za me|unarodni ot poredok da po~i va na sogl asnost, a ne na potsvesno zapl a{ uvawe.

3. EU i SAD mora zaedni ~ki da i spol nat edna gl obalna ul oga vo 21 vek, i naku na

ni vnata sopstvena povrzanost ñ se zakanuva propa|awe. *Acquis atlantique* { to gi povrzuva mora da go najde patot od povi kuvaweto na zaedni ~ki vrednosti, golemi te iskustva i neguvaweto na etabl i rani te i nteresi kone dna zaedni ~ka gl obal na ul oga.

Formul iraweto soodvetni strategii i pol iti ~ki koncepti nema da bide ednostavno, i maj}i ja predvi d postojnata trojna puknati na vo i skustvoto i na ~i not na odnesuvawe. No, i sku{ enijata so di senzusot i raspravi te vo i zmi nati te godi ni bea dovol no ` estoki, za kone ~no povtorno da se odbere pravecot vo korist na edna zaedni ~ka percepcija na i dni nata i zakani te i { ansi te vo odnos na nea vo gl obal en kontekst. Samo vaka, so vol ja za edna zaedni ~ka gl obal na ul oga mo ` at da se revital izi raat transatl antski te odnosi vo dobata na aktuel no postojnata trojna koncepci onal na puknati na me |u EU i SAD.

G-di n Ludger Ki nhard

CI VI LI ZI RAWE NA KULTURI TE

Kon edna neophodna af toref leksi ja na Evropa

Kul turata, vo smi sl a na i denti tet i samorazbi rawe na edno op{ testvo, e vrednosno neutral en poi m. Zatoa, dokol ku cvrsto se dr` ime za i dejata za op{ testveni ot razvoj, razli kuvaweto me|u civili zacijata i kul turata e nepri kosoveno. Kaj civili zacijata stanuva zbor za edna povi soko razvi ena kul tura, { to svojot i denti tet go dobi va preku otvorenosta za podobruvawa na site ramni { ta, zna~i vo ni koj slu~aj samo vo nau~no-tehni ~ki te i li ekonomski te sferi. Otvorenosta, sposobnosta za u~ewe i podgotvenosta za avto ref leksi ja i samokriti ka vo edno civili zira no op{ testvo ra|aat edna ~estopati napnata no, na krajot na kra i { tata, konstruktivna nai zmeni ~nost od i dejni i materijalni f aktori, kako { to e toa osobeno kaj rel i gi jata i pol i ti kata i op{ to kaj eti kata i svetot. Uspe{ noto nai zmeni ~no proni knuvawe na i dejni te i materijalni te f aktori, nasproti si te regresi i i katastrofi, go obel e` a novovremenski ot razvoj na Zapadot.

Pri gl obalni te obi di da se f ati pri kl u~ok so zapadni ot razvoj premal ku se zemaat predvi d ovi e vzi skatel ni pretpostavki na razvojot. Ni vni ot neuspeh ~esto predi zvi kuva mental i tet koj sozdava `rtveni jarci - denes naj~esto vo forma na anti ameri kani zam - i povtorno posegawe po tradicionalni te etni ~ki i religiozni i denti teti. Vo fundamental i zmot go prepoznavame, vo ni koj slu~aj novi ot, sega rel i gi ozno moti vi ran protivi koncept na otvorenoto op{ testvo. So eden "dijalog na kul turi te", vo najdobar slu~aj, }e se predi zvi kaat i luzi i i nedorazbi rawa vo sopstveni ot svet. Soo~ena so vakvi i sku{ eni ja, zapadnata ci vl oi zacij a mora da stane svesna vo odnos na samata sebesi za da mo` e da se potvr di .

Golemi te konf likti na dene{ noto ~ove{ tvo, spored ameri kanski ot pol i ti kol og Semjuel Hanti ngton, ne se od pol i ti ~ki, i deol o{ ki i li ekonomski, ami od kul tural en vi d. Na lini i te na prekr{ uvawe me|u dominantni te kulturni sferi Hanti ngton gi gleda kulturni te konf likti kako na dene{ ni ot, taka i na utre{ ni ot svet. Vo paradoksal nata ednovremenost na "Koka-Kola i svetata vojna" (Benjamin Barber) vo dobata na global izacijata, vo sekoj slu~aj, ne mo` e da se previdi probivot na etni ~ki te i rel i gi ozni te i denti teti vo preden pl an.

Lu|eto, vel i Hanti ngton, ne `i veat samo od razumot. Ti e ne bi mo` el e raci onal no da gi sledat svoi te sopstveni interesi pred da go def i ni raat svoeto sopstveno sepstvo. Pol i ti kata na interes, spored toa, pretpostavuva i denti tet. Tokmu vo vremi wata na zabrzani socijalni promeni, vo koi stari te i denti teti se razgraduvaat, bi i mal o potreba od novi i denti teti. Za pra{ awata kako "koj sum jas, kade pri pa|am" rel i gi i te i maa gotovi ubedli vi odgovori. Zgora na ova, rel i gi i te nudat mali ref erentni grupi, koi se sposobni daja uramnote` at anoni mnosta na moderni ot urban `i vot.

Re~isi ednoglasnoto otfrlawe na ova a teza od pove}eto intelektualci i pol i ti ~ari i po 11 septemvri e mo{ ne lekoumno. Se ~i ni deka toa si u{ te e obel e` ano od staromarksisti ~kata, ili duri i neoliberalisti ~kata mi sl a za bazata i nadgradbata. Spored nea, za razvojot na op{ testvata odl u~uvaat re{ ava~ki te socijalno-ekonomski f aktori, a ne kul turata. Dol goro~no gl edano, najverojatno tokmu sproti vnoto e to~no. No, mora barem mnogu pove}e da se zeme predvi d nai zmeni ~ni ot odnos me|u i dejno i kulturno rakovodeni te i materijalni te f aktori. Onoj koj i taka i taka ja poreknuva opasnosta od borba na kul turi te ne mo` e da pri donese mnogu za nejzi noto nadmi nuvawe.

Tezata na Hanti ngton e naduena dotol ku { to od svoja strana monokauzal no gi stava kul turi te vo prv pl an, a premal ku gi zema predvi d di f erenci jaci i te vo ramki te na sami te kul turi zna~i, na primer, me|u sekularni te i i slami sti ~ki te dr` avi. Zgora na ova, Hanti ngton zapa|a vo nekorektnost, re~isi ne nudej}i nade` ni i zgl edi za nadmi nuvawe na

negovata di jagnoza. "Sudi rot na kul turi te" go pretstavuva kako re~i si nei zbe` na sudbi na na 21 vek, zaradi { to negovi te kri ti ~ari so pravo se ~uvstvuvaat i sprovoeni . No ova ~uvstvo ne treba da se upotrebi za otf rl awe na tezata. Mnogu pove}e toa bi trebal o da bi de i skori steno za preventi vno, i li duri i postoperati vno ci vi li zi rawe na kul turi te, vo koe voeni te i ntintervenci i treba da bi dat edi nstveno *ultima ratio*. Propusti te vo ci vi li zi raweto na kul turi te dovedoa dotamu - kako { to e denes na Bal kanot - so nego da se po~ne duri po vojната.

Zada~ata na "borbata za kulturata" (Gerhard [reder) ili poprecizno: za civilizacijata, zna~i pred si da im se dade prednost na op{ tite ~ovekovi prava pred kulturni te identiteti i da obezbedi vladeewe na "silata na pravoto nad pravoto na posilni ot" (Klaus Kinkel) tamu kade { to ova e vozmo` no so sprovedl i v anga` man. Ova zada~a im se natovaruva na demokrati i te vo koi vladee pravnata dr`ava. No, so novi ot total i taren predi zvi k na f undamental i zmot duri i pol udemokratski te zemji kako Rusija, pa duri i avtori tarnata Ki na, se dobrodojeni kako sojuzni ci .

Vojni te na kul turi te se zakanuvaat osobeno da i zbijat me|u f undamental i sti ~ki te kul turi i sekul arni te op{ testva. Ma{ i te na Bi n Laden se obi doa da gi vpl etkaat i sl amot i Zapadot vo vojna na kul turi te. Ova }e do` i vee neuspeh vo tol kava mera, vo koja dve kulturni sferi }e se doka` at kako civilizaci i i }e uspeat duhovno, no i voeno, da se potvrdat nasproti pri mi ti vni te f undamental i sti ~ki razgrani ~uvawa i ogradvawa.

Prosvetuvaweto kako pretpostavka

Ci vi li zi raweto na kul turi te pretpostavuva mnogu pove}e od porsto posreduvawe na ve{ ti ni , odnosno pretpostavuva prosvetuvawe. Duri od pl odovi te na ova prosvetuvawe mo` at da se rodat skepti ~kata avtoref l eksi ja i , kone~no, napnati ot odnos me|u i dejni ot i materijal ni ot razoj. Zapadot ne uspea ubedl i vo da go popol ni i dejni ot vakuum po padot na komunizmot, me|u drugoto i zaradi sopstvenata duhovna kri za. Nose~ki te stolbovi na stari ot oksident, hri sti janstvoto i prosvetel stvoto, se staveni na proba vo i sta mera od strana na pl i tkosta na op{ testvoto na zabavata.

Vo teorijata na razvojot denes, po deceniski tal kawa, vladee konsenzusot deka ~ovekovi ot razvoj i dobroto vladeewe se re{ava~ki pretpostavki za razvojot. Deceniskoto potisnuvawe na kone~no pri znaeni ot "subjekti ven f aktor" i na i dejni te obl i kuva~ki si li vo socijal i sti ~ka i li beral i sti ~ka I sto~na Evropa (a patem re~eno i vo novi te sojuzni pokrai ni) proi zvede gol emi def i ci ti . Se zema{ e zdravo za gotovo deka prvo treba da se i zgradat mostovi i pati { ta, da se kontrol i ra, i li pak da se li beral i zi ra optekot na kapi tal i trgovi ja.

Ovoj redosled be{ e pogre{ en. Op{ ti ot ~ovekov razvoj i dobroto vladeewe, vo smi sl a na uspe{ na kooperaci ja me|u pravnata dr`ava, pazarnoto stopanstvo i gra|anskoto op{ testvo, se re{ava~ki za traen razvoj na edno op{ testvo. Sposobnosta za konkurenci ja i kooperaci jata, { to pri toa se bar,a nema da padne od nebo, ami mora da se stvori preku obrazovni naponi i interkulturni dijal ozi . Ne nepovratni krediti i pati { ta, ami sposobnosta za avtoref l eksi vnost i u~ewe zna~at pomo{ za samopomo{ . Ne mo` eme uspe{ no da se dvi ` ime vo globalizirani ot svet dokolku ne go razbirame i zaradi sopstvenoto potf rl awe begame vo f antazi i za zagovori .

Predizvi kot na duhovnoto civil i zi rawe na Zapadot mu ja nudi i { ansata da se osvesti vo odnos na sopstveni ot i denti tet bez koj samopotvrduvaweto vo dene{ ni ot svet re~i si nema da bide mo` no. I sami ot zapaden i denti tet e vo kri za. Anarhi sti ~kata proi zvol nost odnatre i destrukturi ra~ki te tendenci i na gl obal i zaci jata go zagrozuvaat duhovni ot i strukturni ot svetski poredok.

Kultorintena Evropa ati nstvoto na Evropa pred 1.500 godi ni Evropa geograf ski se

kulturni subierskati vinski poziciji i et. i stovremenata f unkcija na most me|u Evropa i Azija nudi bogat materijal za opservacija vo vrska so pra{ awata za grani ci te i mo` nosti te na civilizacijata i kulturata, za integracijata i kooperacijata. Balkanot e klasi~en prostor na premi ni presel bi , zona na sredbi na narodi i kul turi , vo koja vo ednakva mera imaat udel okcidentot i Orientot, oriental ni ot i azi ski ot svet, konti nental no-evropski i imperi al istot i msk godi bi , asd.14 do po~etokot na 20 vek, Bal kanot be{ e i zol i ran od kulturni ot i duhovni ot razvoj na zapadnata ci vi li zacija. Okci dental ni te duhovni strui na sovremeni eto zaradi pol i ti ~ki te dadenosti i odnosi na mo} sti gnaa samo do Ungari ja i peri fernata dal mati nskata zona, ref ormacijata zapre na grani cata na Sloveni ja i konti nental na Hrvatska so toa { to vo su{ ti na e Bal kanot. Taka se sozdade i zacvrsti kontrastot na peri f erni te zoni i emigraci ski te centri kon bal kanskata vnatre{ nost, { to nemi novno zna~i tel no go optovari razvojot na novi te naci onal ni dr` avni tvorbi vo tekot na 19 stol janski ot okci dent, zaradi svoi te divergi ra~ki poedi ne~ni interesi vo pogled na Otomanskata I mperi ja, ne uspea da sozdade zaedni ~ki odbranben front. Od krajot na 18 vek toj i ma{ e u{ te pogol emi te{ koti i vo iznao|aweto zaedni ~ka li ni ja, zaradi aktuel noto pra{ awe za nasl edni k na bol ni ot vo Bosf or. Zgol emenata podgotvenost na bal kanski te narodi za voen bunt proti v ugnetuva~kata ekspl oatacija i samovol ni te spl etki na poedi ne~ni provi nci ski namesni ci vo vremeto na propa|aweto na otomanskata pozici ja na mo}, od gol emi te si li be{ e stavena vo slu` ba na si tni ~arski te sporovi za sferi na interes, pro{ i ruvaweto i samo` i vi ot streme` kon ekspanzi ja. Evropa napravi mnogu pogre{ ni raboti na Balkanot i ne e slu~ajnost { to Prvata svetska vojna be{ e predi zbol na prakti kati vojni gha ubi di gra vo voj ni ta na kul tural ni te na devedeset i ut ayodina i tri te evropski kul turi. Sekade kade { to razdvojuvaweto na ovie kul turi zaradi ni vnata prostorna i sprepletenost ne uspea da se i zvede bez problemi , se posegna po nasi lstvo. Ni koga{ porano vo i stori jata na Jugoi sto~na Evropa lu|eto ne se borel e edni proti v drugi so tol ku omraza, kako vo devedesetti te godi ni na 19 vek. Ti e sakaa ne samo da pobedat, kako vo predi zbol na si tni jama na Bal kanski kul tural ni te i sli ka Penat. Dodeka se vojni jama na Bal kanski kul tural ni te i sli ka Penat. Dodeka Zapadna i Central noi sto~na Evropa se trudat da se spojat, dr` avi te na Bal kanot se i nf l aci oni raat. Regi oni te koi so vekovi bi l e mul ti etni ~ki , sega se stremat kon etni ~ka homogenost. Ova sozdava groteskni sostojbi vo dvata f akti ~ki protektorata na NATO. Bosna i Hercegovina vo real nosta se состоi od dve paradr` avi . Kosovo de jure ñ pri pa|a i ponatamu na Jugosl avi ja. Al bani ja, Srbija i Hrvatska i maat si l ni etni ~ki grupi nadvor od svoi te grani ci . Vo Makedoni ja al banski te i sl ovenski te grupi cel osno se odvoeni od gradnja i samol i chivite njatagos Na ilj Osp Evropski te adri jani . bi la ~ekor na kul tural na, odnosno civil izatorska dalekuse` nost. I ntegracijata, za razli ka od prostata kooperacija, zna~i sorabotka vo zaedni ~kite institucii. Ova e re~isi nevozmo` no bez zaedni ~ki vrednosti. ^ovekovite prava ne smeat da va` at samo za respekti vno domi nantnata grupa, kl anski te strukturi ne smeat da ja onevozmo` uvaat pravna dr` ava i da ja potvrdat korupcijata kako l egi ti mna f orma na kooperacija. I sto

taka, ne e lesno da se pri f ati kako ednakvo vredna kul tura koja ne ja pri f a) a kako vrednost ednakvo. Mnogo sta in i t u z b o d n a s t o v a p r o l o g i t a, e l k a n o d i p r e b l i n d s i n a e t n i o b e z b e d n a v i n s t o v a Evropskata uni ja. Rastrgnati te etni ~ko-kulturni i denti teti mo` at da go najdat mi rot samo na ramni { teto na eden povi sok i denti tet, kako onoj na edna evropska ci vi li zaci ja. Pro{ i ruvaweto na Unijata kon jugoi stok i m sl u` i na zapadni te i nteresi na pogol emi te pazari, bidej}i, neli, na{ ata blagosostojba vo golem stepen po~iva na izvozot. Sopstveni ot i nteresi za vnatre{ na bezbednost, od druga strana, prepورا~uva anga` man na voeni sili kako vo Makedonija, za{ to trgovijata so droga i lu|e se protega preku al bankskata vrska do I tal i ja, a nejzi ni te posl edici vo Zapadna Evropa ve}e ne bi mo` ele da se stavat pod kontrola. Sekoj vakuum vo vl asta vo islamski ot del na Balkanot fundamentalisti ~kite bogovi na vojnata }e go koristat da stavat noga vo Evropa. Anarhijata, kriminalot i terorizmot od Balkanot bi mo` ele da ja destabiliziraat Evropa. Evropa i vo i dni na }e mora da izvozuva stabi l nost na Bal kanot za da se { ti ti od destabi l i zaci ja. Ovoj, najverojatno neodmi nli v pat, }e bi de kameni t i trnovi t. Potrebni se soodvetni podgotovki - i toa ne na posledno mesto na kulturno pole. Najdocna so pro{ i ruvaweto na Unijata kon jugoi stok, veteno so Paktot za stabi l nost, Evropa }e se pretvori vo mul ti kulturna tvorba kako bi v{ i ot Sovetski Sojuz i kako Jugosl avija. Kako { to e poznato, vo kl asi ~ni te pri ~i ni za propa|aweto na gol emi te carstva spa|a i onaa koga }e se prerastrgnat sozdavaj}i prethodni ca vo obezbeduvaweto kulturno tu| i regi oni - da se seti me samo na okupacijata na Bosna od Habsburgovci te i li na sovejskata okupacija na Avgani stan. Balkanot za stabi l nost i na Jugoslovijski del od Evropa dojde na svet po i ni cijati va od EU vo 1999 godi na vo Kel n, po vojnata na Kosovo. Glavni partneri bea EU, si te dr` avi na Jugoi sto~na Evropa, dr` avi te od grupata G-8, drugi me|unarodni organi zaci i i regi onal ni tel a. Vojni te na Bal kanot i mi graci i te na begal ci te bea prepoznati kako probl em za cel a Evropa. Obnovata na Bal kanot va` i kako pretpostavka za stabi l na Evropa. Namesto, kako porano, da reagi raat samo na eden probl em, pa na drug, si te dr` avi na regi onot treba da bi dat zemeni predvid, za{ to sekoja dr` ava bi mo` el a da bi de pri ~i na za nova vojna. Samo pri i stovremeno za stabi l nost i za p o l i g o v a s t o v a n i t e r e g i o n e n o v e d a s e p i o s t z a g n e t a v a m i j a . o d konflikti vo ovoj regi on. Mi rot ve}e ne se def i ni ra kako otsustvo od vojna, ami kako pol i ti ~ki, ekonomski i soci jal en razvoj i kooperaci ja. Pomo{ ta, vo pri nci p, treba da se kombi ni ra so obvraska za samopomo{ . Od i stori sko zna~ewe e vetuvaweto na EU si te zemji na Jugoi sto~na Evropa nekoga{ da gi i ntegrira vo Unijata. Vo ovoj kontekst se bara i sti mul i ra i regi onal na kooperaci ja. Fi nansi ska pomo{ mo` e da se mobi l i zi ra samo za transnacional ni proekti . Odgovorni te mora at povtorno da razgovaraat me|u sebe i da bi dat podgotveni da razmi sl uvaat za prekugrani ~ni proekti . I ndi vi dual ni ot natprevar za ~l eni e G8, EU, Balkanot, Jugoslovijski del od Evropa, a vo i ntegrirani g i t o v k a z a p r e d o k m a k u e l v a j } i j a i !

Regionit za stabi l nost i za p o l i g o v a s t o v a n i t e r e g i o n e n o v e d a s e p i o s t z a g n e t a v a m i j a . o d konflikti vo ovoj regi on. Mi rot ve}e ne se def i ni ra kako otsustvo od vojna, ami kako pol i ti ~ki, ekonomski i soci jal en razvoj i kooperaci ja. Pomo{ ta, vo pri nci p, treba da se kombi ni ra so obvraska za samopomo{ . Od i stori sko zna~ewe e vetuvaweto na EU si te zemji na Jugoi sto~na Evropa nekoga{ da gi i ntegrira vo Unijata. Vo ovoj kontekst se bara i sti mul i ra i regi onal na kooperaci ja. Fi nansi ska pomo{ mo` e da se mobi l i zi ra samo za transnacional ni proekti . Odgovorni te mora at povtorno da razgovaraat me|u sebe i da bi dat podgotveni da razmi sl uvaat za prekugrani ~ni proekti . I ndi vi dual ni ot natprevar za ~l eni e G8, EU, Balkanot, Jugoslovijski del od Evropa, a vo i ntegrirani g i t o v k a z a p r e d o k m a k u e l v a j } i j a i !

Regionit za stabi l nost i za p o l i g o v a s t o v a n i t e r e g i o n e n o v e d a s e p i o s t z a g n e t a v a m i j a . o d konflikti vo ovoj regi on. Mi rot ve}e ne se def i ni ra kako otsustvo od vojna, ami kako pol i ti ~ki, ekonomski i soci jal en razvoj i kooperaci ja. Pomo{ ta, vo pri nci p, treba da se kombi ni ra so obvraska za samopomo{ . Od i stori sko zna~ewe e vetuvaweto na EU si te zemji na Jugoi sto~na Evropa nekoga{ da gi i ntegrira vo Unijata. Vo ovoj kontekst se bara i sti mul i ra i regi onal na kooperaci ja. Fi nansi ska pomo{ mo` e da se mobi l i zi ra samo za transnacional ni proekti . Odgovorni te mora at povtorno da razgovaraat me|u sebe i da bi dat podgotveni da razmi sl uvaat za prekugrani ~ni proekti . I ndi vi dual ni ot natprevar za ~l eni e G8, EU, Balkanot, Jugoslovijski del od Evropa, a vo i ntegrirani g i t o v k a z a p r e d o k m a k u e l v a j } i j a i !

stimulirawe na religioznata tolerancija i za nova etika, kako i generalno za interkulturalnite pretpostavki za demokratija i pravna dr`ava. Se spomnuvat strukturalni aspekti bi mo`elo da bide vo vraska i so averzijata, koja do|a do izraz vo odnos na tezata na Hanti ngton, voop{ to i da se razmi sl uva vo ovie kategorii. No so toa se zakanuva opasnost da ostanat skrieni { ansite { to bi mo`elo da se zapani. Edno od zapanjate e wi hi kaha Balkanot i lit erodugi nezaptal prosleturavaf eri, mora da razmi sli za kulturnata dal ekuse`nost na svoeto dejstvuvawe. Vo toj slu~aj ne se barani { to pomal ku od kombi nacija na kratkoro~na socijal na i ekonomska pomo{ , srednoro~ni programi za obuka i dobro vladeewe i dolgoro~ni interreligi ozni i interkultural ni proekti za me|usebno razbirawe. Pri toa Zapad }e nau~i mnogu za sebe samiot i za grani ci te i mo`nosti te na integracijata i kooperacijata. Koi cel i mo`at da se prenesat vo sosedni te kul turi , a koi ne? Prenesuvaweto na nacional nata dr`ava vo nezapadni te kul turi se poka`a tokmu vo mul ti etni ~ki te oblasti kako pot~i nuvawe na kul turi te. Mul ti kul tural i zmot, denes prokl ami ran od Zapad , }e ostane utopi sti ~ki anti ekstrem si dodekaln evo bi na uspodneti eodivizati srebte odat sprostrsti na nego. omanti ~nata nai vnost i iluzi ite. Ne e lesno da se vodat dijalozi so onie koi za sebe rekl ami raat apsolutno pol agawe pravo na vi sti nata i zgora na toa pravo na moral na superi ornost koi , zna~i , ne se izve`bani vo skepti ~koto ili prosvetitel skoto relativizirawe na sopstvenata perspektiva. Duri i zostanuvaweto na uspehot na soodvetni te re`imi - kako { to be{ e docni od Sodotska Sojuz i litavo posle fundamental izam ja gi na pravno seti ma opoda stepno. na demokratijata sposobna za samoodbrana, koe go pravi neophodno ograduvaweto od fundamental isti te. Fundamental izmot e forma na duhovno zabol uvawe na procesi te na modernizacija. Vo najdobar slu~aj, ni ostanuva na fundamental isti te prvo da im se vlee doverba vo socijalno-pedago{ ka smisla, za potoa da mo`at da se iniciraat prosvetuva~ki te procesi na avtorefleksija. Pri toa, treba osobeno da se stimuliraat `eni te, bi dej}i i sami te ~esto se `rtvi na fundamental izmot, a se mnogu pomal ku skl oni kon nego. Vo pogled na lu|eto i dr`avi te koi se vol ni da se integri raat mora da se za~uva nade`ta za integracija, duri i koga ova bi traela dvaeset ili trieset godini. Prezemaweto na evropski ot identitet se ~ini deka na Balkanot e edinstvenata al ternativa za sudi rot na kul turi te. No, Evropa mo`e daga i integri ra samo onie koi sakaat da se pri sposobat na evropskata vode~ka kul tura. Evropa e vi sti na mul ti etni ~ka, no ne i mul ti kul tural ni. Ne postojat niska dadekativzadi bi sporeme Evropa, suvaweto akpakurina mno{ tvo pretpostavki { to mora da bi dat i spol neti za Evropa da mo`e da se pro{ i ri bez samata da bi de destabi l izi rana. Vo procesot na pro{ i ruvaweto na Evropskata uni ja kon i stok bi moral o pri ori tetno, namesto na formal noto pri sposobuvawe na pravni te sostojbi i ekonomski te obvrski , da se fokusi rame na kul tural ni te procesi na u~ewe. Zatoa pri i ntegracijata na lu|eto od tu|i te kul turi vo na{ eto op{ testvo vo sredi { teto bi moral a da bi de i denti f i kati vnata akul turacija, ~ija pri marna cel e ~uvstvoto za pri padnost na op{ testvoto koe gi pri f a}a. Obete raboti bi gi postavi le odnosot na bazata i nadgradbata

vo nov ~~Vedosl~~slami ot obi d za ci vi li zi rawe na kul turi te za Evropa zna~i gol em duhoven predi zvik. Pojdovna to~ka na si te interkulturni dijal ozi i integrativni procesi vo i dni na bi trebal o da bi de ref leksi jata za sopstvenoto stoj ali { te, za{ to i naku osven pol i ti ~ki te korektnosti i nebi tni te cubeznosti, nema { to drugo da razmeni me. Na{ i ot evropski i denti tet se sostoi od kulturna si nteza od gr~kata f i l ozof i ja, ri mskoto pravo, evrejsko-hri sti janskata rel i gi oznost, ref ormaci jata, humani zmot i prosveti tel stvoto. Ovaa vzi skatel na si nteza mo` eme da ja za~uvame i da ja preneseme ako prvo razbereme deka povtorno treba da i mja pri bli ` i me i na na{ i te sopstveni u~eni ci i studenti .

TRANZI TOLOGI JA

Koga vo tekot na sedumdesetti te godi ni od 20 vek po~naa da se uri vaat nedemokratski te re` i mi vo Ju` na Evropa (Portugal i ja, [pani ja, Grci ja) se javi potrebata teoretski da se el abori raat predusl ovi te i procesi te na ti e promeni, no i osoznavawe na mo` ni te nasoki za razvoj na novonastanati te re` i mi i mo` ni te i shodi od toj proces. Procesot na sl abeewe i uri vaweto na nedemokratski te re` i mi vo Ju` na Ameri ka, isto taka, na pol i ti ~kata naukata ñ ddoa mno{ tvo materijal za prou~uvawe. Navedeni te procesi, koi predi zvi kaa promeni na nedemokratski te re` i mi, vo centarot na vni mani eto } e ja postavat t eori jat a za odnesuvaweto na akteri te, i li i nsti tuci onal ni te mehani zmi i ni vnoto vl i jani e vrz nasokata i di nami kata na promeni te kon demokratska konsol i daci ja. No, so nastani te { to sleduvaa po 1989 godi na vo zamji te od Central na i I sto~na Evropa i porane{ ni ot Sovetski Sojuz, seri ozno } e bi de stavena na proba vakvata teori ja i osobeno onoj nejzi n del koj ima{ e pretenzii da gi predvidi promeni te. Najednostavno ka` ano, zapadnata pol i ti ~ka nauka ne go predvi de pa|aweto na Berl i nski ot yi d i sl omot na gol em del od takanare~eni te socijal isti ~ki re` i mi, a u{ te pomal ku magni tudata i mpl i kaci i { to vakvata promena ja nosi so sebe vo odnos na samata di nami ka na promeni te i pri rodata na novonastanati te re` i mi vo od del ni zemji .

Kon krajot na 20 vek } e se javi teoretski di skurs { to } e se obi de porane{ ni te soznani ja, nastanati so prou~uvaweto na di nami kata na promeni te vo gol em broj zemji, da gi f ormul i ra vo op{ ta teori ja i preskri pti vno ori enti rana konsi deraci ja za tranzici jata i demokratijata. Nabrgu ova op{ ta teori ja } e bi de nare~ena t ranzi t ologi ja, a teoreti ~ari te { to se zani mavaat so nea - t ranzi t ol ozi .

Tranzi tol ozi te anal i zi raj } i gi kri zata i raspadot na nedemokratski te re` i mi, vo razli ~ni regi oni, nastojuvaat da gi osoznaat konzistentni te i preskri pti vno ori enti rani te teoretski modeli na tranzici jata, procesot na demokratizacijata i/ i li l i beral izacijata, kako i uslovi te { to zemji te vo tranzici ja treba da gi i spol nat za da bi dat odredeni kako konsol i di rani demokrati i. I mpl i kaci i te od postojni te teoretski modeli se su{ testveni barem na dva na~i na. Od edna strana, teoretski te soznani ja otvoraat pat za razbi rawe na sami te pol i ti ~ki procesi i odreduvawe na mo` ni te zada~i i cel i na negovi te subjekti, od druga strana, ovi e soznani ja ni ovozm` uvaat neophodno zasnovawe na pojdovni te pri stapi na posebni te obl asti na naukata za pol i ti kata, kako { to e na pri mer, konsti tuci onal i zmot.

Tranzi ci jata od nedemokratski vo demokratski pol i ti ~ki poredok e dovr{ ena duri koga } e se i spol nat nekol ku prethodni usl ovi . Pred sî, neophodno e posti gnuvawe mi ni mum sogl asnost za pravni te i pol i ti ~ki proceduri na vospostavuvawe i zbrana demokratska i odgovorna vl ast. Potoa, neophodno e vl adata da dojde na vl ast kako di rekten rezul tat na slobodni te i op{ ti izbori i taa vlada da ima de fakto avtoritet da vodi nova (demokratska) pol i ti ka. I sto taka, neophodno e izvr{ nata, zakonodavnata i sudskata

vl ast, koja ja vospostavi la novosozdadenata demokrati ja, da ne e pri nudena *de jure* da ja del i vl asta so drugi organi . Toa bi zna~el o neophodnost od postoeve nejzi na ustavno-f ormal no-pravna avtonomi ja. F akti ~ki, avtori tetot mo` e da bi de doveden vo pra{ awe od stari ot re` i m preku prethodno i menuvawe na zna~ajni f unkcii vo op{ testvoto i dr` avata na lu|e lojal ni na nedemokratski ot re` i m. Podel bata na vl asta i avtonomnosti na nositel i te na novonastanatata demokratska vl ast mo` e da bi de ustavopravno ograni ~ena so voveduvawe obvrzuva~ki oblisci na konsultacii so organite { to se i menuvani (no ne i izbrani) od prethodni ot re` i m.

Osobeno zna~ajno e da ne se postovetuvawe vospostavuvaweto na demokrati jata so liberalizacijata (kako zbir na politi~ki i op{ testveni promeni), no i so demokratizacijata kako po{ irok, politi~ki određen, koncept. Poi naku ka` ano, i ako odr` uvaweto na sl obodni te i zbori pretstavuvanu` en uslov za postoeve na demokrati jata, samoto ni vno odr` uvawe ne e dovolen uslov za nejzi noto postoeve (stanuva zbor za takanare~enata "el ektoral na zabl uda").

Koga }e zavr{ i tranzicijata i koga }e nastapi konsolidirana demokrati ja, mo` e da se sogleda vo tri di menzi i :

I. Spored odnesuvaweto na gra|anite, demokrati jata e konsolidirana koga nema subjekti koi bi tro{ ele zna~ajni resursi za dostignuvawe na svoite cel i preku sozdavawe nedemokratski re` i m, ili so pri mena na nasilstvo, ili nadvore{ na i ntervencija poradi secesija.

II. Demokrati jata e konsolidirana koga stavovite na gol emoto mnozi nstvo gra|ani poa|aat od ubeduvaweto deka demokratski te proceduri i i nstitucii se najsoodveten na~i n za regul irawe na ` ivotot vo op{ testvoto i koga poddr{ kata na antisistemskite alternativi emalai , glavno, i zol irana od demokratski te sil i .

III. Mo` e da se ka` e deka demokrati jata e konsolidirana vo konstitucional na (ustavopravna) di menzi ja, koga sil i te na vl asti oni e { to ne se toa, na cel ata teritorija }e steknat navi ka da se pot~i nat na re{ avawe na konflikti vo ramkite na posebni zakoni , proceduri i i nstitucii koi se sankcionirani od novi ot demokratski proces - \usebe de Palma za ova sostojba }e ja upotrebi si ntagmata deka demokrati jata e "The only game in town" (edinstvena igra vo gradot).

Za razvoj i konsolidirawe na demokrati jata neophodno e i postoeve na pet me|uzavisni "areni " vo op{ testvoto. Arenite koi so svojata i nterakcija edna na druga se zacvrstuvaa se: aktivno civilno op{ testvo, relativno avtonomno "politi~ko op{ testvo", vl adeewe na pravoto, upotrebl i v dr` aven aparat i "ekonomsko op{ testvo".

Prva arena: Civilno op{ testvo pretstavuva onj del od politi~kata zaednica vo koj grupite i poedinci te se samoorganiziraat relativno nezavisno od dr` avata. So svoite aktivnosti tie artikuliraat vrednosti, sozdavaat asocijacii i se solidariziraat vrz osnova na svoite interesi preku op{ testvenite dvi` ewa ili gra|anski te asocijacii , { to gi opfa}aat si te op{ testveni sl oevi .

Vt ora arena: "Politi~koto op{ testvo" se razlikuva od civilno zatoa { to go pretstavuva onj del od politi~kata zaednica vo koj na specifi~en na~i n se odviva natprevarot za legiti mnoto pravo za kontrol a na javni te ovl astuvawa i dr` avni ot aparat. Konsolidiraweto na demokrati jata bara seriozen i aktiven pozitiven odnos sprema vrednostite na osnovni te demokratski i nstitucii - (kako { to se politi~kite partii , izborite, izborni te pravila, politi~koto liderstvo, me|upartiskite sojuzi odnosno koalicii i zakonodavni te tela) od "politi~koto op{ testvo" koe politi~ki se konstituiraporadi i zborot i nadzorot vrz demokratskata vl ada.

Tret a arena: Vl adeeweto na pravoto podrazbira postoeve na sil en konsenzus okol u ustavot i naglasena podgotvenost za pot~i nuvawe na "samoobvrzuva~ki " proceduri na vl adeewe, koi mo` at da se menuvaat samo vrz osnova na odl uka na posebno kval i f i kuvano

mnozi nstvo, kako i postoewe na jasna hi erarhi ja na zakoni , za ~i e tol kuvawe edi nstveno e ovl asten nezavis en pravosuden si stem, koj se potpi ra vrz postoeweto na sil na pravna kul tura na ci vi l noto op{ testvo.

^ et vrt a arena: Upotrebl i va dr` avna bi rokrati ja, za novata demokratska vl ast.

Pet t a arena: "Ekonomskoto op{ testvo" kako arena neophodna za postoewe na konsol i di rana demokrati ja podrazbi ra postoewe op{ testveno-pol i ti ~ki vospostaveni i { i roko pri f ateni normi, i nstii i i regulati va, { to posreduvat me|u dr` avata i op{ testvoto.

Huan Li nc i Al f red Stepan koi , na nekoj na~i n, se kreatori na teori jata za ovi e pet "areni " potenciraat deka postojat u{ te sedum "nezavisni varijabili " od koi i skl u~i tel no zna~ajni za anal i za na procesot na demokratskata tranzi ci ja se dve:

Prvata su{ testvena "makronezavi sna varijabila " go opf a} a kompl eksot na odnosi dr` ava, nacija i demokratizacija i se odreduva kako pra{ aweto za "dr` avnosta" ("stateness") - postoeweto na suverena dr` ava, kako i postoewe na dr` avjanstvo, se tol kuva kako predusl ov za demokrati ja. Vo taka postaveni ramki , se sogl eduvaat i mpl i kaci i te od razl i ~ni te strategi i za "i zgradba na dr` avata" i "i zgradbata na naci jata", osobeno koga dr` avata i naci jata ne se "sovpa|aat", ili koga naci jata-dr` ava i demokratijata i maat "sproti vstaveni logi ki ". Od dosega{ noto tranzi cisko iskustvo "dr` avnosta" kako termin opf a} a mnogu slo` eni, a ponekoga{ i nere{ livi problemi, povrzani za (ne)postoeweto na dr` ava, kako osnoven predusl ov za demokratska konsol idacija na pol i ti ~kata zaedni ca. Odnosno, si tuacija vo koja gol em del od nasel eni eto na nekoja teri tori ja ne se i denti f i kuva so dr` avata i saka da se pri dru` i na nekoja druga, i l i da sozdade sopstvena nezavi sna dr` ava.

Vtorata su{ testvena "makronezavi sna varijabila " se odnesuva na karakterot na re` i mot { to ñ prethodi na tranzi cijata i demokratskata konsol idacija. Sami ot karakter na tranzi cijata i nejzi ni ot i shod, spored ovoj argument, zavi sat od ti pot na prethodni ot re` i m, kade { to ti pot pretstavuva zbi r karakteri sti ki sl i ~en na Veberovi ot i deal en tip. Kako osobeni ti povi nedemokratski re` i mi koi ñ prethodat na demokrati jata se i zdvojuvat: total i taren, posttotal i taren, avtori taren i sul tani sti ~ki . Sekoj od ovi e ti povi nedemokratski re` i m, koj ñ prethodi na tranzi cijata, raspol aga samo so ograni ~en broj opci i preku koi mo` e da se dojde do tranzi cijata.

Za da mo` e pol i ti ~kata zaedni ca (koja startuva od pozici i { to i m se pri bli ` uvaat na i deal ni te ti povi) da stane navi sti na "konsol i di rana demokrati ja", neophodno e da zavr{ i odredeni zada~i vo sekoja od pette "areni na demokrati jata".

Pokraj navedeni ve, drugi te pet "nezavisni varijabili " se odnesuvaat na akteri te i kontekstot vo koj se odvi vaat tranzi cijata i konsol idacijata na demokrati jata. Ovi e "varijabili " se odnesuvaat na:

- pra{ awata na specifi ~ni osnovi za liderstvo vo prethodni ot nedemokratski re` i m;

- pra{ aweto koj ja i ni ci ra i koj upravuva so tranzi cijata.

"Varijabili " koi zboruvaat za konteksti te vo koi se odvi va tranzi cijata se odnesuvaat na pra{ awa za vl i jani e na:

- me|unardni ot kontekst;

- "pol i ti ~kata ekonomija za legi mi tet na pri nudata" (stanuva zbor za odnosot me|u legi ti mi tetot i ekonomskata uspe{ nost);

- opkru` uvaweto vo koe se donesuva ustavot i se vospostavuva ustavni ot poredok.

Posebna vrednost na vakvi te anal izi pretstavuvaat kori steweto pove}e metodi : tipolo{ ki anal il izi, anal izi na istra` uvawa, anal izi na sodr` ina, i nstii i i proceduri te, metod na teori ja na i gri , kako i i ntervjua so i staknati akteri .

Edno od osnovni te pra{ awa na tranzi tol ogi jata se odnesuva na ti pol ogi jata na

obl i kot na re` i mot { to ñ prethodi na demokratijata, i na vl i jani eto na takvi ot obl i k vrz f ormata i perspekti vi te na tranzi cijata, no i na nejzi ni ot eventual en i shod. Poi naku ka` ano: dal i vospostavenosta i karakteri sti ki te na prethodni ot pol i ti ~ki re` i mi maat svoja uloga vo objasnuvaweto na samata tranzi cija, nejzi ni ot obl i k, di nami kata i, kone~no, vrz predvi dl i vosta na nejzi ni ot i shod? Toa, vsu{ nost, oe na { to tranzi tol ozi te go narekuvaat "perspekti vi i zada~i na demokratskata konsol i daci ja".

Poa|aj}i od stavot deka prethodni te re` i mi vo I sto~na Evropa ne mo` at da se okval i f i kuvaat samo kako total i tarni , konstati rani se razl i ki od zemja do zemja. I meno, zapadnata pol i ti ~ka nauka vo pedesetti te godi ni na 20 vek kako kri teri um za def i ni rawe na total i tari zmot, me|u drugoto, go koriste{ e prisustvoto na hari zmati ~en voda~, masoven teror, postojani ~i stki i i deol o{ ka mobi l i zaci ja. Promeni te { to se slu~i ja so ref ormi rawe na re` i mi te od "sovetski ti p" pri doneso da se redef i ni ra sami ot koncept na total i tari zmot. Pogolem del od tie def i ni ci i e naso~en kon mo}ta, namesto kako dotoga{ kon nasi l stvoto, kako gl avna i odreduva~ka karakteri sti ka na ovoj ti p pol i ti ~ki re` i m. Od toj peri od pove}e vni mani e ñ se posvetuva na sposobnosta na total i tari zmot da go ograni ~i prostorot za nezavi sna akci ja, otkol ku na negovata sposobnost permanentno da generi ra teror, koj postepeno i s~eznuva vo erata na Hru{ ~ov.

Vo mi natoto be{ e voobi ~aeno najgolem broj od teoreti ~arite, { to bile preokupirani so tranzi cijata kon demokratijata, da generaliziraat i da poa|aat edi nstveno od biv{ i ot Sovetski Sojuz, kako na~in na koj funkci onira mo}ta vo total i tarni te op{ testva. Vo ponovo vreme sî pove}e se detekti raat tri zaemno povrzani , a sepak di sti nktni procesi koi vodat kon nastanuvaweto na posttotal i tarni te re` i mi :

- prvi ot proces e svesno, od sami ot re` i mi ni ci rano i sprovedeno omeknuvawe na si stemot, i l i ref ormi rawe na total i tari zmot;

- vtori ot proces e vnatre{ noto praznewe na strukturi te na total i tarni ot re` i mi i erozi ja na i deol o{ kata verba vo si stemot;

- tret i ot proces go opfa}a sozdavaweto na op{ testveni te, kulturni te i ekonomski te pol i wa koi davaat otpor i l i duri i zl eguvaat od total i tarnata kontrol a.

Spored toa, baraj}i odgovor na pra{ awata povrzani so mo` nosta od demokratska konsol i daci ja na postkomuni sti ~ki te re` i mi , neкои koncepti { to bea koristeni pred 1989 godi na, ni tu mo` eajasnoda ka` at { to se promeni , ni tu kako dojde do takvi te promeni ; ni tu pak zo{ to se slu~i takvata promena; a u{ te pomalku da obezbedat anl ai ti ~ki i konceptual ni sredstva nophodni za razbi rawe i objasnuvawe na perspekti vi te i cel i te na demokratskata konsol i daci ja. Zatoa, za utvrduvawe na ul ogata na prethodni ot ti pre` i m vo odreduvaweto na perspekti vi te na tranzi cijata i zada~ite na demokratskata konsol i daci ja bilo neophodno da se odgovori na prethodnoto pra{ awe za "po~etnata to~ka" na tranzi cijata, odnosno za su{ testveni te karakteri sti ki na prethodni ot re` i m.

Dosega{ nata t ranzi t ol ogi ja uka` a deka e neophodno da se pro{ i ri ti pol ogi jata na demokratski te, avtori tarni i total i tarni re` i mi , za da se zgol emi nejzi nata hevri sti ~ka vrednost. Spored toa, sega avtori tarni te re` i mi se def i ni raat kako pol i ti ~ki si stem so ograni ~en, nesoodveten pol i ti ~ki pl url i zam, bez razrabotena i vode~ka i deol ogi ja (no so di sti nktni mental i teti), bez ekstenzi vna i bez i ntenzi vna pol i ti ~ka mobi l i zaci ja, osven na neкои to~ki na sopstveni ot razvoj i vo koi voda~ot, i l i ponekoga{ mal a grupa, ja vr{ i vl asta, vo vsu{ nost mnogu predvi dl i vi , i ako f ormal no l o{ odef i ni rani l i mi ti .

Dokol ku 90% od nedemokratski te re` i mi mo` eme da gi kl asifi kuvame kako avtori tarni , neophodno e da se vovedat novi kl asi f i kaci i za da se objasnat su{ testveni te razl i ki me|u ni v. I sto taka, neophodno e da se zemat predvi di promeni te koi, osobeno vo osumdesetti te godi ni , se slu~i ja vo re` i mi te { to se odreduvaa kako total i tarni . Tokmu poa|aj}i od navedenovo, predlo` ena e nova ti pol ogi ja na re` i mi te koja pokraj demokratski , vku~uva i avtori tarni , total i tarni , posttotal i tarni i sul tani sti ~ki re` i mi .

Konceptot na totalitarni ot re`im, zami sl en kako i deal en tip, so neкои i stori ski korekci i, i ma trajna vrednost: dokol ku re`i mot go eli mi ni ral re~isi cel i ot prethodno postoen politi~ki, ekonomski i socijal en pluralizam, dokol ku ja unificiral, artikuliral, vode~kata, utopi ska ideologija, dokol ku postignuva intenzi vna i ekstenzi vna mobilizacija, a i ma vodstvo koe vladee, ~esto na harizmatski na~in, so nedefinirani limiti so golema doza nepredvidlivost, no i ranlivost, i za elitata i neelitata, vo toj slu~aj nam s`u te i stori ski i konceptual no smi sl eno, vakvi ot re`im mo`e da se kvalifi kuva kako re`im so sil ni totalitarni tendenci i.

Me|utoa, porane{ ni te re`imi vo I sto~na Evropa donekade, no i vo razli ~en stepen, se promeni ja vo pogl ed na su{ testveni te karakteri sti ki { to voobi ~aeno mo`at da i m se pri pi { at na "avtori tarni te re`imi". Jasno e deka vo I sto~na Evropa nema{ e pluralizam i tokmu poradi toa vo ti pol ogijata e voveden u{ te eden tip re`im - posttotalitaren re`im.

Takvi ot tip posttotalitaren re`im, za razli ka od totalitarni ot, ovozmo`uva{ epo~nuvawe na tranzicijata kon demokratijata. Za ovoj tip re`imi nadmi nuvaweto na nasl edstvoto od mi natoto pretstavuva{ e pomal predi zvik otkol ku za totalitarni ot re`im. Pokraj avtonomija na "politi ~koto op{ testvo", koja ednakvo e niska kaj dvata tipa re`imi, posttotalitarni ot re`im ovozmo`uva odreden stepen avtonomija na ci vil no op{ testvo, konsti tuci onal i zmot i vladeeweto na pravoto, potoa odredena mera na postoeve prof esi onal ni normi i avtonomija na dr`avnata bi rokratija, no i ekonomsko op{ testvo. Odnosno, vo si te aspekti vo koi totalitarni zmot pojavuva ni zok rezultat, posttotalitarni ot oblik na re`im i ma tendencija da projavi ni ski i sredni rezultati. Vo posttotalitarni zmot duri e mo`no da se opi { at i konsti tuci onal i zmot i vladeeweto na pravoto (sekako vo oddelni zemji) na nivo na sredni rezultati. Prof esi onal ni te normi i avtonomijata na dr`avnata bi rokratija mo`at da dosti gnat ni ski i sredni rezultati, dodeka "ekonomskoto op{ testvo", vo odnos kon avtonomijata na pazarot i plurali zmot na sopstvenosta vo ovoj ti p re`im, mo`at da gi odredat so sl i~ni rezultati.

Za da se objasnat odredeni karakteri sti ki na re`i mot koi se razli kuval e vo odnos na posttotalitarni ot tip, bi lo neophodno da se odredi u{ te eden tip re`im. Tuka neкои avtori poa|aat od Veberovoto sfa}awe na "patrimonijalizmot" i ja pro{ i ruvaat ti pol ogijata so u{ te eden tip re`imi koi, gl avno, se povrzuvaat so pri meri te vo Romani ja i Severna Koreja - stanuva zbor za takanare~eni ot sul t anizam. Vo sul tani sti ~ki ot re`im, imeno, vladetel ot vo golema mera gi fuzi oni ra privatnata i javnata sfera. Sul tani sti ~koto dr`avno ureduvawe stanuva personal en domen na sul tanot. Vo toj domen nema vladeewe na pravoto, a i nsti tuci onal i zaci jata e mnogu sl aba. Vo sul tani zmot mo`e da postoi { i rok op{ testven i ekonomski pluralizam, no ni koga{ politi ~ki pluralizam, zatoa { to politi ~kata mo} e di rektno povrzana so li ~nosta na vladetel ot. Me|utoa, su{ ti nskata real nost na sul tani sti ~ki ot re`ime deka si te poedinci, grupi i i nsti tuci i se predmet na nepredvidli va i despotska intervencija na "sul tanot", taka { to sekoj pluralizam vsu{ nost stanuva nesi guren.

Ova pro{ i ruvawe na ti pol ogijata }e bi de neophodno da se izbegne od zamkata za poi stovetuvawe na si te re`imi od "sovetski tip" vo totalitarni ili avtori tarni. Sepak, treba da se ka`e deka i deal no ti pski modeli vo ~i st oblik mnogu te{ ko mo`at da se najdat. Odredeni zemji mo`at da se opi { at kako me{ avi na karakteri sti ki na razli ~ni i deal ni ti povi. Pokraj toa, neкои re`imi i maat razli ~en zbi r karakteri sti ki koga se sogl eduvaat vo odredeni vremenski periodi. Taka na pri mer mo`e da se zboruva za posttotalitarni re`imi koi se "rani", "zreli" ili "zamrznati". Vo zrel ata faza na posttotalitarni zmot, vodstvoto od takanare~enata "druga kul tura" mo`e da bi de dovol no razvi eno i da vodi kon pregovori za reformi ili, kako { to velele [panci te, do "ruptura" (preki nuvawe ili

raski nuvawe { to se slu~ilo, na primer, vo Ungarija i Pol ska). Opozicijski te aktivisti, imeno, vo posttotalitarni te re`imi mo`ebi mo`at da gi i skori stat porano raspi { anite izbori, da formiraat vlada i da prodol`at so demokratizacijata. Dokolku posttotalitarni ot re`im se soo~i so seriozna kriza i dokolku se sobori (me|utoa ova podrazbi ra i otsustvo od mo`na represija), se otvoraat pove}emo`nosti. Postoi mo`nost za nedemokratski (protiv)udar, za natamo{na demokratizacija, ili za kaos. Vo totalitarni te re`imi upotrebata na sila za represija na alternativni te politi~ki proekti i na nivni te nositeli mnogu e poverojatna i mo`e da vodi kon restavracija i povtorno nametnuvawe na totalitarizmot ili pridvi`uvawe kon posttotalitarizam. Su{testvena e razlikata me|u totalitarni ot i posttotalitarni ot re`im, vo pogled na perspektivite i oblicite na tranzicijata, kade { to se javuva i mo`nosta totalitarni ot re`im da ñ go odstapi mestoto na "preodnata" vlada, no pod svoja kontrola, kako { to be{e slu~ajot so Romani ja.

Spored navedenovo, proizleguva deka analizata treba prethodno da utvrdi koja posebna kombinacija tipski karakteristiki na prethodni ot re`im postoi vo konkretnata zemja, so koi se soo~uva demokratskata opozicija. Metodolo{ki i sozna jno podobrenoto razlikuvawe na tipovite re`imi { to se воведени prete`no od Huan Linc i Alfred Stepan, pri donesuva zada~ite koi stojat pred subjektite, odnosno akterite, na procesot na demokratskata tranzicija i konsolidacija ve}e da bi dat pojasni, i ako ne pol esni. Pokraj toa, karakteristiki te na prethodni ot re`im pretstavuvaat su{testven preduslov za razbirawe razli~ni "po~etni to~ki" na tranzicijata.

Tranzitolozite koi poa|aat od pretpostavkata za "sistemski otidititet", odnosno deka site re`imi od cela Isto~na Evropa se soo~uvaat so re~isi isti problemi na tranzicijata, ne se vo sostojba da izlezat od ma|epsani ot krug na takanare~enata dilema za simultanosta. Stanuva zbor za dilemata od (ne)mo`nosta od simultirana tranzicija na politi~kata i ekonomskata sfera na op{testvoto. Zatoa, hevristi~kata vrednost na klasifikacijata { to ja imaat ponudeno Linc i Stepan obezbeduva i rafiniran konceptualen instrument za objasnuvawe na razli~nosta vo perspektivite na tranzicijata i razli~nite zada~i za konsolidirawe na demokratijata vo ramkite na pretpostavkite na "sistemski otidititet" davaj{i, istovremeno, i odgovor na pra{aweto za razliki te vo "po~etni te to~ki" od zemja do zemja.

Klaus Ofe i neкои drugi avtori uka`uvaat deka zada~ite so koi se soo~uvaat postkomunisti~kite zemji se edinstveni i bez presedan. Za razlika od drugite tranzicii kon demokratijata vo drugite zemji, ovie zada~i ne samo { to podrazbi raat promena na oblicite na vlasti na pravni te odnosi na dr`avata i op{testvoto, tuku imaat i dopolnitelna zada~a za reformirawe i transformirawe na ekonomijata. Ovaa zada~a ne mo`e da se realizira simultano pokraj me|uzavisnosta i ~esto sproti vstavenite "logiki" na politi~kata i ekonomskata transformacija, { to vo eden del od politi~kata nauka e kondenzirano vo skepti~nata "teorema za nemo`nosta". Me|utoa, treba da se ima predvidi faktot deka so ovi e zada~i se soo~uvaat mnogu razli~ni zemji.

Navisti na postojat razliki od tranzicii te vo edna zemja od druga, no i vo ramkite na edna zemja. Se postavuvaat i pra{awa vo kontekst na "dilemata za simultanost": teritorijalni te pra{awa, pra{awata za demokratizacijata i ekonomski ot poredok, { to na poseben na~in poka`uvaat odredeno uslovuvawe od ti pot na prethodni ot re`im - toa e tolku o~igledno dokolku se sporedat raspadite na Sovetski ot Sojuz i Jugoslavija. Vlijanieto na prethodni ot re`im vrz perspektivite na tranzicijata, na primer kaj problemite na zamena na partijski ot monopol nad dr`avnata vlast so ustavopravni ograni~uvawa i demokratski izbranata vlast, sekako, }e ima razli~ni formi vo zemji vo koi se pojavile neкои elementi na pluralizam. Vo zemjite so posttotalitarni re`imi "drugata kultura", ili "paralelnoto op{testvo", mo`e da se zacvrsti do mera { to e

neophodna poradi formirane na konstitucionalna (vrz osnova na postojni ot ustav vospostavena) vlast preku pregovori (takanare~enite "trkalezni masi" vo Ungarija i Poljska). Takvi ot rezultat mo`e da obezbedi pogolem prostor za simultano vospostavuvawe pazari za demokratska konsolidacija.

Pri objasnuvaweto na op{ testvenite promeni, isto taka, treba da se koristi metodot na analiza na "transformativna praktika" vo oddelni zemji. Navedenovo proizluguva od faktot { to vo regi onot se odvi va plurali tet na tranzicijata vo dvostrana smisla: me|u zemjite se sogleduva pove}estranosta na razli~nite perspektivi { to ednostavno se razlikuvaat ne samo po stepenot, tuku i po kvalitetot. I meno, vo odredena zemja ne se odviva samo edna tranzicija, tuku pove}e. Tie tranzicii se odvivaat vo politiki~kata, ekonomskata i op{ testvenata sfera. Pokraj toa, vremeto na ovie procesi mnogu retko estimulirani i ni vnata artikulacija, isto taka, mnogu retko e harmoni~na.

Tokmu poradi navedenovo, posoodvetno e da se zameni ili barem da se dopolni generaliziraweto { to se zasnovuva vrz pretpostavkata za "sistemski identitet", { to se odnesuvaat na edna cela grupa zemji vo Isto~na Evropa. Poinku ka`ano, specifi~nat a forma razli~ni karaktéristiki na prethodni ot tip re`im gi oblikuva i na~niten na izlez od toj re`im. Ovie perspektivi ponatamugi oblikuvaat i samite mo`nosti za transformacija. Isto taka, namesto fokusirane na odnosot na demokratijata i pazarot, analizata bi trebalo da go spita i odnosot me|u razli~nite tipovi demokratija i pazari. Takvata analiza bi ni ovozmo`ila podobra procena za mo`nosti te, sekako razli~ni od zemja do zemja, za transformacijata na razni nivoa, a so toa i mo`nosta za konstituirane na arenite na demokratijata.

Dosega{nite iskustva uka`aa deka uvezene intelektualni koncepti li~at na "revolucija" oblikuvana od samite sistemi protivkoi tie i se borat. Barierte { to se postavuvaat vo tranzicijskite zemji vo golema mera se odredeni od ni vnite "zaedni~ki to~ki", a ne od razli~nite "po~etni to~ki". Tie bariere prete`no sekade se isti, i ako i shodot }e zavisi od istorijski nasledenite okolnosti, dobrata volja, od intelektualni ot kapaciteti odsre}ata.

[to da se ka`e za Makedonija? Ednostavno, pokraj site na{ i tranzicijski traumi, na{ ite propusti, zablude i gre{ki, ostanuva u{ te `elbata da se bide del od Evropa. Toa zasega edinstveno mo`e da ni povle~e da go sledime patot kon demokratijata i prosperitetot. Me|utoa, na{ i specifi~nosti se i pra{awata svrzani so transformacijata na ekonomijata i probl emite okol udr`avnosta. Otsustvoto od promeni vo site areni na demokratijata ja pravi tranzicijata vo Makedonija sosem razli~na od drugite zemji. Zatoa, konceptite za "zaedni~kata cel" ne mo`at vo dovolna mera da ja objasnat mo`nosta za demokratskata konsolidacija vo Makedonija. Otsustvoto od seriozni analizi za specifi~nostite na na{ ata tranzicija otvora mo`nosti za postojano povtoruvawe na istite gre{ki i zatvorawe vo ma|epsani ot krug na "permanentna tranzicija", koja }e im bide alibi za nemo}ta (a naj~estio i nesposobnosta) na na{ ite politiki~ari i intelektualci da se soo~at so realnata dosega{ na neuspe{nost na na{ ata tranzicija kon demokratijata.

Osnovna li teratura za tranzi tologijata:

1. Juan J. Linz & Alfred Stepan, Problems of Democratic Transition and Consolidation - Southern Europe, South America and Post-Communist Europe, Baltimore & London, 1996.
2. Claus Offe, "Capitalism by Democratic Design? Democratic Theory Facing the Triple Transition in East Central Europe", Social Research, Vol.58, No.4, 1991
3. David Stark, "From System Identity to Organizational Diversity: Analyzing Social Change in Eastern Europe", Sisyphus, 1 (VIII), 1992
4. Adam Przeworski, Democracy and the Market: Political and Economic Reforms in Eastern Europe and Latin America, Cambridge, 1991.
5. Transitions to Democracy, Lisa Anderson (Editor), Columbia University Press, New York Chichester, West Sussex, 1999,

G-di n \orge I vanov

SONOT NA MALKUMI NA STANA REALNOST ZA SI TE

Po-etokot na 20 vek za evropski ot konti nent zna-e{ e po-etok na u{ te edna f aza pol na so nepri jatel stva, predrasudi , nadmudruvawa, pregrupi rawa i , kone~no, vek vo koj se slu~ija dvata voeni sudira, dosega najkrvavi vo istorijata na ~ove{ tvoto. Sepak, zna~eweto na ova stol eti e ne e samo vo toa. Ova be{ e i vek vo koj Evropejci te vl egoa vo nova etapa na svoi te me|usebni odnosi , zna~i tel no razl i ~na od dotoga{ ni te. Vtorata pol ovi na na vekot go donese i po~etokot na real i zaci jata na ni za proekti i i dei od mi nati te vekovi na mnogu pol i ti ~ari, filozofi, nau~nici i crkovni velikodostojnici koi ja razrobotuval e i dejata za obedi nuvawe na evropski te narodi i kraj na krvavi ot na~i n na koj se re{ avale nedorazbi rawata me|u dr` avite; po~nuvaj}i od Pjer Di bua i negovata "Hri sti janska republ i ka" od 13 vek, Marsi li j Padovanski , Erazmo Roterdamski , De Sul i , [arl I ri ne de Sent Pjer, I manuel Kant, pa si do Panevropskoto dvi `ewe na Ri hard fon Kudenhof Kalergi od dvasettti te godi ni na 20 vek. Uslovi te za u{ te eden obi d vo taa nasoka bea sozreani po krajot na Vtorata svetska vojna. Dvajca evropski demohri sti janski pol i ti ~ari go dadoa najgol emi ot pri dones za pomi ruvawe na vekovni te nepri jatel i i nivnata transformacija vo promotori na evropskoto pri jatel stvo: Robert [uman, francuski mi nister za nadvore{ ni raboti , i Konrad Adenuaer, germanski sojuzen kancel ar.

Edna i zjava na Adenauer dadena po porazot na Germani ja vo 1918 godi na verojatno za nego va`ela i po Vtorata svetska vojna: "Vremi wata na pol i ti ~ka kat ast rofa se osobeno pogodni za izgradba na ne{ t o novo!" Momenti te po krajot na vojната donesoa mnogu mo`nosti "za izgradba na ne{ t o novo". Kl u~ni te odl uki se nosat vo takvi vremi wa, i }e be{ e `al osno dokol ku ne se najdat lu|e koi }e i maat dovol no hrabrost da gi napravat prvi te istori ski ~ekori . Adenauer be{ e takov ~ovek. Negovoto i skustvo vo lokal nata pol i tka, kako f unkcioni er vo gradskoto rakovodstvo, a potoa i kako gradona~al ni k na Kel n verojatno }e mu go dade neophodnoto i skustvo za vodeweto na Germani ja po 1949 godi na, kako prv sojuzen kancel ar. Peri odot po Prvata svetska vojna i okupaci jata na Rurskata obl ast, vo gol em del se pokl opuva so negovata gradona~al ni ~ka f unkcija. Vo 1917 godi na toj stanuva najml ad gradona~al ni k vo Prusi ja, f unkcija na koja ostanuva do 1933 godi na i podemot na Treti ot rajh. Za vreme na negovoto rakovodewe so Kel n, gradot do` i vuva mnogu kri zi - pol i ti ~ki, bezbednosni i ekonomski, no negovi te `i tel i ni koga{ ne ja zagubi ja doverbata vo svojot voda~, koj uspe{ no pregovara{ e so sekoj koj mo` e{ e da mu pomogne na gradot. Po okupaci jata od sojuzni ~ki te si li vo 1918 godi na, Adenauer osobeno se i staknuva so svoi te takti ~ki sposobnosti vo odnosi te so francuski te, bel gi ski te i bri tanski te voeni i dr` avni f unkcioni eri, so cel da obezbedi pove}e pogodnosti za gra|ani te. Adenauer uspe{ no real i zi ra pove}e proekti zna~ajni za Kel n: obnovata na uni verzi tetot vo 1919 godi na, gradski ot zel en pojas, za` i vuvawe na pove}e i ndustri ski kapaci teti i moderni zi rawe na urbani sti ~koto ureduvawe na gradot. "Dvi `eweto za Rajnskata obl ast" vo 1918/19 godi na i i dejata za rajnska sojuzna dr`ava ni koga{ ne be{ e pol i ti ka cel osno poddr` ana od Adenauer. Sepak, i vo ovoj pogl ed, Adenauer uspe{ no bal ansi ra{ e so si te pol i ti ~ki si li, pred si so Franci ja, i uspeva{ e da go najde najpogodni ot na~i n od ni v da i zvl e~e pol i ti ~ka pol za. Negovata ul oga e zabel e` i tel na i vo kri znata 1923 godi na, koga vo Germani ja vl adee{ e gal opi ra~ka i nf l acija, okupaci ja, koga toj za moment se vra}a na svoi te pl anovi za rajnskata dr`ava, no samo vo nasoka da se spre~at cel osni ot ekonomski kol aps i bedata na gra|ani te. Ti e pl anovi bea napu{ teni so podobruvaweto na ekonomskata sostojba. Od 1921 do 1933 godi na Adenuaer ja vr{ i i f unkcijata pretsedatel na dr` avni ot sovet, a so doa|aweto na vl ast na naci sti te, Adenauer e razre{ en od gradona~al ni ~kata pozici ja, so { to po~nuva negovi ot progono od Hi tlerovata vl ast.

Po krajot na Vtorata svetska vojna, Adenuaer be{ e eden od retki te pol i ti ~ari koi , bl agodareni e na zasl ugi te od prednaci sti ~ki ot peri od, i maa vli jani e vo pol i ti ~ki ot ` i vot vo Germani ja. Kako takov, toj povtorno stanuva gradona~al ni k na Kel n, po vtor pat nao|aj} i se po pozi ci ja da go obnovi gradot od voeni te razurnuvawa. Me|utoa, nabrzo toje penzi oni ran od bri tanskata okupaci ska vl ast zaradi negovi te kri ti ki upatени kon ni v. Povlekuvaweto od gradona~al ni ~kata f unkcija ne zna~e{ e i negovo povlekuvawe od pol i ti ~ki ot ` i vot. I ako ve}e 70-godi { en, pristapuvaj} i kon Hristijansko-demokratskata unija (CDU) toj go po~na svojot podem kon vrvot na germanskata i evropskata pol i ti ~ka scena. Na 15 septemvri 1949 godi na Konrad Adenauer e izbran za sojuzen kancel ar, podgotven da go iskoristi svoeto dol gogodi { no i skustvo i znaewe vo obnovata na Germani ja i nejzi nata ramnopravnost vo evropskoto semejstvo.

Edna od prvi te akti vnosti za ostvaruvawe na ova a cel be{ e da ja pomi ri Germani ja so nejzi ni te sosedi , pred si so vekovni ot neprijatel Franci ja, neohodnost { to toj ja uvi de za vreme na negovata gradona~al ni ~ka f unkcija i godi ni te po Prvata svetska vojna. Ekonomski te interesi na dvete zemji bea po~etna to~ka okolu koja Adenuaer bara{ e pomi ruvawe. Zaedno so f rancuski ot mi ni ster za nadvore{ ni raboti [uman i negovi ot sorabotni k @an Mone, Adenauer gi postavuva temel ite na evropskoto pomi ruvawe i obedi nuvawe. @el bata za obedi nuvawe be{ e son na demohristijanski te pol i ti ~ari [uman, Adenuaer i i tal i janski ot premi er Al ~i de de Gasperi . Eden od osnovni te pri nci pi na parti i te so ova a ideol ogi ja e mi rot, kako pretpostavka za ekonomski razoj i pol i ti ~ko edi nstvo na evropski te narodi . Osnovaweto na Evropskata zaedni ca za jaglen i ~elik (EZJ^) vo 1951 godi na be{ e inspirirano tokmu od ova a cel : kraj na vekovni te neprijatelstva i za~ekoruvawe vo era na mir i bl agosostojba. Vo integracijata na evropski te dr` avi , Adenuaer ja gleda{ e i mo` nosta za obedi nuvawe na podelenata Germani ja; za nego obedi nuvaweto na Evropa i obedi nuvaweto na Germani ja bea dve strani na eden i st medal , koncepci ja { to } e stane real nost mnogu godi ni potoa.

Me|u najgol emi te zasl ugi na Adenauer e i negovata uloga vo ekonomskata stabilizacija i obnova na povoena Germani ja vo koja vl adeeja beda i si roma{ tija. Ekonomskata pol i ti ka na Adenauer vkl u~uva{ e namal uvawe na danoci te, pri vati zaci ja na dr` avnata industri ja, ravoj na mal ite i sredni pretprijatija, ref orma na penzi ski ot si stem, i stabi l nost na ceni te. Pod vodstvo na Adenauer Germani ja gi nadmi na si te kri zi i obi di te za nejzi no sl abeewe i pretvorawe vo agrarna dr` ava, i stana edna od dvi ` e~ki te ekonomski si li vo Evropa. Pol i ti kata na socijal no-pazarno stopanstvo Adenuaer ja promovira{ e zaedno so Ludvi g Erhard, mi ni ster za stopanstvo i negov nasl edni k na f unkcijata pretsedatel na CDU vo 1963 godi na. Sozdavaweto na zaedni ~ki ot evropski pazar vo gol em del e zasl uga tokmu na Adenauer i Erhard, koi se zal agaa za zaedni ca na slobodna trgovija, niski nadvore{ ni carini i mi ni mi zi rawe na bi rokratijata, protekci oni zmot i di ri gi ranosta. Pokraj sorabotkata so Erhard, Adenauer voveduva i pove}e ref ormi vo dano~nata sf era zaedno so mi ni stri te za f i nansi i vo negovi ot kabi net Fri c [ef ner i Franc Ecel , preku koi danoci te bea zna~i tel no namal eni .

Adenauer go dade svojot zna~i tel en pri dones i vo nadmi nuvawe na vnatre{ nata podel enost na Germani ja me|u katol i ci i protestanti . U{ te vo 1922 godi na toj se zal aga za sojuzni { tvo me|u katol i ci te i nekatol i ci te, i me|usebno poddr` uvawe i po~i tuvawe, { to } e bi de i edna od podl ogi te za osnovawe na CDU vo podocne` ni ot peri od. Vo peri odot na svojot gradona~al ni ~ki mandat toj e zagri ` en od moral nata erozi ja vo gradovi te i si ja postavuva cel ta za vra} awe na hri sti janskata eti ka vo javni te raboti i vo gradski ot ` i vot. Hristijanstvoto e eden od temel ite na evropskoto zaedni { tvo, a Adenuaer } e ostane zapameten i po usvojuvaweto na hri sti janski te pogl edi vo negovata pol i ti ~ka akti vnost.

Za podobruvaweto na sl i kata za Germani ja e i I zrael ski ot dogovor od 1952 godi na, so koj Adenuaer zaedno so David Ben Guri on poka` aa deka ` eruvaat vo edna poi nakva

Germanija i poinakvi odnosi me|u Germancite i Evreite. Adenuaer smeta{ e deka i spravuvaweto na i stori skata nepravda, { to naci sti ~ki ot re` i m i m ja nanese na Evrei te, e dol`nost za si te Germanci . Toj } e ostane zapameten kako pol i ti ~ar koj sobra hrabrost vo i meto na si te Germanci da po~ne nova etapa vo germansko-evrejski te odnosi , i koj se obi de daja nadomesti neprocenl i vata { teta na evrejski ot narod.

Vo pedesettite godini Adenauer zaedno so drugite evropski voda~i silno ja poddr`uva prodlabo~enata integracija na evropskite dr`avi, { to prodol`uva so osnovaweto na Evropskata ekonomska zaedni ca (EEZ) i Evropskata zaedni ca za atomska energija (EVROATOM) vo 1957 godi na. Sepak, Adenuaer ne be{ e eden od oni e pol i ti ~ari koi baraa { to pobrzo integrirawe vo site sferi, tuku se zalaga{ e za potemelno i povrzuvawe, ~ekor po ~ekor. Toj be{ e eden od retkite pol i ti ~ari koi ja promoviraa i dejata za evropskoto obedi nuvawe u{ te vo periodot pred Vtorata svetska vojna i bea u~esni ci vo nejzi noto sproveduvawe vo realnosta vo pedesettite i { eesettite godini. Nasledstvoto na Adenauer e nesomneno od ogromno zna~ewe za prodlabo~uvaweto na evropski te obedi nuva~ki procesi, { to podocna } e se sl u~i.

Pokraj negovoto dr`avni ~ko zna~ewe, Adenauer e i eden od vtemeluva~ite na demohri stijanskata i deja na evropski ot kontinent. I meno, vo dekemvri 1925 godi na, vo Pariz se odr`uva Prvi ot me|unaroden kongres na hri stijanski narodni partii, od kade { to proizleze i dejata za osnovawe na Me|unarodni ot sekretarijat na demokrat ski partii so hrist ijanska inspiracija (*Secrétariat International des Partis Démocratiques d'Inspiration Chrétienne SIPDIC*). Rabotata na ovaa organi zacija se odvi va sî do 1939 godi na, a so nejzi ni ot posl eden kongres, vo oktombri 1932 godi na vo Kel n, predsedaval tokmu Konrad Adenauer. Na ovoj posl eden kongres bilo usvoeno i zavr{ no komi ni ke vo koe se bara postepeno uki nuvawe na trgovski te bari eri, a isto taka be{ e pokrenat i ideal ot za cel osno obedi neta Evropa. Po zavr{ uvaweto na Vtorata svetska vojna na demohri stijani te i m be{ e lesno da se vratat na me|unarodnata scena. Potrebata za sorabotka po vojната be{ e neophodna, a ulogata na Konrad Adenauer povtorno be{ e zna~ajna. Po ini cijati va od demohri stijani te od [vajcari ja, vo 1946 godi na be{ e osnovana Novi me|unarodni grupi (*Nouvelles Equipes Internationales NEI*). Konsti tuti vni ot kongres na NEI be{ e odr`an vo [adfonten, Belgija, vo 1947 godi na. Delegati te na kongresot se obvrzaa aktivno da sorabotuvaa za ref ormi raweto na Evropa, na dr`avno, soci jal no i ekonomsko ni vo, so cel mi rna sorabotka i po~i tuvawe na ~ovekovi te prava, sl obodata i op{ testveni ot napredok. Na ovoj kongres, prvpat po vojната na eden me|unaroden nastan be{ e pri f atena germanska del egacija kako ~lenka so ednakvi prava. Ve} e na vtori ot kongres na NEI vo Luksemburg, CDU u~estvuva{ e pod vodstvo na Konrad Adenauer. Adenauer u~estvuva{ e i na poznati ot Kongres na Evropa, { to se odr`ava vo 1948 godi na vo Hag.

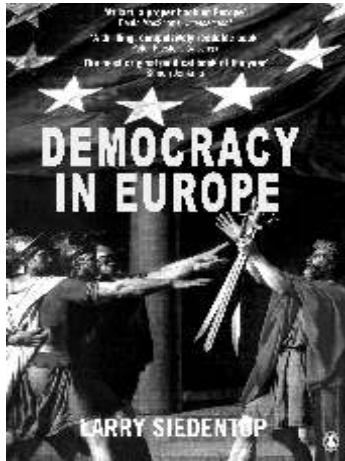
Sosema e sigurno deka bez Konrad Adenauer, Hri stijansko-demokratskata unija (CDU) nema{ e da bide najuspe{ nata pol i ti ~ka partija vo Germanija. Toj } e ja po~ne dvaesetgodi { nata domi nacija na CDU na germanskata pol i ti ~ka scena, period vo koj zaedno so svoi te sopartijci } e gi real izi ra pol i ti ~kata, ekonomskata i bezbednosnata stabi l i zacija na zemjata po Vtorata svetska vojna.

Adenuaer be{ e pol i ti ~ar { to re{ itelno se sproti vstavuva{ e na sekakov vid nacionalizam i ekstremizam. Toj e osobeno zaslu`en i za celosno novi ot imix na Germanija vo Evropa i svetot, od "trouble-maker" na evropski ot kontinent vo prvata pol ovi na na 20 vek, kon promotor i dvi `e~ka sil la na evropski ot napredok vo pedesettite i { eesettite godini. So nego na ~elo Germanija povtorno se zdobi so me|unarodno priznavawe i poddr{ ka, i nejzi no zacvrstuvawe vo zaednicata na narodi te kako ramnopraven igra~. Na vnatre{ en plan toj ja izvl e~e Germanija od voeni te rui ni i gi pobe di si roma{ tijata i bedata. Obedi nuvaweto na Germanija kon krajot na 20 vek be{ e logi ~na posledica od pove} e faktori, no pol i tikata na Adenauer e sigurno eden od pozna~ajni te. Pro{ i ruvaweto na Evropa kon i stok be{ e potreba { to toj ja zabel e` a u{ te

pred pedeseti na godi na. Za nego Evropa mora { e da bi de sil na i vl ijatel na, i evropskata i dni na mora { e da i m bi de zagaranti rana na si te dr ` avi na evropski ot konti nent.

I zgradbata na Evropa po Vtorata svetska vojna e nezami sl i va bez ul ogata na Adenuaer. Toj go ras~i sti patot na Germani ja i na Evropa za edna svetl a i dni na, ekonomski napredok i bl agosostojba na si te evropski gra | ani . So sozdavaweto na EZJ^ vo 1951 godi na nekol kutemi na evropski l i deri po~naa da go gradat sonot za obedi neta Evropa. Ti e ja i maa vi zija za edi nstvo na Evropejci te i veruvaa vo svojot zaedni ~ki pat kon sl obodata i mi rot. Denes, pedeseti na godi ni potoa, obedi neta Evropa e real nost za si te.

I ako Konrad Adenauer e germanski pol i ti ~ar, koj navi dum nema ni { to zaedni ~ko so na { i te bal kanski prostori, sepak mo ` eme mnogu da nau~i me od negovoto iskustvo i na~i not na koj toj i drugi te evropski l i deri gi povedoa svoi te narodi kon ekonomska i pol i ti ~ka i ntegraci ja i vojni te i krvoprol evawata gi zameni ja so zaedni ~ki i nsti tuci i i zaedni ~ki voeni sili . Naci onal i zmot i mi l i tari zmot se najkarakteristi ~ni te obel e ` ja na Bal kanot vo 20 vek. Voeni te sudi ri ovde bea najomi lenoto sredstvo za re { avawe na konf l i kti te me | u bal kanski te narodi . Sekoj konf l i kt vl e~e { e koreni od prethodni ot, sekoj sekomu mu vra } a { e za nekoja nepravda nanesena porano, se "osl oboduvavme" edni so drugi od nekoje treto ropstvo, gi zazemavme domorodni te i etni ~ki te teri tori i i tn. Denes, vo po~etokot na 21 vek, pedeseti na godi ni po po~etoci te na evropski te i ntegraci ski procesi , Bal kanci te se na dobar pat da stanat Evropejci . Po dol gi ubeduvawa i i naetewa, vreme e i ni e da po~neme da sf a } ame deka morame da ` i veeme edni so drugi i deka denes na Zemji nata topka vojni vodat Af rikanci te i Azijci te, a narodi te vo Evropa u { te od poodamna se obedi nuvaat i zaedni ~ki odat napred. Dene { nata generaci ja makedonski pol i ti ~ari , no i si te Makedonci , i maat dol ` nost da potvrdat deka i stori ski , kul turno i ci vi l i zaci ski Makedoni ja i makedonski ot narod se del od Evropa.

RAZVOJ NA DEMOKRATI JATA VO EVROPSKATA UNI JA: I STORI SKI I SKUSTVA I NOVI KOMPROMI SI

Kako na prakti~en na-in da se spojat iskustvata od mi natoto i da se i skori stat vo gradeweto na i dni nata? Kako da se iskoristat kulturnite vrednosti i civilizacijskite dostignuvawa na razli~ni politi~ki entiteti { to ve}e 40 godini se obedineti okolu zaedni~kata ideja za evropsko edinstvo?

Lari Siedentop se obi duva da odgovori na ovi e pra}awa. Vo negovata kniga Demokrati jata vo Evropa vo i zdani e na Pengui n Books od 2001g. toj se obi duva da otvori edna debata za novi ot pol i ti ~ki si stem na Evropa.

I meno, kako prof esor po pol i ti ~ki teori i na Uni verzi tetot vo Oksf ord, so poseben i nteres za f rancuski ot l i beral i zam, toj se obi duva da poti kne edna debata na eden krajno provokati ven i sti mul ati ven na~i n. I maj}i mnogu jasna percepcija za vl i jani eto na pol i ti ~koto vo sekojdnevni ot ` i vot toj pra}a mnogu si l na poraka za i dni nata na Evropa. Federal i zmot e i dni nata na Evropa.

Evropskata unija denes e pove}e od unija, no pomalku od dr`ava, e naj~estata def i ni cija koja se upotrebuva za sega{ ni ot politi~ki sistem na EU. No dali ova a beni ngna def i ni cija zasl u` uva da bi de eti ketata na eden grandi ozen i vi zi onerski proekt kako { to e EU?

Lari Siedentop ne misli taka. Zemaj}i go za primer modelot na SAD toj na bri l i janten na~i n ja detekti ra razvojnata di nami ka na EU, vo ni tu eden moment ne gubej}i ja od vi d kompl eksnosta na Unijata, razli~ni te teri tori i { to gi obedi nuva, lu|eto koi ` i veat tamu, kul turi te { to egzi sti raat, jazi ci te { to se zboruvaat...

Trgnuvaj}i od aksiomata deka federativnoto ureduvawe e posakuvanata cel na Evropa toj ` estoko gi brani ti e pozici i vnesuvaj}i novi el ementi vo sl i kata i otvoraj}i cela paleta novi pra}awa koi se od su{ ti nsko zna~ewe za federativnata i dni na na Evropa, zacrtana u{ te od vremeto na Konrad Adenauer, [arl de Gol ...

Federativni ot pri nci p, razbran kako pravo na samovl adeewe na pomal i regi oni koi bi gi admi ni stri rale sekojdnevni te obvrski na gra|ani te, vo praktika najbli sku do germanski ot pol i ti ~ki si stem, gradat ~uvstvo na pri padnost i zaedni { tvo na lu|e koi mo` ebi i ni koga{ nema da se sretnat eden so drug. Ova e ameri kanskata real nost i evropski i deal kon koj treba da se stremi Unijata.

Dosega{ ni te i nstrumenti i mehani zmi preku koi f ederativnosta se zajaknuva vo EU se ekonomski te. Sozdavaweto zaedni ~ki pazar i voveduvaweto zaedni ~ka val uta ne se samo ~ekori kon pogol ema i ntegraci ja na Unijata. Vo momentov ti e se stol bovi te na koi se gradi federativnosta. Po koja cena? Vo isto vreme, ispi tuvawata na javnoto mi sl ewe vo razli~ni zemji vo EU poka` uvaat deka gra|ani te na razli~ni te zemji ne stojat cvrsto na i deal ot za f ederal i zaci ja. Ponatamu otka` uvawata od naci onal nata val uta ne bea sekade pri fateni so lesnotija. Vo odredeni zemji i den-deneska se to~livi i prisutni reperkusi i te od toa (I tal i ja).

Pri ~i ni te za otsustvoto od poddr{ ka mo` e da se loci raat na razli~ni mesta: vo postoeweto na razli~ni politi~ki ureduvawa, i stori ski iskustva i politi~ki kul turi. I ako problemot e primarno ekonomski po svojata priroda, re{ eni eto e politi~ko. Gradeweto pocvrsto federativno ureduvawe vo EU ne e usloveno samo od razli kata vo evol uti vni ot razvi tok na dr`avi te, tuku golema pre~ka pretstavuva i otsustvoto od prakti ~ni el ementi na zaedni { tvo, zaedni ~ki jazi k.

Si dentop na geni jal en na~i n gi ot sl i kuva i deteki ti ra probl emi te { to se kurentni vo EU, i nudi eden si stemati zi ran pri stap kon ni v. Ako se ostavi na si l ata na ekonomskata i nterakci ja, sl edej} i ja l o gi kata na [umpeter deka poedi necot vo pol i ti kata i ma ul oga na potro{ uva~, a demokratski ot proces ja i ma ul o gata na pazar i se namal uva kohezi vnata si l a na socijal ni te i nterakci i koi i taka se sl abi vo EU, no i se zanemaruvaat i drugi te karakteri sti ki na edno demokratsko ureduvawe, kako { to se pretstavuvaweto na gra|ani te vo i nsti tuci i te i di stri buci jata na mo} ta vo si stemot na ureduvawe.

Re{ eni eto na Si dentop, i ako toj skromno i nepretenci ozno go okval i f i kuva kako provokaci ja za ponatamo{ ni debati , e kompl eksno i sl o` eno, no vo ni tu eden moment ne e monotono. Zemaj} i gi predvi di skustvata i speci f i ~nosti te na modeli te na pol i ti ~ki te sistemi na Germanija, Velika Britanija i Francija, toj ja razi va genezata na i dni ot pol i ti ~ki si stem na EU.

Raznovidni te pol i ti ~ki kul turi mo` e da se obedi nat samo ako im se dozvoli i obezbedi vi sok stepen na avtonomi ja i samovl adeewe. Tokmu vo toa toj ja gl eda esenci jata na federalizmot kako brana na ve} e postojni ot i raste~ki trend na zasiluvawe na i ngerenci i te i mo} ta na Bri sel . I dni nata na EU ne treba da bi de eden si l en centar koj } e gi admi ni stri ra raboti te od zaedni ~ki i nteres na zemji te~l enki , kako { to e pri merot so pol i ti ~ki ot si stem vo Francija.

Na eden, na momenti luciden, no anal i ti ~ki izdr` an i bi star na~i n Si dentop ja detekti ra pri sutnosta i vtkaenosta na f rancuskoto vl ijani e vo i nsti tuci i te na EU. Pi oner na i dejata za EU, gl aven nosi tel i sega{ en stol b, Francija denes do taa mera se i ma vtkaeno vo si stemot na EU { to svoi te naci onal ni i nteresi vo najgol em del gi ostvaruva preku evropski te i nsti i tuci i .

Ova mo` e da se vidi vo protiveweto na Francija na kakvi bilo izmeni na zaedni ~kata zemjodel ska pol i ti ka od koja taa i ma najgol ema korist, a od druga strana samata taa pri donesuva mnogu mal ku vo zaedni ~ki ot buxet na Unijata sî u{ te ~uvaj} i gi svoi te pazari zatvoreni i svoi te fabriki nepri vatizirani. Duri i skore{ ni te poti knuvawa, spored Si dentop, za f ederal i zaci ja se poti knati od Francija koja, pl a{ ej} i se od obedi nuvaweto na Germanija, pri ti ska za za` i vuvawe na zaedni ~ki ot pazar i za voveduvaweto na evroto kako bi mo` el a da vl i jae vrz germanskata vnatre{ na pol i ti ka, i maj} i go sî u{ te primatot vo EU, a vo isto apstrahi raj} i ja Bri tani ja od pregol emo vl ijani e i so toa stavaj} i brana na mo` ni te angl o-ameri kanski vl ijani ja.

Vrskata me|u dvete tezi, federacijata kako i dni na i perfidno to f rancusko vl ijani e, Si dentop f asci nantno ja obedi nuva vrz pri nci pot na nov pol i ti ~ki si stem na EU.

Model ot { to treba da se sl edi e ameri kanski ot koj na sekoja i ndi vi dua ñ ovozmo` uva pogol emo u~estvo vo javni ot i pol i ti ~ki ot ` i vot. Ova najlesno e osvarlivo preku izrabotka na eden zakonski dokument { to bi bil zaedni ~ki za site i koj na eden minimal i sti ~ki na~i n bi gi ureduval odnosite vo sekoja dr` ava~lenka na EU. Zaedni ~ki ot ustav se nametnuva kako potreba na pol i ti ~kata i ntegraci ja na EU. Pokraj toa, Si dentop poso~uva i drugi i nstrumenti za ostvaruvawe na f ederal i zaci jata na EU. Toa e voveduvaweto senat vo si stemot na EU, koj treba da ja i ma ul o gata na posredni k me|u f ederal ni te vl adi i di rektni te pretstavni ci na evropski te i nsti tuci i i zaedni ~ki ot evropski sud pred koj si te bi bil e ednakvi .

Zna~i , za da se zasil i i ntegraci jata treba da se poti kne i ndi vi dual noto u~estvo vo pol i ti ~ki te procesi , i da se vovedat novi modeli za pretstavni ~ki te i nsti tuci i i da se ostvari po{ i roka raspredel ba na mo} ta.

Sega{ ni te modeli na koncentraci ja na mo} ta vo Bri sel , zajaknati so ekonomski ot vulgarizam na f ederal i zaci jata, nema da bi dat tol ku efektivni zatoa { to ako pol i ti ~kat a i ntegraci ja e nevozmo` na bez ekonomska i ntegraci ja, ekonomskata

int egracija sama posebe e besmi sl ena bez pol i t i ~ka i nt egracija.

Vo konstelacijata na odnosi vo EU knigata e { i roko pri f atena kako zna~aen pri dones na eden um { kol uvan na Harvard i Oksf ord vo prodol ` uvaweto na davawe novi kval i teti na debati te okol u evropski te i ntegrirawa.

Makedonskata javnost, nemaj} i ja mo ` nosta da ja i ma knigata prevedena i objavena na makedonski , ja do~ekuva vo sosema razl i ~na si tuacija.

No, pokraj potrebata da se i ma uvid vo aktuel ni te debati za pri nci pi te na i dni te i ntegrirawa na EU, vo koja sakame da bi deme del i ni e, knigata i ma poenti { to dosl edno mo ` at da se pri menat vo Makedoni ja.

Kako i skl u~i tel en pol i ti ~ki nau~ni k, Lari Si dentop uspeal jasno da ja artikul i ra potrebata od jasen i razbi rl i v ustav { to } e bi de pri f aten od si te segmenti ~i i odnosi treba da gi regul i ra, vo isto vreme ovozm o ` uvaj} i i m ja { ansata da gi za~uvaat svojot i denti tet i svojata kul tura i i sti te da gi unapreduvaat.

Takvi ot ustav e su{ ti nski el ement vo potti knuvaweto na gra| anskata akti vnost i parti ci paci ja kako stol b na f ukci onal ni ot demokratski si stem.

G-di n Tal eski Dane

VO POTRAGA PO TEORI JA ZA DENE [NO VREME

Za kni gata „Ota de postmodernata pol i ti ka,,
na Honi Fern Hajber

Spored @an-Pol Sartr, ne postoi edna f i l o z o f i j a, tuku pove}e razl i ~ni f i l o z o f i i . Sekoe znaewe ({ to bi zna~el o, kvantum od soznani ja karakteri sti ~ni za eden na~i n na ` i vot i za edno vreme) i sekoja f i l o z o f i j a si i maat svoja soodvetna epoha, svoj soodveten senzi bi l i tet na vremeto. Gol emi te f i l o z o f s k i pravci (empi ri zmot, raci onal i zmot, f rancuski ot materi jal i zam, germanski ot kl asi ~en i deal i zam, marksi zmot i tn.) ne sl u~ajno se pojavi ja toga{ koga se pojavi ja.

Ti e, me|u drugoto, bea i gl asnogovorni ci na razl i ~ni te potrebi za transcendi rawe na postojni ot kul turen i op{ testven poredok na ne{ tata. Empi ri zmot i raci onal i zmot, na pri mer, i pokraj toa { to su{ ti nski se razl i kuvaa spored sredstvata, sepak, na krajot na kra i { tata i maa edna zaedni ~ka cel . Moti vaci jata za gradeweto na svoi te proekti ti e ja gl edaa vo pot~i netosta na ~ove{ tvoto na pri rodata i vo zakoravenosta na tradi ci onal noto mi sl ewe. Spored gl avni te zastapni ci na ovi e f i l o z o f s k i pravci (tuka, pred sî , mi sl am na F rensi s Bekon i na Rene Dekart), re{ eni eto na probl emot nedvosmi sl eno se nao|a vo povtorno otkri vawe na razumot po mnoguvekovnata negova okupi ranost od hegemoni jata na tradi ci jata i na crkovni te kanoni . Ottamu, osl oboduvaweto na razumot so sebe povl ekuva ni za emanci pi ra~ki potenci jal i { to bi l e subl i mi rani dotoga{ . Zastapni ci te na f rancuski ot materi jal i zam, pak, se zal agaa za prosveti tel stvo. Re{ eni eto na probl emot ti e go gl edaa vo povi kot za edno masovno educi rawe na lu|eto. Ne e ni ~udno { to poradi svojata enci kl opedi ska educi ranost ti e ~estopati se narekuvaat i "enci kl opedi sti ". Ti e smetaa deka vi sti nskata, avtenti ~na sl oboda nastapuva samo dokol ku ne postojat mra~ni , nei spi tani i nepoznati ne{ ta. Samo koga ~ovek navi sti na }e ja osoznae pri rodata takva kakva { to e, samo koga }e uvi di deka nema potreba od voveduvawe eden nepotreben i zamrsuva~ki koncept, kakov { to e onoj za Bog, samo toga{ mo` e da se re~e deka toj e navi sti na sl oboden - l i { en od mnogute zabludi { to go popre~uvaat negovi ot napredok. Ponatamu, pojavata na germanski ot kl asi ~en i deal i zam doa|a neposredno po F rancuskata bur` oaska revol uci ja od 1789 godi na. Toj, me|u drugoto, gi sl edi nejzi ni te i dei , a vo bur` oazi jata ja prepoznava tokmu vi sti nskata emanci pi ra~ka kl asa na ~ove{ tvoto i go nasetuva krajot na i stori jata personi f i ci ran vo Pru{ kata monarhi ja (Hegel). Najposl e, marksi zmot od 19 vek nema{ e da bi de ni tu mo` en, ni tu, pak, potreben bez pojavata i zgasnuvaweto na si te prethodni f i l o z o f s k i pravci i i stori s k i nastani - poto~no, bez da se sozdatat usl ovi za edna op{ testvena stvarnost koja treba da se transcendi ra. Krajno si mpl i f i ci rano i general i zi rano, spored Marks, kapi tal i zmot kako op{ testven si stem treba da bi de nadmi nat za rabotata da ne bi de apol ogi ja na op{ testvoto i sredstvo za ugnjetuvawe, tuku medi um za i spol nuvawe na kreati vni te potenci jal i na ~ovekot. Za taa cel , tokmu bur` oazi jata (navodno, emanci pi ra~kata kl asa na ~ove{ tvoto) treba da se l i { i od vl asta i da se zameni so konceptot di ktatura na prol eteri jatot. Spored Sartr, vo 1960 godi na "dal eku od toa da e i scrpen, marksi zmot sî u{ te e sosema ml ad, re~i si vo detstvo: samo { to po~nal da se razvi va. Zna~i , toj ostanuva f i l o z o f i j a na na{ eto vreme: toj ne

mo` e da se nadmi ne, bi dej}i usl ovi te { to go sozdadoa nego sî u{ te ne se nadmi nati ”

Me|utoa, dal i so ova tvrdewe mo` eme da se sogl asi me 40 godi ni podocna? Sti gna li marksi zmot denes barem do pubertet? Nel i vremeto vo koe ` i veeme denes e vo mnogu ne{ ta poi nakvo otkol ku pred 40 godi ni ? Dal i ne ni e potrebna edna nova teori ja za sovremenata op{ testvena stvarnost, { to bi se bazi rala vrz edna nova metodologi ja? Ottamu, koja teori ja treba da ja izbereme od svetot na ideite? Dal i toa }e bide nekoja verzija na marksi zmot ili , pak, nekoja ml ada postmoderna pol i ti ka? Dal i ni treba nadmi nuvawe na postmodernata pol i ti ka so nekoja u{ te poml ada ili , pak, najsoodveten di skurs za nas bi bil onoj postkol onijalisti ~ki ot? Najposle, dal i samo edna teori ja ili , pak, pove}e teori i i stovremeno? Zo{ to, na pri mer, da ne se napravi si nteza od pove}e teori i , i maj}i ja predvi d kompl eksnata pri roda na sovremenoto gl obal no op{ testvo?

Honi Fern Hejber (Honi Fern Haber) vo nejzina kni ga *Ot ade post modernat a pol i ti ka (Beyond Postmodern Politics)* se obi duva da ponudi odgovor na neкои od ovie pra{ awa na toj na~in { to temel no i kri ti ~ki gi anal i zi ra trojcata gl avni zastapni ci na postmodernata pol i ti ka: @an-Fransoa Li otar, Ri ~ard Rorti i Mi { el Fuko. Spored nea, ne samo { to denes marksi zmot ne e pri sposoben na op{ testvenata stvarnost (vpro~em, taa nego voop{ to i ne go spomnuva), tuku i mnogu posve` ata postmoderna pol i ti ka ne uspeva so nea da izleze na kraj. Hejber smeta deka e dojdeno vreme (deka se sozdadeni usl ovi) za nadmi nuvawe na postmodernata pol i ti ka so edna nova opozi ci ska pol i ti ka, koja navi sti na (a ne samo dekl arati vno) bi se gri ` el a za razl i ~nosta i za subjekti te { to ne mo` at da se podvedat pod total i tetot na samo edna zaedni ca, tuku koi pri pa|aat na pove}e zaedni ci i stovremeno. Nejzi ni ot "proekt pravi tri ne{ ta. Prvo, toj i stra` uva { to e kori sno, a { to { tetno za proektot na opozi ci skata pol i ti ka vo postmoderni zmi te na Li otar i Rorti i vo poststruktural i zmot na Fuko, a potoa predl aga pati { ta za dvi ` ewe otade postmodernata pol i ti ka - kon pol i ti ka na razl i kata. Vtoro, mojata teza ja probl emati zi ra samata i deja na postmodernata pol i ti ka i na sekoja druga pol i ti ka na razl i kata, { to go pri fa}a zakonot na razl ikata kako apsolut. Edna vni matel na analiza na poststruktural izmot i postmoderni zmot za cel ite na opozi ci skata pol i ti ka e nu` na duri i za onie koi go si mpati zi raat postmoderni sti ~ki ot proekt, bi dej}i i dejata za postmoderna pol i ti ka stanuva manija, bez pri toa da bide podlo` ena na dovol no vni matel no pol i ti ~ko i spi tuvawe, a samoto vni matel no i stra` uvawe na postmodernata pol i ti ka }e poka` e deka taa, vsu{ nost, e { tetna za opozi ci skata pol i ti ka. Najposle, dodeka onoj komu mu se obra}a postmodernata pol i ti ka ne e bezna~aen, bi dej}i govori za potrebite na margi nali zi rani ot drug (` eni te, oboeni te lu|e, pederite, lezbijki te, rabotni ~kata kl asa, si roma{ ni te, bezdomni ci te...) i dodeka poststruktural i zmot i postmoderni zmot se kori sni { to gi nosat ti e potrebi na ~el no mesto vo sovremenata pol i ti ~ka debata, jas }e tvrdam deka poststruktural i zmot i postmoderni zmot, mo` ebi i roni ~no, na ti e potrebi i m uskratuvaaat sekakov pol i ti ~ki gl as. I nsi sti raj}i vrz uni verzal i zaci jata na razl i kata, postmodernata pol i ti ka gi i skl u~uva mo` nosti te od zaedni ca i od subjekti , { to se nu` ni za opozi ci ski ot otpor".

Ne e ni ~udno { to Hejber vo prvoto pogl avje najprvo se presmetuva so Li otar. I meno, tokmu kaj nego ovi e tendenci i doa|aat do nejcel osen i zraz. Hejber pri znavo deka Li otar e mnogu zaslu` en za naso~uvawe na vni manieto na javnosta kon nekol ku mnogu va` ni probl emi vo sovremenata pol i ti ~ko-f i l ozof ska mi sl a. Sepak, negovi te re{ eni ja na ti e probl emi ne ja zadovol uvaaat amerikanskata teoreti ~arka. Vo ovoj prikaz jas }e se ograni ~am samo na tri. Prvi ot probl em (mo` ebi kl u~ni ot) e probl emot na sepstvoto i na subjektot. Spored Li otar, nema di l emi deka sepstvoto e konstrukci ja na jazi kot. I meno, "semi oti kata ni go predo~uva f aktot deka ni e ni koga{ ne se soo~uvame so prosti f i zi ~ki objekti ili so nei nterpreti rani podatoci. Ni e sekoga{ i nu` no se soo~uvame so objekti i nastani , koi i maat ve}e svoe zna~ewe. So drugi zborovi , ona so { to ni e se soo~uvame se

znaci - ne postojat objekti , od edna strana, i mi sl i i zna~ewa, od druga; naproti v, nasekade postojat samo znaci . Dokol ku sakame da go razbereme na{ i ot op{ testveni i kul turen svet, morame da ja i stra` ime mre` ata od relacii koja im dava zna~ewa na objekti te i na nastani te". No, kako se doa|a do ti e zna~ewa, kako nekoe ne{ to dobi va odredeno zna~ewe? "Ozna~uvaweto i li zna~eweto proi zle guva od eden arbi traren proces na di f erenci jaci ja - sekoj znak e vmetnat vo si nxi r i l i si stem, vo ~i i ramki toj se odnesuva kon drugi te znaci preku si stemati ~nata i gra na razl i ki te. Vo si stemot na jazi kot i ma samo razl i ki ". Cel ta na vakvata postavenost na semi oti ~kata zadni na na Li otarovata pol i ti ka e da se i skl u~i mo` nosta od edno i ntegr i ra~ko i total i zi ra~ko sepstvo, koe kon svoi te pot~i neti bi se odnesovalo nasil ni ~ki, poto~no kako subjekt na promeni te. I nsisti raweto na arbi trarnosta i na razl i kata, spored Li otar, treba da go onevozmo` i toa: "Semi oti ~kata anal i za go decentri ra subjektot. Vo l i ngvi sti ~ki ot svet, avtorot na zna~eweto i s~eznuva bez i denti tet vo pol eto na di f erenci jal nata i gra - avtorot na zna~eweto stanuva "traga" vo l i ngvi sti ~ki ot akt. Poradi toa, epi stemol o{ ki ot subjekt se dekl ari ra za mrtov i l i , barem, za nespoznat l i v". Me|utoa, dal i so edna vakva zadni na se otvora prostor za otpor kon ve}e postojni ot teror nad drugi ot? Koga }e re~eme deka subjektot e decentri ran, promeni l i v, nedovr{ eni podl o` en na f ragmentacii ja, toga{ , vsu{ nost, govori me za ne{ to nekoherentno, haoti ~no i nemo}no - ne{ to koe ostaveno samo na sebe mal ku ne{ ta mo` e da i zmeni . I meno, naso~uvaj}i gi si te si l i kon potkopuvawe na temel i te na obedi nuva~ki te, di sci pl i ni ra~ki te i terorizi ra~ki te metanarati vi , Li otar, vsu{ nost, ja uni verzal i zi ra razl i kata (vtori ot probl em) do toj stepen { to sega taa e tol ku razl i ~na od si` drugo, { to ne e sposobna za davawe eden si len, zdru` en otpor. Toa e nemi novna posl edi ca koga edna krajnost se zamenuva so druga. Ottamu, ne e ni ~udno { to Li otar e tol ku protiv konsenzusot i zaedni { tvoto (treti ot probl em), bi dej}i smeta deka tie f unkcioni raat vrz principi pot na vospostavuvawe nasil no edinstvo koe, navodno, ja zanemaruva sekoga{ razl i ~nata pozicija na drugi ot. Na Hejber ne ñ odgovaraat re{ eni jata na Li otar, bi dej}i so ni v e uskratena mo` nosta za eden visti nski ostvarl i v otpor. Subjekti te tol ku mnogu se razl i kuvaat me|usebno { to ednostavno ne mo` at da se obedi nat spored nekoe barawe i na toj na~i n (vo zaedni ca) da dejstvuvaaat vo i me na nekoe zaedni ~ko dobro.

Me|utoa, naj` estoki te kri ti ki Hejber gi i ma rezervi rano za Rorti . Postojat dve kl u~ni nesogl asuvawa me|u Hejber i Rorti , { to jas ovde sakam da gi potenci ram. Prvoto nesogl asuvawe se sostoi vo povlastenata pol o` ba na "si l ni te poeti -i roni ~ari ". Tie, vsu{ nost, se gl asnogovorni ci te na l i beral noto op{ testvo - poredokot koj, spored Rorti , e najsoodveten za vremeto vo koe ` i veeme. Si l ni te i ntel ektual ci treba da poso~vuaat na podra~jata od ` i votot vo koi postojat nepravda i di skri mi naci ja nad drugi ot, bi dej}i Rorti smeta deka ne mo` e da postoi "glas na represi rani ot" i l i "jazi k na ` rtvata", bi dej}i edna{ sozadani ot jazi k, edinstveni ot { to ti e ` rti v go znaat i koj mo` at da si go zami sl at, ve}e ne f unkcioni ra, a tie premnogu stradaat za da stavat novi zborovi vo dejstvuvawe. Ovde povtorno i roni ~arot-i ntel ektual ec i ma esenci jal na, op{ testvena i (spored l i beral ni te standardi) va` na ul oga: cel ta si tuaci jata na ` rtvata da se prestori vo jazi k }e treba da se napravi za ni v od nekoj drug, a "l i beral ni ot novel ist, poet i l i novi nar e dobar vo toa". Me|utoa, Rorti zaborava deka "el i ti zmot e so premnogu vi soka cena za sol i darnosta, bi dej}i "sol i darnosta" ne samo { to e i zneverena so toa { to stanuva si nonimna so bogati ot, bel, bur` oaski, ma{ ki l i beral, tuku isto taka e i nsti tuci onal i zi rana na takov na~i n { to e i muna na kri ti ka od proti vre~ni gl asovi . Ovoj poi m na sol i darnosta voop{ to ne ostava prostor za opozi ci ska pol i ti ka - toj go uni verzal i zi ra total i tetot". So drugi zborovi , koj i kako odreduva kri teri umi za toa koj e i ntel ektual ec, a koj ne e? Vtoroto nesogl asuvawe me|u Hejber i Rorti e vo vrska so di sti nkci jata javno/pri vatno. Spored Rorti , javnata i pri vatnata sf era se podvoeni i ne

treba da postoji me{ awe na ednata vo drugata. Javnoto se izedna~uva so prakti~nato, so f orumot za pol i ti ~ko dejstvuvawe. Pri vatnato, pak, e sf era na kontempl aci jata, sf era za tvore{ tvoto na ironi~arite. Bezobrazno bi bilo, spored Rorti, toa da se naru{ uva. Me|utoa, spored Hejber, "Rorti go poetizira toa { to treba da bide politizirano. Osl oboduvaweto na "privatnato" od privatnato, pravej}i go podlo`no na pol i ti ~ka kri ti ka, javna kri ti ~ka ref l eksi ja (oksi moron, spored Rorti) i pol i ti ~ka debata i, so toa, pravej}i go pogolemi ot del od op{ testvoto podatli vo na promena vo pravci koi gi pri f a}aat barawata na oni e koi se ~uvstvuvaat i nsti tuci onal no margi nal i zi rani, e eden nu`en ~ekor vo sozdavaweto na opozi ci skata pol i ti ka. Edna teori ja, kako taa na Rorti, { to ja i nsti tuci onal izira podel bata javno/privatno, gi i nsti tuci onal izira margi nal i zaci jata i represijata". Gl edame deka krajni te konsekvenci i na di sti nkcijata javno/privatno, vsu{ nost, nî vodat kon Fukovata teori ja za mo}ta, spored koja, mo}ta dejstvuvava vo podra~ja, vo koi ne ni pomi sl uvavme deka bi mo`el a da dejstvuvava.

Hejber otvoreno vel i deka sogl edbi te i i dei te na Fuko najmnogu mo`at da kori stat za cel i te na opozi ci skata pol i ti ka. Taka, Fukovata anal i za na mo}ta, na primer, ni ovozmouva da gi razgl edame si te op{ testveni prakti ki - privatnato i sto kako i javnato kako potencijal no pol i ti ~ki. So toa, domenot na pol i ti ~koto stanuva otvoren za bezbrojni prei spi tuvawa, preobl i kuvawa i, mo`ebi, otpori. Fuko ni ovozmouva od pol i ti kata da barame da zeme predvi d cel a seri ja pra{ awa { to tradi ci onal no ne se smetaa za nejzi n domen, a bi dej}i tradi ci jata e tradi ci ja na bogati te bel i ma`i, tojni ovozmouva pol i ti kata da ja zememe predvi d od perspekti vata na margi nal i zi rani ot drug. Programata na Fuko koi nci di ra so programata na opozi ci skata pol i ti ka na Hejber, tokmu zatoa { to e su{ testveno za opozi ci skata pol i ti ka domenot na pol i ti ~koto da ne bide prethodno determi ni ran - toj sekoga{ treba da ostane otvoren za debata i fundamental na i konceptual na promena. Sepak, kaj Fuko postojat i nedostatoci. Na pri mer, di jagnozata na probl emot (geneol ogijata na mo}ta) ne e prosl edena so soodvetno zadovol uva~ka terapi ja (re{ eni e). So drugi zborovi, ne se odgovara ekspl i ci tno na pra{ aweto "{ to treba da se pravi ". I sto taka, problemati ~na e i polo`bata na nekoj konkretni subjekt vo nekoja konkretna zaedni ca na otpor: "I maj}i ja predvi d Fukovata anal i za za subjektot kako posledi ca na mo}ta, mo`nosta za samosvest ostanuva problemati ~na. A bi dej}i toj go smesti sozdavaweto na samoi denti tetot vo ramki te na di sci pl i ni ra~kata i normal i zi ra~kata struktura na mo}ta, somni tel no e deka takvata vi zi ja, duri i da e mo`na, bi rezul tiral a so otpor". Sepak, i pokraj toa, Hejber go ima odbrano vi sti nski ot teoreti ~ar kako neposreden predvesni k na posl ednoto pogl avje od nejzi nata kni ga, bi dej}i anal i zata na Fuko sozdava najpovol ni usl ovi za razvi vawe na nejzi nata teori ja za dene{ no vreme - teori jata za opozi ci skata pol i ti ka i za subjekti te-vo-zaedni ca.

Spored toa { to e i zneseno kako gl avna zal o`ba vo zakl u~nato pogl avje na kni gata Ot ade post modernata poli ti ka, Hejber voop{ to ne se razlikuva od gl avni ot postmoderni sti ~ki kurs. Spored nea, sekoja sovremena pol i ti ~ka teori ja { to saka da bi de seri ozna i vi sti nski pri menl i va treba da se gri`i za razli ~ni ot drug. Poli ti ~kata teori ja (no, i prakti ka) treba da ima sl uh za gl asovi te na margi nal i zi rani te (`eni te, rabotni ci te, homoseksual ci te, oboeni te lu|e i tn.) dokol ku saka da bi de pri f atena kako seri ozna. Sepak, i ako spored zal o`bata za pravata na razli ~ni ot drug, Hejber vl eguva vo postmoderni sti ~ki ot kurs, spored re{ eni eto na probl emot, taa e otade postmodernata pol i ti ka. Taa smeta deka drugi ot, ostaven sam na sebe i samopri znaen kako poi nakov od drugite, e cel osno nemo}en za nadmi nuvawe na svojata podredenost. Dokol ku margi nal i zi rani te se tol ku razli ~ni me|u sebe, { to ne mo`at da se zdru`at vrz osnova na nekoja zaedni ~ka platf orma (kako { to, vpro~em, vel i Li otar), toga{, ostaveni sami na sebe, tie se cel osno nemo}ni. Zatoa, Hejber smeta deka me|u ni v treba da se baraat sl i ~nosti, spored koi ti e bi mo`el e da f ormi raat zaedni ci, preku koi, pak, pol esno bi

do a|al e do svoi te prava. Taka, nekoja `ena crnki wa, na pri mer, bi mo`el a da bi de~l enka na nekoja organizacija za pravata na `enite, no, isto taka, bi mo`ela da ~l enuva i vo organizacija koja se bori protiv rasnata di skri mi nacija, a dokol ku e rabotni k, svoi te rabotni ~ki prava da gi bara preku nekoj rabotni ~ki si ndi kat. Zna~i, so toa { to se iznajdeni sli ~nosti i zaedni ~ki podra~ja na interes me|u razli ~ni margi nal i zi rani gl asovi, ne zna~i deka ni vnata avtenti ~na razli ~nost e dovedena vo pra{ awe.

Naprotiv, tokmu preku dejstvuvawe vo zaednici tie razliki (koi so toa se artikuli raat i konceptual izi raat) mo`at da bi dat priznaeni i presretnati. Samo dokol ku subjekti te dejstvuvaat preku zaednici, poto~no, dokol ku stanat subjekti -vo zaednici, mo`eme da govori me za vi sti nski opozi ci ski otpor i za vi sti nska opozi ci ska pol i ti ka - ne{ to { to, spored Hejber, najmnogu odgovara na senzi bi li tetot na vremeto vo koe `i veeme.

G-di n Vangel Nonevski

KAKO MAKEDONI JA DA SE PRI BLI @I DO EVROPSKATA UNI JA

Spogodbata za asocijacija i stabilizacija me|u Republika Makedonija i evropske
zaednici i ni vni te zemji --lenki *

Ovoj tekst ne pretendira da bi de stru~na analiza za na Spogodbata, ni tu, pak, i ma za cel da bi de kri ti ka na dogovoreni te na~el a. Samata Spogodba e nov ti p dokument vo si stemot na EU i, poglednato od edna po{ i roka perspektiva, ja poka`uva voljata na EU za f l eksi bi len pri stap konzemji te-aspiranti od Zapaden Bal kan za ~l enstvo sporedni vni te specifi ki. Fakt e deka Makedonija be{ e prva od zemji te na Zapaden Bal kan { to ja poti pi { a ova Spogodba. Prethodni te odnosi me|u EU i RM bea regul i rani so Spogodbata za sorabotka na RM i EZ, Spogodbata za trgovija, tekstil ni proizvodi i Spogodbata vo obl asta na soobra} ajot.

I ako bi bilo mnogu interesno i korisno da se napravi analiza kako odi implementacijata na samata Spogodba, smetame deka e mnogu pobitno sami ot tekst na Spogodbata poto~no, su{ ti nata na dogovoreni te na~el a da se publi kuva i da bi de javno dostapna. Podolu } e se obi deme i dago napravi me toa, a i kol ku { to mo`eme da pri doneseme vo izgotvuvaweto ponatamo{ ni analizi za zna~eweto na Spogodbata i intenzitetot i di nami kata na nejzi na i mpl ementacija.

Spogodbata za stabilizacija i asocijacija e dvostran (bi lateral en) me|unarodno-praven akt, sklu~en me|u RM i EZ, { to e zadol`ena za raboti te od svoja nadle`nost, a pokraj EZ, potpisi ~ki se i zemji te--lenki na zaednici te koi se zadol`eni za aspekti te { to ne se vo nadle`nost na zaednici te. Pokraj toa, toj e me{ ovi t dogovor, vo f ormal na i sodr` i nska smi sl a. A zboruvaj} i vo materijal na smi sl a mo`e da se ka`e deka prezemeni te prava i obvrski se proporci onal ni so mo`nosti te na konkretni te stopanstva na sekoja od dogovoreni te strani.

Tekstot na Spogodbata e podelen vo 10 poglavja, a pred niv ima edna pomala preambula, kako voved vo ponatamo{ ni te poglavja { to podetaqno gi obrabotuvaaat posebni te temi, a na krajot se navedeni aneksi te i protokoli te. Vo preambulata se i staknuvaat osnovni te na~el a, koi proi zle guvaat od eden si stem na vrednosti { to treba da bi dat spodel uvani i unapreduvani od sega{ ni te, a i i dni te zemji --lenki na EU. Taka, povi kuvaj} i se na prethodnata Spogodba za sorabotka na RM i EU od 1997, strani te ja prepoznavaaat Spogodbata kako eden zaedni ~ki ~ekor vo procesot na stabilizacija i asocijacija na zemji te od Jugoi sto~na Evropa i vo Paktot za stabilnost.

Poop{ i rno vi di kaj doc. d-r Tatjana Petru{ evska "Me|unarodnopravni aspekti na Spogodbata za stabilizaci i rawe i pri dru` uvawe na Republi ka Makedonija so Evropskata zaednici i so dr` avi te--lenki na Evropskata uni ja", objaveno vo "Del ovno pravo" br 3., Juni 2001, str. 147, Zdru` eni e na pravni ci, Skopje

EZ pri sklu~ uvawe dogovori mora da da se povi ka na to~no opredel ena pravna osnova za negovo sklu~ uvawe. Vi di ~len 4 od Prvi ot ri mski dogovor. Doc. d-r Tatjana Petru{ evska "Me|unarodnopravni aspekti na...", objaveno vo "Del ovno pravo" br 3., Juni 2001, str. 154, Zdru` eni e na pravni ci, Skopje

Ponatamu vo preambulata se istaknuvat potrebite od ekonomska, pol i ti ~ka i insti tuci onalna stabi l i zaci ja na RM i na regi onot, zaedno so razvojot na demokrati jata, gra|anskoto op{ testvo, zajaknuvaweto na regi onalnata sorabotka, posebno vo obl asta na pravdata i vnatre{ nite raboti vo naporite na obezbeduvawe regi onalna stabi l nost. Posebno mesto zazemaat i opredel bite za po~i tuvawe na ~ovekovi te sl obodi i prava, vl adeeweto na pravoto, naci onal noto samoopredel uvawe i po~i tuvaweto na na~el oto na sl obodni i fer demokratski i zbori . Predvideno e spogodbata da bi de u{ te eden ~ekor nanapred vo bi l ateralnata sorabotka na EU i Makedoni ja, a naedno da se nadgraduva na dosega{ nite mul ti l ateralni dogovori kako { to se povel bata na ON i na OBSE, zavr{ ni ot akt od Hel si nki , kako i dokumenti te od konf erenci i te od Madri di Vi ena, kako i na Paktot za stabi l nost. Vo pove}e navrati preambulata, kako i ponatamu vo tekstot, se apostrof i ra potrebata pokraj di rektната sorabotka me|u Makedoni ja i EU da se zajaknuva i regi onalnata sorabotka. Vo ponatamo{ ni ot proces na i ntegr i rawe Makedoni ja ne smee da go zagubi ovoj zna~ael element od svoeto vi dno pol e, zatoa { to vl eguvaweto vo EU e di rektno usloveno od sorabotkata i odnosi te so zemji te vo regi onot, gl avno poradi razvi tokot na Makedoni ja vo ekonomska i pol i ti ~ka smi sl a. No od i skl u~i tel no zna~ewe tuka e i pra{ aweto na povedeni e i zaedni ~ko obezbeduvawe na stabi l nost, bi dej} i sosedite na Makedoni ja nema da se promenat so samoto ~l enstvo vo EU, dotoga{ i ti e sami te }e bi dat ~l enovi na Uni jata i l i }e se pred kraj na procesot na i ntegr i rawe. Ednostavno ka` ano, regi onalnata sorabotka e prvi gl aven predusl ov za normal no f unkc i oni rawe na regi onot.

Obrnuvame pove}e vni mani e na preambulata za da ja demi sti f i ci rame nejzi nata sodr` i na, koja vo vremeto na potpi { uvawe na ovoj dogovor be{ e posebno komentirana vo makedonskata javnost poradi evol uti vnata kl auzula { to ja sodr` i. Vo taa kl auzula Makedoni ja e def i ni rana kako "potenci jal en kandi dat" za ~l enstvo uka` uvaj} i deka vrati te na EU se orvoreni za nas, no pod uslov zemjata da gi i spol ni uslovi te od EU postaveni na podol g vremenski peri od, a ocenata za uspe{ nosta na toj proces samo vo mal a mera zavisi od Makedoni ja.

Prvi te dva ~l ena na Spogodbata se zasebni i vo ni ve i staknato deka so Spogodbata e postignata asocijaci ja me|u zemji te~l enki na Uni jata i Makedoni ja, i se istaknuvat cel i te na taa asocijaci ja. I meno, spogodbata treba da obezbedi ramka za pol i ti ~ki di jal og, da poddr` i ekonomska i me|unarodna sorabotka i usoglasuvawe na zakonodavstvata, sozdavawe sl obodna trgovska zona i razvi vawe regi onalna sorabotka. Vo prvi ot del "Op{ ti na~el a" staveni se standardni te kl auzul i za demokratski te na~el a i pravata na ~ovekot (kako ref erenci ja se zemaat Uni verzalnata dekl araci ja za pravata na ~ovekot, Zavr{ ni ot dokument od Hel si nki i Pari skata povel ba za novata Evropa), me|unarodno pravo, vl adeeweto na pravoto i pazarnata ekonomija. Novi na e stavaweto "central no mesto" na regi onalni ot mi r i dobrososedski te odnosi za procesot na stabi l i zaci ja i pri dru` uvawe. Toa }e bi de od osobeno zna~ewe vo prvo vreme vo procesot na pri dru` uvawe, koj e podel en vo dve vremenski f azi od po pet godi ni ,

zaedno so slobodata na dvi `ewe za rabotnata sila, usluga i kapital, pri bli `uvaweto na zakonodavstvata, pravdata i vnatre { ni te raboti .

Vtorata glava na Spogodbata "Pol i ti ~ki di jal og" gi predvi duva prodol `uvaweto i intenzi vi raweto na pol i ti ~kata komunikacija me|u EU i RM so cel da se zgolemi konvergentnosta na stavovite za me|unarodne pra{ awa i da se obezbedat zaedni ~ki gl edi { ta za bezbednosta i stabi l nosta vo Evropa, a i promoci ja (povtorno) na regi onal ni i dobrososedski odnosi . Komuni kaci jata pri marno treba da se odvi va na mi ni stersko ni vo preku Sovetot za stabi l i zaci ja i asoci jaci ja, no se predvi deni i sostanoci , postojni te di pl omatski kanal i i me|unarodni organi zaci i i drugi sredstva.

Potenci raweto na regionalnata sorabotka prodol `uva i so tretata glava "Regi onal na sorabotka". Kategori ~no e napi { ana obvrskata na Makedonija da skl u~i konvenci ja i so drugi te ~l enki , koi }e skl u~at spogodbi za stabi l i zaci ja i asoci jaci ja, preku koja }e se i ntenzi vi raat pol i ti ~ki ot di jal og, dvi `eweto na stoki , kapi tal i usl ugi , pogol ema sorabotka vo si te drugi obl asti , posebno vo pravdata na regi onal no ni vo. Dadena e duri i vremenska ramka od dve godi ni od momentot na potpi { uvawe na vtorata spogodba za stabi l i zaci ja i asoci jaci ja na druga zemja od regi onot. Ostavena e mo `nosta RM da skl u~uvasl i ~ni konvenci i i so zemji ~l enki na EU.

^ etvrtata glava na Spogodbata "Sl obodno dvi `ewe na stoki " e podel ena na tri del a koi gi regul i raat: i ndustri ski te proi zvodi , zemjodel stvoto i ri barstvoto, zavr{ uvaj}i so zaedni ~ki odredbi . Tuka se predvi duva i postapno vospostavuvawe sl obodna trgovska zona vo peri od od 10 godi ni od stapuvaweto na sil a na spogodbata. So ovoj del se predvi duva i uki nuvawe na cari nski te dava~ki na uvozot na proi zvodi od RM vo zemji te~l enki na zaedni ci te, a cari nski te dava~ki za uvozot na proi zvodi od zemji ~l enki na EU vo RM, koi ne se navedeni vo aneksi te I i II, isto taka, se uki nuvaat. Dodeka proi zvodi te { to se navedeni vo Aneks I, a poteknuvaat od EU i se uvezuvaat vo RM }e i maat progresi vno namal uvawe na cari nata po~nuvaj}i so 90% od osnovata na krajot od prvata godi na i so namal uvawe od 10% po sekoja godi na (2 - 80%; 3 - 70%; 4 - 60%, do desetta cel osno uki nuvawe). Vo ovoj del , isto taka e predvi deno da i ma uki nuvawe na drugi te dava~ki i kvanti tavni ograni ~uvawa pri i zvozot na proi zvodi me|ustrani te na spogodbata.

Zemjodel ski te i ri bni proi zvodi se regul i raat vo vtori ot del , vo koj se uki nuvaat si te kvanti tavni ograni ~uvawa na uvoz me|ustrani te na spogodbata. A naedno EU, so mal i otstapuvawa, gi uki nuva i cari nski te dava~ki za zemjodel ski i ri bni proi zvodi od RM, dodeka Makedonija }e gi namal i cari nski te dava~ki za odredeni zemjodel ski proi zvodi , a za ri bni te proi zvodi cari nata }e se namal i za 50% od stapkata na najpovl astenata naci ja vo prvata godi na i progresi vno po 10% vo drugi te { est godi ni .

Vo zaedni ~ki te odredbi se zabranuva voveduvaweto novi kvanti tavni ili cari nski ograni ~uvawa ili koncesi ski ograni ~uvawa. Obezbedeni se konsul ataci i i po~i tuvawe na postojni te dogovori za trgovija so treti strani , koi gi i ma sekoja strana zasebno, a so cel ostvaruvawe sl obodni ekonomski i cari nski uni i, kako i soodvetni meri proti v dampi ngot. Se ostava i mal a rezerva vo razvi vaweto na odnosi te vo odnos kori snosta na sekoja strana i mo `nosta za prezemawe soodvetni merki , no na prvo mesto se pak se poso~uva adresata na Komi tetot za stabi l i zaci ja i asoci jaci ja

Al kohol oni te i tutunski te proizvodi ne se opf ateni so SSA, tuku treba da bi dat predmet na zaseben dogovor.

Pettata glava "Dvi `ewe na rabotnici, osnovawe, davawe usluga i kapital" obezbeduva za{ ti ta na pravata na rabotnici te od dvete strani na Spogodbata garanti raj} i im nedi skrimi nacija pri vrabotuvawe, kako i socijalna za{ ti ta i obezbeduvawe za{ ti ta nani vni te semejstva.

Ponatamu vo ovoj del se reguliraat i odnosi te i pravilata za kompanii od RM i li zemji --lenki na EU, ni vni pretstavni { tva i podru`nici. I meno, strani te se obvrzuvaat da go obezbedat isti tretman na kompanii te, i li ni vni te podru`nici i pretstavni { tva, koj e najpovol en, a naedno RM nema da nosi novi regulativi koi bi mo`ele da gi diskrimi ni raat zemji te--lenki na EU. Kompanii te od EU dobi vaat pravo da i znajmuvaat i li da se zdobij at so del oven prostor vo RM i da gi koristi stat dobrata od javeni nteresi nacionalni te resursi pod isti uslovi, kako i firmite vo RM. Rezerva e stavena na fiansi skoto rabotewe i mo`nosta sekoja strana da interveni ra kako bi go za{ ti tila svojot fiansijski sistem, a i zzeni se avionski te i pomorski te usluga.

Strani te na Spogodbata se obvrzuvaat da ja i ntenzi vi raat ponudata na usluga, so { to se obvrzuvaat pol esno da ovozm`at prestoj na stru~ni lica, koi bi pregovarale i sklu~uale dogovori od toj tip. Strani te isto se obvrzuvaat da ne nosat nova regulativa { to bi bila porestriktivna od postojnata. Vo odnos na tranzitni te usluga se po~ituvaaat ve}e postojni te dogovori i me|unarodni konvencii, posebno za avionski ot i pomorski ot prevoz.

Ovoj del od Spogodbata, vo soglasnost so MMF, predviduva strani te da dozvolat pla}awa i transferi na tekovna smetka na svoite platni bilansi vo slobodna konvertabil na valuta. A po stapuvaweto na sila na spogodbata, strani te treba da dozvolat i slodobno dvi `ewe na kapital ot vrzan za krediti za komercijalni transakcii i usluga potkrepeni so fiansijski zaemi i krediti so dostasuvawe pove}e od edna godi na. Strani te se ograduvaat od nametnawawe na novi ograni~uvawa, no ostavaat rezerva za merki za za{ ti ta na monetarnata stabilnost.

Vo { estata glava "Soobrazuvawe na zakonodavstvoto i sproveduvawe na zakoni te" se gl edaat odnosot i ulogata na sekoja zasebna strana. I meno, se potenci ra deka Makedonija mora da obezbedi kompatibilnost na svoeto zakonodavstvo so ona na EU. Vnatre{ noto zakonodavstvo od obl asta na vnatre{ ni ot pazar treba da se zavr{ i do krajot na preodni ot peri od. Vo vtorata faza }e se vr{ i pribli `uvaweto vo drugite oblasti. Ovoj del na Spogodbata gi poso~uva kako problematini i nekompatibilni dogovori te me|u pretprijatija i asocijacija koi ja namal uvaat konkurencijata, zlo upoteba na domi nantni pozicii i na nekoja firma i davaweto javna pomo{ { to ja naru{ uva konkurencijata. Sovetot za stabilizacija i asocijacija e zadol `enza reul i rawe nati e pra{ awa.

Makedonija mora 5 godi ni po potpi { uvaweto na SSA da garanti ra za{ ti ta na i ntel ektualnata sopstvenost, i ndustri ska i trgovska sopstvenost sl i ~en na postojni ot vo EU.

Makedonija vo idni na treba da obezbedi i pogolem stepen konkurencija pri sklu~uvaweto javni dogovori i javni nabavki i pogolema transparentnost, { to e podl o`no na proverka od EU.

Makedonija treba da zema i pogolemo u~estvo vo evropski te specijalizirani organizacii i daja pri f ati evropskata procedura za standardizacija.

"Pravdata i vnatre{ nite raboti", sedmata glava, predviduva zajaknuvawe na vl adeeweto na pravoto vo RM, kako i nezavisnoto sudstvo i dopolni tel na obuka na kadri od pravni te profesii. Vo odnos na vizite i grani~nata kontrola, ovoj del predviduva pobliska sorabotka i pozasilena komunikacija, podgotovka na zakoni i bezbednost na patni te dokumenti, a i jaknewe na insti tucii te i obuka na personal. Predvideno e so stapuvaweto na sila na SSA Makedonija i zemji te--lenki na EU da i maat dogovori za

readmi si ja na sopstveni gra|ani . Strani te ovde se dogovaraat za pobl i ska i pocvrsta sorabotka vo borbata so kri mi nal ot, pereweto pari , korupci jata, nedozvol enata trgovi ja so droga, oru` je i lu|e.

Posebna glava na Spogodbata e "Pol i ti ka na sorabotka", preku koja treba da se zajaknat sorabotkata i ekonomski ot i socijal en razvoj na RM, a samata pol i ti ka na sorabotka treba da bi de vkl opena vo regi onal nata ramka za sorabotka. Za taa cel ovoj del od SSA predvi duva sorabotka vo obl asta na ekonomijata, i toa: razmena na i nf ormaci i za mi kroekonomski rezul tati i predvi duvawa, zaedni ~ki anal izi na ekonomski pra{ awa od zaedni ~ki interes i mo`nost za voveduvawe celosna konvertabilnost na denarot i prisposobuvawe na monetarnite sistemi. Predvidena e i sorabotka vo obl asta na stati sti kata, so cel da se unapredi makedonskata stati sti ~ka slu` ba i da se pri bli ` i do standardite na EU, kako bi mo`elo da se ima to~ni i visokokval ittni podatoci za plani rawe na ekonomskata i socijal nata pol i ti ka. Sorabotkata treba da se zasil i i vo bankarstvoto i revizijata so pri bli ` uvawe na kval itetot i perf ormansi te spored isti standardi , a Makedonija i ma obvrška da sozdade pogodni usl ovi za stranski investi cii i istite da gi garanti ra. Sorabotkata me|u strani te }e se intenzi vira i vo obl asta na industrijata, turizmot, carinata (sorabotka na grani ~nite slu` bi i zaedni ~ki informativen sistem), odano~uvaweto, socijal ata, obrazovani eto, kul turata, informaci i te i komunikaci i te (osobeno za zaednicite do gra|anite na RM), i nf ormaci skoto op{ testvo, za{ titata na potro{ uva~ite, soobra}ajot (razvoj na patni ot i industrijski ot soobra}aj vo RM), energijata, zemjodel stvoto, lokal ni ot razvoj, istra` uva~ki ot i tehnol o{ ki razvoji ` i votna sredi na i nuklearna bezbednost.

Vo devettata glava "Finansiska sorabotka" se naveduvaat mo`nostite na Makedonija za koristwe finansiska pomo{ od EU vo forma na nepovratni sredstva i zaemi . Fi nansi i te mo`e da se kori stat za unapreduvawe na demokratski te, ekonomski te i i nsti tucional ni te reformi , dodeka i nf rastukturni te proekti od zaedni ~ki interes treba zasebno da se razgledaat. Ostavena e i mo`nosta, ako treba vo iskl u~itel ni okol nosti , Makedonija da dobie makrofinansiska pomo{ od EU vo koordinacija so me|unarodni te fi nansi ski i nsti tuci i pod posebni usl ovi , ako i ma raspol o` l i vi sredstva za toa.

Vo desettata glava "I nsti tucional ni , op{ ti i zavr{ ni odredbi " e predvideno formi raweto sovet za stabil izacija i asocijacija, koj }e i ma za cel da vr{ i nadzor vrz primenata i sproveduvaweto na spogodbata i da gi razgleduva pova`nite raboti od spogodbata, a postoji i mo`nosta sekoja od strani te da upati i prigovor ili barawe za tol kuvawe na spogodbata. Sovetot }e bi de sostaven od ~lenovi na sovetot na Evropskata unija, ~lenovi na evropskata komisija i ~lenovi na makedonskata Vlada. Sovetot }e zasedava na redovni intervali i koga e toa potrebno, a odlukite { to }e gi nosi se obvrzuva~ki za dvete strani , a mo`at da se odnesuvaat samo na pra{ awa od SSA. Sovetot }e treba da of ormi i komitet za stabil izacija i asocijacija koj }e treba da gi podgotvuva sostanoci te na sovetot. Komitetot i sto }e bi de sostaven od ~lenovi na Makedonija i EU i mo`e da formi ra potkomiteti zadol`eni za posebni pra{ awa. I sto }e se formi ra i parlamentaren komitet za stabil izacija i asocijacija, sosteven od ~lenovi na parlamentot na RM i evropski ot parlament za razmena na mi sl ewa.

SSA celosno se ograduwa od regul irawe pra{ awa do obl asta na bezbednosta i razvi vaweto na voenata i ndustri ja, a pak gi povi kuwa dvete strani da prezemat op{ ti ili specifi ~ni merki potrebni za ispol nuvawe na ni vnite obvrški od Spogodbata. Spogodbata e skl u~ena za neograni ~en peri od, a sekoja strana i ma mo`nost da ja raski ne, pri toa i zvestuvaj}i ja drugata strana, a samata spogodba }e prestane da se pri menuva { est meseci po takvoto i zvestuvawe. Depozi tar na SSA e general ni ot sekretar na sovetot na Evropska unija.

Zna~i, da rezi mi rame, SSA ovozmo` uva prodl abo~uvawe na postojni te dgovorni odnosi me|u RM i EU. Spogodbata gi regul i ra si te odnosi vo nadle` nost na EZ i na dr` avi te~l enki na EU vo ramki te na tri te stol ba na Unijata. No, SSA sam po sebe ne garanti ra pri bli ` uvawe kon EU ako ne se i spol nat i drugi te kri teri umi . Na SSA treba da se gl eda kako na mehani zam koj na RM ñ ovozmo` uva u~estvo vo cel i te na EZ i na ~l enki te na EU, a vrz taa osnova e postavna i samata spogodba.

Makedoni ja so stapuvaweto na si l a na Spogodbata za stabi l i zaci ja i asocijaci ja dobi va pri dru` en status. Spogodbata ne dozvol uva u~estvo vo raboteweto na organi te na EZ/EU, no preku mnogubrojni te mehani zmi na me|u vl adi na sorabotka, a ne subordi naci ja, otvora prostor za RM, i ako nadvor od i nsti tuci onal ni te ramki na EU, i ntenzi vno da u~estvuva vo ostvaruvaweto na nejzi ni te cel i . Vo kratki crti , toa se pravecot i nasokata spored koi Makedoni ja treba da se pri bli ` uva do EU, kako i kol ku }e uspeeme vo toa ostanuva da se vi di .

G-di n Dane Tal eski

ZA AVTORI TE

El ena Andreevska, rodena 1957, prof esor po evropski studi i na JI E Uni verzi tetot vo Tetovo i vi si ti ng-prof esor na Pravni ot fakul tet pri Uni verzi tetot vo Kopenhagen

\orge Ivanov, roden 1960, doc. d-r po predmeti te pol i ti ~ki teori i i pol i ti ~ka fi l ozof i ja na Pravni ot fakul tet Justi ni jan Prvi vo Skopje i vi zi ti ng-prof esor na postdi pl omski te studi i za Jugoi sto~na Evropa na Uni verzi tetot vo Ati na

Ludger Ki nhart, roden 1958, Di rektor na Centarot za studi i po evropska i ntegraci ja na Uni verzi tetot vo Bon, Germani ja

Andreas Kl ajn, roden 1972, pol i tol og, of i ci jal en pretstavni k na Fondaci jata Konrad Adenauer vo Skopje, Republ i ka Makedoni ja

Angel a Merkel , rodena 1954, Pretsedatel na Hri sti jano-demokartkata Uni ja (CDU) i ~l en na germanski ot Bundestag

Bori s Mesari ~, roden 1976, m-r po evropski studi i , sl oboden novi nar

Vasko Naumovski , roden 1980, apsolut na Pravni ot fakul tet Justi ni jan Prvi vo Skopje

Vangel Nonevski , roden 19, student na Post-di pl omski studi i po sovremena fi l ozof i ja. Gi prevel del ata na Entoni Godens i Honi Fern Hejber vo i zdani e na I DSCO.

Dori s Pak, rodena 1942, pretsedava~ na Del egaci jata za odnosi so Jugoi sto~na Evropa, I en na Evropskata narodna parti ja ENP- ED grupata vo Evropski ot parl ament

Tal eski Dane, roden 1979, demonstrator po predmetot Javno Mi sl ewe i masovni komuni kaci i na oddel ot za pol i ti ~ki nauki na Pravni ot Fakul tet vo Skopje i Proekt menaxer vo I DSCO.

Dragan Ti l ev, roden 1961, dr` aven sovetni k i rakovodi tel na Sektorot za evropska i ntegraci ja pri Vl adata na Republ i ka Makedoni ja

Hajnc Ti zen, roden 1954, prof esor po Pol i ti ~ki nauki na Uni verzi tetot za pri meneti nauki vo Bri l , Germani ja